

**TÜRKİYE CUMHURİYETİ
ÇUKUROVA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI ANA BİLİM DALI**

AZİZ NESİN'İN SEÇİLMİŞ ROMANLARINDA MİZAH

Duygu KOÇAK

YÜKSEK LİSANS TEZİ

ADANA / 2019

ÇUKUROVA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI ANA BİLİM DALI

AZİZ NESİN'İN SEÇİLMİŞ ROMANLARINDA MİZAH

DUYGU KOÇAK

Danışman: Prof. Dr. Mustafa APAYDIN
Jüri Üyesi: Dr. Öğr. Üyesi Bedri AYDOĞAN
Jüri Üyesi: Dr. Öğr. Üyesi Nesrin MENGİ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

ADANA / 2019

Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğüne;

Bu çalışma, jürimiz tarafından Türk Dili ve Edebiyatı Ana Bilim Dalında YÜKSEK LİSANS TEZİ olarak kabul edilmiştir.

Başkan: Prof. Dr. Mustafa APAYDIN
(Danışman)

Üye: Dr. Öğr. Üyesi Bedri AYDOĞAN

Üye: Dr. Öğr. Üyesi Nesrin MENGİ

ONAY

Yukarıdaki imzaların, adı geçen öğretim elemanlarına ait olduklarını onaylıyorum.

... / ... / 2019

Prof. Dr. Serap ÇABUK
Enstitü Müdürü

NOT: Bu tezde kullanılan ve başka kaynaktan yapılan bildirişlerin, çizelge, şekil ve fotoğrafların kaynak gösterilmeden kullanımı, 5846 sayılı Fikir ve Sanat Eserler Kanunu'ndaki hükümlere tabidir.

ETİK BEYANI

Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tez Yazım Kurallarına uygun olarak hazırladığım bu tez çalışmada;

- Tez içinde sunduğum verileri, bilgileri ve dokümanları akademik ve etik kurallar çerçevesinde elde ettiğimi,
- Tüm bilgi, belge, değerlendirme ve sonuçları bilimsel etik ve ahlak kurallarına uygun olarak sunduğumu,
- Tez çalışmada yararlandığım eserlerin tümüne uygun atıfta bulunarak kaynak gösterdiğimi,
- Kullanılan verilerde ve ortaya çıkan sonuçlarda herhangi bir değişiklik yapmadığımı,
- Bu tezde sunduğum çalışmanın özgün olduğunu,

bildirir, aksi bir durumda aleyhime doğabilecek tüm hak kayıplarını kabullendiğimi beyan ederim. / / 2019

Duygu KOÇAK

ÖZET

AZİZ NESİN'İN SEÇİLMİŞ ROMANLARINDA MİZAH

Duygu KOÇAK

Yüksek Lisans Tezi, Türk Dili ve Edebiyatı Ana Bilim Dalı

Danışman: Prof. Dr. Mustafa APAYDIN

Ekim, 2019, 123 sayfa

Aziz Nesin'in romanlarının en önemli özelliği kendini gösteren mizah anlayışıdır. Romanlarında farklı kurgular oluşturan Nesin'in komik ve gülmeyi tek bir yolla sağladığını söylemek doğru olmaz. Her roman ele aldığı meseleler ve karakterlerle komiği oluşturan farklı unsurlar içermektedir. Bu açıdan bakıldığında mizah kuramlarının önemli bir işleve sahip olduğu görülür.

Mizah kuramları üstünlük, uyumsuzluk ve psikoanalitik olmak üzere üç temel kuramdan oluşur. Üstünlük kuramı, kişinin kendini bir başkasından ya da önceki durumundan daha iyi görerek güldüğü durumları açıklar.

Bu çalışma, üstünlük kuramının Aziz Nesin'in romanları üzerinde nasıl görünür kılındığı düşüncesinden yola çıkılarak hazırlanmıştır. Seçili romanlar üstünlük kuramının özellikleri bağlamında incelenerek romanlardaki mizahi unsurlar ortaya çıkarılmaya çalışılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Aziz Nesin, üstünlük kuramı, mizah

ABSTRACT**HUMOR IN CHOSEN NOVELS OF AZİZ NESİN****Duygu KOÇAK****Master Thesis, Department of New Turkish Literature****Supervisor: Prof. Dr. Mustafa APAYDIN****October, 2019, 123 pages**

The most important feature of Aziz Nesin's novels is the sense of humor which can be seen in all of them. Nesin who planned different fictions in his novels did not create humor by only one way. Each novel contains different aspects of the issues and characters that make up the comic. From this perspective, it is seen that humor theories have an important function. The theory of superiority explains situations in which a person laughs by seeing himself better than someone else or previous situation.

Humor theories are composed by three principal title; superiority, inharmoniousnes and pychoanalytic.

In this study we focused on how superiority model is exercised in Aziz Nesin's novels. we tried to examine Nesin's chosen novels in order to determine humorous characteristic of the pieces by superiority model qualificcations.

Key Words: Aziz Nesin, humor, Superiority theori

ÖN SÖZ

Bu tez, güçlü bir temele dayanan yazılarıyla yararcı mizah anlayışı güden yazar Aziz Nesin'in seçili beş romanını üç temel mizah kuramından biri olan üstünlük kuramı bağlamında incelemeyi amaçlamıştır.

Çalışmanın birinci bölümünde araştırmanın problemi, amacı, önemi, sınırlıkları ve yöntemi bulunmaktadır.

İkinci bölümde önce mizah kavramının ne olduğu üzerinde durulmuştur. Mizahın bir parçası olan komik ve onun sonucu olan gülme kavramları tanımlanmış, bunun akabinde üstünlük kuramı hakkında bilgi verilmiştir.

Üçüncü bölümde Aziz Nesin'in hayatı ve eserleri ile ilgili bilgiler verildikten sonra, Nesin'in Yaşar Ne Yaşar Ne Yaşamaz (1977), Zübük (1961), Sûrname (1976), Tatlı Betüş (1974) ve Gol Kralı (1956) adlı romanları incelenmiştir. Romanlarda üstünlük kuramı, kahramanlar bağlamı ve okuyucu bağlamında incelenmiştir.

Üçüncü bölümde yer alan "Dille Sağlanan Mizah" başlığı altında mizahı sağlayan unsurlardan söz sanatlarına, atasözü, deyim ve argo kullanımına örnekler verilmiştir. Bu örnekler de üstünlük kuramı bağlamında değerlendirilmiştir.

Romanlardan yapılan alıntılarda farklı imla kullanımları göze çarpar. Bu imla Aziz Nesin'in kendine özgü imlasıdır. Nesin, bazı sözcüklerin yazımında genel yazım dışına çıkar. Aziz Nesin'e özgü başlıca yazım biçimlerine örnek olarak "bigün, bişey, bitakım, yada, her zaman, cıgara" gibi kullanımlar verilebilir.

Dördüncü bölümde yer alan "Sonuç"ta bütün bulgular özetlenerek Aziz Nesin'in mizah anlayışı üstünlük kuramı bağlamında ortaya koyulmuştur.

Bu çalışmanın ortaya çıkışında, tezimi baştan sona okuyarak uyarılarıyla beni yönlendiren, büyük yardımlarını gördüğüm sayın hocam Prof. Dr. Mustafa APAYDIN'a teşekkür ediyorum.

Duygu KOÇAK

Adana / 2019

İÇİNDEKİLER

	Sayfa
ÖZET	iv
ABSTRACT.....	v
ÖN SÖZ	vi
KISALTMALAR	x

BÖLÜM I

GİRİŞ

1.1. Problem.....	1
1.2. Araştırmanın Amacı.....	2
1.3. Araştırmanın Önemi	2
1.4. Sınırlılıklar	3
1.5. Yöntem.....	3

BÖLÜM II

KURAMSAL AÇIKLAMALAR VE İLGİLİ ARAŞTIRMALAR

2.1. Mizah Nedir?	4
2.2. Gülme.....	5
2.3.Üstünlük Kuramı.....	7

BÖLÜM III

AZİZ NESİN'İN SEÇİLMİŞ ROMANLARINDA MİZAH

3.1. Aziz Nesin'in Hayatı ve Eserleri	10
3.2. Gol Kralı	12
3.2.1. Romanın Özeti	12
3.2.2. Gol Kralı'nda Mizah.....	13
3.2.2.1. Üstünlük Kuramı Bağlamında Gol Kralı	13
3.2.2.2. Dille Sağlanan Mizah	22
3.2.2.2.1. Benzetme.....	22

3.2.2.2.2. Deyim ve Atasözü Kullanımı.....	25
3.3. Zübük.....	27
3.3.1. Romanın Özeti.....	27
3.3.2. Zübük'te Mizah.....	29
3.3.2.1. Üstünlük Kuramı Bağlamında Zübük.....	29
3.3.2.2. Dille Sağlanan Mizah.....	40
3.3.2.2.1. Benzetme.....	40
3.3.2.2.2. Mübalağa.....	41
3.3.2.2.3. Deyim ve Atasözü Kullanımı.....	44
3.4. Tatlı Betüş.....	45
3.4.1. Romanın Özeti:.....	45
3.4.2. Tatlı Betüş'te Mizah.....	47
3.4.2.1. Üstünlük Kuramı Bağlamında Tatlı Betüş.....	47
3.4.2.2. Dille Sağlanan Mizah.....	57
3.4.2.2.1. Deyim ve Atasözü Kullanımı.....	57
3.4.2.2.2. Argo.....	58
3.5. Yaşar Ne Yaşar Ne Yaşamaz' da Mizah.....	62
3.5.1. Roman Özeti:.....	62
3.5.2. Yaşar Ne Yaşar Ne Yaşamaz' da Mizah.....	64
3.5.2.1. Üstünlük Kuramı Bağlamında Yaşar Ne Yaşar Ne Yaşamaz.....	64
3.5.2.2. Dille Sağlanan Mizah.....	84
3.5.2.2.1. Benzetme.....	84
3.5.2.2.2. Deyim ve Atasözü Kullanımı.....	85
3.5.2.2.3. Argo.....	88
3.6. Surnâme.....	92
3.6.1. Romanın Özeti:.....	92
3.6.2. Surnâme'de Mizah.....	94
3.6.2.1. Üstünlük Kuramı Bağlamında Surnâme.....	95
3.6.2.2. Dille Sağlanan Mizah.....	110
3.6.2.2.1. Benzetme.....	110
3.6.2.2.2. Deyim ve Atasözü Kullanımı.....	114

BÖLÜM IV

SONUÇ

KAYNAKÇA.....	121
ÖZGEÇMİŞ	123

KISALTMALAR

Age. : Adı geçen eser

Agm. : Adı geçen makale

bkz. : Bakınız

c. : Cilt

ev. : Çeviren

Der. : Derleyen

HLL: Haftanın Lakırtı Lukurtusu

İst.: İstanbul

Ör. : Örnek

S. : Sayı

s. : Sayfa

TDK: Türk Dil Kurumu

vb. : Ve benzeri

vs.: Vesaire

yay. :Yayımları

BÖLÜM I

GİRİŞ

1.1. Problem

Araştırmanın problemi Aziz Nesin'in Tatlı Betüş, Surnâme, Yaşar Ne Yaşar Ne Yaşamaz, Gol Kralı, Zübük adlı romanlarının üstünlük kuramı bağlamında incelenmesidir.

Mizah edebiyatımızın en önemli yazarlarından biri olan Aziz Nesin ile ilgili yapılmış çalışmalar varsa da bu çalışmalar tek bir kuram bağlamında ele alınmaz.. Aziz Nesin'le ilgili ilk yüksek lisans çalışması 1995 yılında son yüksek lisans çalışması ise 2017 yılında hazırlanmıştır. Bu süreçte Aziz Nesin'in eserleriyle alakalı toplamda 12 yüksek lisans ve iki doktora çalışması yapıldığı görülmüştür.

Aziz Nesin'in romanlarıyla ilgili mizah çalışmalarına bakıldığında “Aziz Nesin' in Yaşar Ne Yaşar Ne Yaşamaz, Carl Zuckmayer'in Köpenckli Yüzbaşı ve Friedrich Dürrenmatt' ın Büyük Romulus Adlı Eserlerinde Mizah, Hiciv ve İroni (Taş, C., 2007)” adlı yüksek lisans çalışmasını ve “Hümanist Mizahı: Aziz Nesin'in Yaşar Ne Yaşar Ne Yaşamaz ve Kurt Vonnegut'un Slaughterhouse Five (Griffin, H., 2015)” adlı çalışmaları bulabildik. Bu çalışmalar Aziz Nesin'in yalnızca bir romanını başka bir romanla karşılatırmalı olarak incelemiştir.

Aşağıda yararlandığımız bazı akademik çalışmalarla ilgili kısaca bilgi verilmiştir:

“Aziz Nesin'in Yaşar Ne Yaşar Ne Yaşamaz, Carl Zuckmayer'in Köpenick'li Yüzbaşı ve Friedrich Dürrenmatt'ın Büyük Romulus Adlı Eserlerinde Mizah, Hiciv ve İroni” Türk, Alman ve İsviçre edebiyatından üç yazar seçilmiştir. Bu yazarların, mizahı hangi amaçla, ne şekilde ortaya koyduğu saptanmıştır. Yakın anlatım tekniğine sahip üç yazarın seçilen eserleri mizah, hiciv ve ironi açısından incelenmiştir. (Taş, C., 2007). Ancak çalışma boyunca kullanılan herhangi bir mizah kuramı olmadığı gibi bu kuramlarla ilgili herhangi bir bilgiye de rastlanmaz. Çalışmanın mizahı daha çok eleştirel boyutuyla ele aldığı söylenebilir.

“Aziz Nesin'in Öykü ve Romanlarında Devlet-Birey Çatışması” adlı çalışma Aziz Nesin'in öykü ve romanlarının içerik analizidir. Bu analiz devlet-birey çatışması üzerinde yoğunlaşır. Tezin sonuç bölümünde kısaca yazarın devlet- birey çatışmasını

ortaya koyarken oldukça karamsar davrandığı, bunda yaşadığı ve yazdığı dönemlerin etkisi olduğu tespit edilmiştir (Buğrul, S., 2004).

1.2. Araştırmanın Amacı

Aziz Nesin'in seçili romanlarını yöntem olarak seçilen üstünlük kuramı çerçevesinde incelemektir. Bu alanda ortaya konan çalışmaları geliştirerek Türk mizah edebiyatına katkıda bulunmak ve Türk mizah edebiyatımızın bir yönünü daha aydınlatmak amacıyla şu sorulara cevap aranmaktadır:

- Yöntem olarak seçilen üstünlük kuramı nasıl görünür kılınmıştır?
- Araştırmaya konu olan romanlarda mizah hangi koşullar altında ortaya çıkmıştır?
- Hangi mizah tekniklerinden, nasıl yararlanılmıştır?
- Araştırmaya konu olan romanlarda Türk mizahının dili nasıl oluşturulmuştur?
- Araştırmaya konu olan eser kahramanları kimlerdir? Eser kahramanlarının seçilme nedenleri nelerdir?
- Araştırmaya konu olan eserlerde Türk mizah edebiyatını geliştiren olaylar nelerdir? Bu olayların tercih edilme sebepleri nelerdir?
- Aziz Nesin, mizahı oluştururken Türk mizah edebiyatının önceki ürünlerinden nasıl yararlanmış ve böylece mizahın gelişmesinde nasıl katkıda bulunmuştur?
- Üstünlük kuramı bağlamında Aziz Nesin'in Türk mizah edebiyatına getirdiği yenilikler nelerdir?

1.3. Araştırmanın Önemi

Türk mizah kültürünü yansıtması açısından Aziz Nesin'in romanları önem teşkil etmektedir. Yapılan akademik çalışma ile Aziz Nesin'in Türk mizah edebiyatındaki yeri ve önemi, üstünlük kuramı bağlamında ortaya koyulmuştur.

Araştırmadan elde edilen sonuçların Türk mizah edebiyatına ve Aziz Nesin'in mizahı kapsamındaki akademik çalışmalara kaynaklık edeceğini düşünmekteyiz. Konuyla ilgili toplanmış malzemeler ve yaptığımız sapatamalar bu alanda yapılacak diğer çalışmalara katkı sağlayacaktır.

Aziz Nesin'in mizah anlayışını ortaya koyduğumuz bu çalışma, Türk mizah edebiyatı ile ilgili bilimsel çalışmalara nicelik ve nitelik açısından yarar sağlayacaktır.

1.4. Sınırlılıklar

Mizah ile ilgili bulgular elde edebilmek için Aziz Nesin'in on bir romanı içinden Zübük, Yaşar Ne Yaşar Ne Yaşamaz, Gol Kralı, Tatlı Betüş ve Surnâme adlı eserlerini seçtik.

1.5. Yöntem

Araştırmanın veri tabanı Aziz Nesin'in Yaşar Ne Yaşar Ne Yaşamaz, Zübük, Surname, Tatlı Betüş ve Gol Kralı adlı romanlarıdır. Adı verilen romanlar mizah kuramlarından üstünlük kuramı bağlamında tahlil edilmiştir.

Tez hazırlanırken ilk önce mizah ile ilgili genel kaynaklar taranmış, kaynaklardan mizahın tarihçesi hangi dönemlerde nasıl var olduğu, nasıl bir gelişim gösterdiği saptanmıştır. Ardından Nesin'in edebi kişiliği ve mizah anlayışını incelemek üzere detaylı kaynak taramasına gidilmiştir. Bu çalışma için kitaplar, konuyla ilgi tezler, makaleler incelenmiştir.

Bu çalışmanın giriş bölümünde öncelikle mizahın - gülmecenin- tanımı yapılmıştır. Sonrasında mizahın hangi koşullar altında nasıl ortaya çıktığı üzerinde durulmuştur. Ayrıca incelmemizde büyük önem arz eden mizah kuramlarından üstünlük kuramı hakkında bilgiler verilmiştir.

Romanların tahliline başlamadan önce, incelenen romanın konusu özetiyle birlikte aktarılmıştır. Ardından çalışmanın malzemesi olan romanlar üzerinde kapsamlı bir çalışma yapılmıştır.

Mizaha konu olan kişiler ve olaylar konu kapsamında ayrıntılı olarak ele alınmıştır. Romanlar incelenirken mizah kuramlarından yöntem olarak seçilen üstünlük kuramı üzerinde yoğunlaşmıştır.

BÖLÜM II

KURAMSAL AÇIKLAMALAR VE İLGİLİ ARAŞTIRMALAR

2.1. Mizah Nedir?

Mizah Türkçeye Arapçadan geçmiş bir kelimedir. Ferit Devellioğlu'nun Osmanlıca Türkçe Asikolpedik Lûgat'inde kelimenin asıl şekli müzah olarak gösterilmiştir. Aslı müzah olan kelimenin mizah şeklinin yaygın olduğu belirtilmiştir (Devellioğlu, 2010, s. 927). Müzah sözcüğünün yaygın şekli olan mizah şaka, lâtife, eğlence olarak tanımlanır (Devellioğlu, 2010, s.762).

Aziz Nesin de eski sözlüklerde mizah sözcüğünün doğru söylenişinin müzah olarak belirtildiğini yazar. Sözcüğün doğru söylenişi olan müzah yerine yanlış söylenişi mizah dilimize yerleşmiştir (Nesin, 1973, s.15).” Usta da kelimenin aslının “müzah” olduğunu belirtir (Usta, 2005).

Sözcüğü daha kapsamlı bir şekilde ele alan Aydın, mizahı, gülme derecesini arttırarak kahkaha derecesine ulaşabilecek bir ifade biçimi olarak tanımlar. Bu ifade biçimi sadece sosyolojik, psikolojik ya da toplumsal bakış açısıyla değerlendirilmeden, yaşamı kapsayan; duygu, düşünce ve davranışlarımızda kendini gösterir (Aydın, 2006, s.201).

Güncel Türkçe Sözlük'e bakıldığında mizah “*gülmece olarak tanımlanır, gülmece ise 1. eğlendirme gülme ve bir kimsenin davranışına incitmeden takılma amacını güden ince alay, mizah, humor. 2. Gerçeğin güldürücü yanlarını ortaya koyan edebiyat türü, mizah, ironi.*” olarak tanımlanır (TDK, 2019, 999,1692).

Aziz Nesin, mizahın sınırını belli belirsiz gülümsemekten kahakahaya varabilecek gülme olarak çizer. Böyle olduğu için de kimi yazarların Arapça mizah sözcüğünü Türkçe'ye çevrisi olarak “gülmece” sözcüğüyle özdeşleştirdiğini ve bu görüşe katıldığını belirtir (Nesin, 1973, s.15). Gülmeceyi ise şöyle tanımlar:

“*Gülmece, seslendiği insanı, hangi oranda olursa olsun , sağlıklı olarak güldürebilen her şeydir.*” “*Bir toplumsal belirti olan gülme, insani hazlar algılamasından ve duyumsamasından doğan bir psikolojik ve fizyolojik eylemdir*” (Nesin, 1973, s.20) .

Mizahı gülmece ile özdeşleştiren yazarlara karşı bu tanıma katılmayanlar da vardır. Bu konuda Ömer Özcan “*Mizahta insanın nerede gülüp nerede ağlayacağı belli olmaz. Bu yüzden mizaha gülmece güldürmece diyenleri tutmuyorum. Mizah çok*

anlamli sözcük bence. Mizahçı olmak isterim de; güldürücü, güldürmece olmak istemem” (Özcan, 2002) diyerek görüşünü ifade eder.

Haldun Taner de mizah yerine gülmece sözcüğünün kullanılmasına sıcak bakmayanlar arasındadır. Konuyla ilgili olarak *“Gülmece sözcüğünü sevmediğimi belirtmek isterim. Mizahın basit taklitçilikten, parodiden, hırslı satirden, maksatlı taşlamadan, yırtıcı Bektaşî nüktelerinden, insancıl ironiye geniş kapsamlı, hoşgörülü, bilgelik dolu... öyle geniş bir yelpazesi var ki...”* demiştir. (Rysbay, 2007, 2)

Görüldüğü gibi kimi yazarlar mizahı gülmeceyle özdeşleştirmiş kimiye bu görüşe mizahın her zaman güldürmediği gerekçesiyle katılmamıştır. Burada gülme eyleminden bağımsız düşünülemez mizahı daha iyi anlayabilmek için gülme üzerinde durulacaktır:

2.2. Gülme

Yapılan tanımlamalara bakıldığında çoğunlukla gülmenin neşe, haz, mutluluk ile olan ilgisine değinildiği görülür. Kasapoğlu'na göre gülme neşenin bir belirtisidir: *“Âyette, gülmek neşenin bir belirtisi olarak açıklanmıştır. Nitekim “edhake” lâfzına sevinç anlamı bile yüklenmiştir. Allah'ın, insanları güldürmesi ise, onlara dünya ve âhiret mutluluğu vadetmesi, cennette onlara nimetler verecek olması, insanları güldürecek sebep ve koşulları var etmesidir*” (Kasapoğlu, 2008, 68). Gülmek Güncel Türkçe sözlükteyse *“İnsan, hoşuna veya tuhafına giden olaylar, durumlar karşısında, genellikle sesli bir biçimde duygusunu açığa vurmaktır.”* (Güncel Türkçe Sözlük, 2005) şeklinde tanımlanır. Aziz Nesin ise gülmeyi *“Gülme, gülmece kapsamına giren olgulardan algılanmasıyla insanda beliren bir psikofizyolojik olaydır. Daha geniş olarak şöyle diyebiliriz: İnsanın kendi toplumsal ortamındaki bir nedenin etkisiyle herhangi bir haz duygusu alması sonucu, bunun dışı vurumu, gülme denilen psikofizyolojik bir belirtidir* (Nesin, 1973, s.18).” şeklinde tanımlar. Mustafa Apaydın da derlediği bulgulardan yola çıkarak komik ve gülme kavramları üzerinde durur. Verilen bilgilere göre “gülme” kavramı “komik” kavramının bir sonucudur. Ancak komik estetik bir kategoride iken komik kavramından ayrılması güç olan “gülme” kavramı, psikofizyolojik ve sosyal bir eylem olarak tanımlanmıştır. “Gülme” ve “komik” kavramları üzerinde daha çok Cumhuriyet dönemi üzerinde durulduğunu söyleyen Apaydın, yine de kavramlarla ilgili doyurucu tanımların yapılmadığını belirtir. Durumu Türk düşünce dünyasının bu konu üzerinde yeterince durmamasına bağlar

(Apaydın, 1993, s.2-4). Örnek olarak verilen tüm tanımlarda gülme haz verici bir kaynaktan doğar.

Neye, niçin güldüğümüz konusunu Nesin, karakter ve hareket komiğiyle açıklar. Nesin, hareket komiğine örnek olarak yürürken düşen kişiye gülünmesini verir. Yürürken düşmek, o kişinin şaşallığını bir bakıma kendini topluma uyarlayamamasını gösterir (Nesin, 1973, s.25). Hareket komiğinin tipik örneği olan düşen ya da tökezleyen kişi hakkında ayrıntılı bilgilere ise Sanders'ten ulaşmaktayız:

Tökezleyen kişi hepimizi saran uygar davranışın güçlü bir yıkımıdır. Düşen kişiye güldüğümüzde aslında bir an için tüm yasalar, kurallar ve düzenler kaybolur. Kuralların sınırlamadığı bir bütünsel özgürlüğe dönmede kendimizi özgür duyarız. Bu duyum uygarlığımıza ne kadar gevşek bir biçimde egemen olduğumuzu gösterir. Parayı, yasaları her şeyi gülererek alt edebiliriz. Bu mükemmel bir silahtır. Bu yüzden tökezleyen kişi ateşe ateşle karşılık vererek espiri yaparsa güleni alt etmiş olur. Gülme bir nesne ve dünya karşısındaki korkuyu ve acıma duygusunu ortadan kaldırır (Sanders,2001,s.27).

Gülme iktidarın ince dokulu ağını ters yüz edebilir. Bu ağı birden görünür kılabilir. İktidarın son noktada gülmeye karşı söyleyebileceği hiçbir şey yoktur. İktidar gülmenin karşısında ancak yasaklamalar, hükümler, buyruklar, uzun süreli hapis cezaları getirilebilir (Sanders, 2001, s.45).

Hareket komiği böyleyken bir insanın toplumun gidişine ayak uyduramamasından karakter komiği ortaya çıkar. Karakter komiği ruhun derinliklerindeki sabit fikirden doğar ve karmaşıktır. Burada saplantılı bir kişi vardır ve saplantılı kişi manevi bir engele çarparak düşer. Aziz Nesin karakter komiğine örnek olarak Don Kişot'u göstermiştir. Don Kişot zamanı geçmiş şövalye romanlarının büyüüne kapılmış , kendisini şövalye sanan saplantılı bir kişidir. Böyle olunca kendini manevi engellere çarpıp yuvarlanmaktan kurtaramaz (Nesin, 1973, s. 25).

Don Kişot'u karakter komiği yapan bir diğer etmense saçmanın mantığındaki gülmedir. Gülünç olan başkalarına gülünç görünen ama gülünç olduğunu kendisi bilmeyen kişinin de kendisine özgü bir mantığı vardır. Bu mantık kendi dışındakilere saçma gelse de gülünç olduğunu kendisi bilmeyen kişi için saçma değildir. Don Kişot'un yel değirmenini dev görmesi saçmadır ama bu saçmanın Don Kişot'a göre bir mantığı vardır. Sonra da bu saçmanın mantığıyla, dev diye yel değirmenine saldırması saçmanın komiğidir (Nesin, 1973, s.25).

Hareket ve karakter komiği dışında gülmeyle ilgili değinilebilecek bir başka konuya gülme ile ağlamanın arasındaki ilişkidir. Gülme ağlamanın ikiz kardeşidir. İkisi

de aynı yoğun duygulardan doğmuştur. Sevinçteki üzüntü, üzüntüdeki sevinç. Bruno'ya göre, her kahkahada gözyaşlarının izi vardır ve ağlama da bir parça zevki içinde barındırır. Biri düştüğünde ona güleriz ama bir yanımız da üzülür. Bunun gibi gülmenin üzüntüye eşlik ettiği birçok örnek vardır. Sanders kahkahalarını kimi zaman aşağılayıcı, alay ve küçümseme içeren bir silaha dönüştüğünü bazı mitolojik hikayeleri örnek vererek anlatır. Vurgulanan nokta kahkahalara karşı kahkahalarla verilen cevabın silahı etkisiz hale getireceğidir. Gülmeyi kategorileştiren Sandres, alaycı gülme kavramını katı ama etkileyici olarak ifade eder. Alaycı gülme savaş ve çatışma halinde kullanılır. Neşeli gülme ise kazanılan zafer için kullanılır (Sanders,2001,s.55).

2.3.Üstünlük Kuramı

“Her ne kadar insanın neye, nasıl ve neden güldüğü, çeşitli kuramlar ve tekniklerle belli ölçülerde izah edilmeye çalışılmış olsa da her kavram ve tanım kendi sınırlılığını beraberinde getirmektedir. Buna gülme durumlarının sonsuz sayıda oluşunu da ekleyecek olursak çember iyice genişler. İlk Çağlardan başlayarak günümüze gelene kadar mizah düşüncesinin gelişiminde düşünürler, gülme ve komik öğelerin nedeni, oluşumu, ortaya çıkışı ve hayata yansımaları üzerine çeşitli fikirler ortaya koymuşlardır. Bu görüşlerin sistemli hâle getirilmiş olanlarından en yaygınları üstünlük, uyumsuzluk ve piskanalitik kuramları olarak bilinmektedir. Üstünlük kuramı adının da işaret ettiği gibi, kişinin okuduğu veya izlediği olaylara dışarıdan bakan bir kişi olarak bu olayların kendi başına gelmemesi nedeniyle, keyif alması ve kendini üstün görmesi durumudur.

Bu kuram ilk olarak Platon ve Aristoteles'in düşüncelerinde karşılık bulur. Bu açıdan mizah teorileri arasında bilinen en eski mizah kuramı olma özelliği taşır. Kurama göre bir kişinin fıkra ya da herhangi bir gülmece ögesi okuduğunda, duyduğunda ya da seyrettiğinde gülmesinin sebebi, olay kahramanının yaptığı yanlışlığı kendisinin yapmayacağından emin olmasıdır. Kişiler kendilerini, yanlış yapan olay kahramanından üstün görerek bir rahatlama duyar. Bu his hoşlarına gider ve gülme ile sonuçlanır (Özünü, 1999, s.21).

Platon, sanat ve edebiyata ahlaki bakımdan karşı çıkan düşüncelere sahiptir. Platon'a göre kurulacak ideal bir toplumda bireylerden duygularını dizginlemesi beklenir. Ancak sanat ve edebiyat duyguları dizginlemek yerine onları coşturur. Bu açıdan zararlı bir işleve sahiptir (Moran, 2012, s. 26-27) . “Kişinin başkasında gördüğü

ama kendisinde görmeye utanacağı gülünç durumlardan zevk alması, aklın özerkliğini ve ciddiyetini zedelemektedir. İnsanın aşırı sevinç ve acıdan kaçınması, asil davranışlardan uzaklaşmaması gerekmektedir. Platon, gülmenin nesnesinin aptallık, budalalık ve kötülük olduğunu düşünmektedir. İnsanı gülünç yapan, kendini bilmemesi, kendine karşı kayıtsız olmasıdır (Şentürk, 2016: 47).”

Aristoteles; sanatın işlevi, etkileri, yararları ve zararları konusunda Platon’dan farklı düşünür. Ancak hocasının gülme konusundaki fikirlerini paylaşır (Moran, 2012, 36). Morreall, Aristoteles’in gülmenin aslında alayın bir türü olduğu konusunda Platon ile aynı görüşleri dile getirdiğini ifade eder (Morreall, 1997, 9). Aristoteles’e göre gülerken aşağılık olan şeye ilgi gösteririz. Bundan dolayı aşırı gülme iyi bir yaşamla uyumsuz. Aristo ayrıca şakacı tutumun insanı önemli şeylere karşı gayriciddi yapması nedeniyle kişinin karakterine zarar verebileceğini ifade eder.

Üstünlük kuramı üzerine düşünenlerden biri de Thomas Hobbes’tur. Ona göre her şeye karşı olan bir savaşta, kişinin kendini bir başkasından ya da önceki durumundan daha iyi görme duygusu gülmeye sonuçlanır (Morreall, 1997, 11). Buna göre Hobbes üstünlük düşüncesinde ani bir zafer duygusunun önemli bir işlevi olduğunu ifade eder. Gülmenin gerçekleşebilmesi için üstünlük duygusunun ansızın oluşması gerekir (Şentürk, 2016, 51). Ayrıca Hobbes’a göre, “En fazla gülen insanlar, kimliklerini kendi başarıları değil, daha çok başkalarının hataları üzerine kurgulayanlardır (Şentürk, 2016: 51).”

Gülmeyi saldırganlık tutumuyla değerlendirenler de vardır. Bu konuda Anthony Ludovici “Gülen kişi kendisini, kendisine meydan okuyan bir düşmanın yerine koyar.” der. Gülme, “eylediği fiziksel biçime girer, otuz iki dişin birden görünmesi gibi, çünkü temelinde gülme, bir düşmana fiziksel bir meydan okuma ya da bir gözdağıdır. Gülerken cesaretini kanıtlama yoludur (Morreall, 1997, 12).”

Freud “Espriler ve Bilinçdışı İle İlişkileri” nde espriyi; zekâ ve bazı ruhsal süreçler kullanarak, haz üreten bir etkinliği olarak tanımlar. Freud esprileri soyut/kasıtsız espriler ve kasıtlı espriler olarak sınıflandırır. Soyut/kayıtsız esprileri, masum espriler olarak adlandırmayı tercih eder. Masum esprilerin gülme yoluyla haz üretme olanakları sınırlıdır; salt teknik özelliklerinden dolayı, hafif bir gülümsemeyle sonuçlanır. Kasıtlı espri ise daima, düşmanlık (saldırganlık) veya cinsel teşhircilik kaynaklarından beslenir. Toplumsal yaşam cinselliğe kültürden kültüre değişen bir dizi yasak uygular. Uygulanan yasaklardan dolayı egemen kültür içindeki birey cinsellik ve saldırganlık etkilerini engellemek zorunda kalır. Kasıtlı espriler bu etkileri ima eder ve

bu ima, dinleyenin de imgeleminde, yasaklanana yeniden kurguladır, canlandırır. Böylece, yasaklanmış (bastırılmış) olan, ima yolu ile bilince çıkar ve haz yaratır.

Bir kasıtlı esprinin oluşması için üç kişi gereklidir: espriyi yapan, esprinin cinsel veya saldırganca amaçlarına hedef olan ve bu durumdan haz duyacak bir üçüncü kişi. Üçüncü kişi burada espriye gülen kişidir. Diğer yandan gülünç durum espriden farklıdır. Burada gülmek için üçüncü bir kişiye ihtiyaç duyulmaz. Yalnızca gülen ve gülünen vardır. Saldırganlık ve cinsel arzular, toplum tarafından önemli ölçüde yasaklanır. Kasıtlı esprilerin malzemesi, bu yasaklanmış arzulardır. Mesela, saldırgan nitelikli esprilerde, espri hedefindeki kişi aşağılanır, değersizleştirilir ve espriye gülen kişi de, kahkahaları ile aşağılama ve değersizleştirmeye ortak olur.

Espriler, bastırılmış isteklerin serbest bırakarak haz yaratır. Şakalar da, ket vurmaları ortadan kaldırarak haz yaşatırlar. Ancak şaka, kayda gerekli bir öze sahipse, espri niteliği taşır. (Freud,2016)

Morreal'a göre gülmede bitmek bilmeyen bir güçlü olma arzusu ve galibiyet isteği vardır. Gülme adeta alay yoluyla kazanılan bir başarı sonrası kutlamadır.(Akt.: Usta, 2005,s. 70). Bu tarz bir gülmeyi yani kaynağında kötü niyet ve haset olan bir gülmeyi insana değil şeytana yakıştırarak hınzırca, şeytansı bir gülmenin 'şeytanın imlerinden biri' olduğunu söylerler de vardır (Usta,2005).

İncelediğimiz romanların yazarı Aziz Nesin ise üstünlük kuramıyla ilgili bir açıklamasını yaşamdan yola çıkarak yapar. Toplum, yenenler ve yenilenler olmak üzere iki sınıfa ayrılır. Yenenlerin sömürüsü, gücü karşısında ezilen toplum yaşadıklarına gülerek cevap verir. Gülme burada yenilenin en güçlü silahıdır. Zira yenilgiye uğrayanın kullanabilecekleri başka bir üstünlük durumu yoktur (Nesin, 2001, s.40) .

Özet olarak diyebiliriz ki üstünlük duygusu başkasından ya da önceki halimizden üstün olma hissinden kaynaklanır. Bu his gülmeyi açığa çıkarır. Gülme burada kendisini üstün hisseden kişinin bir zaferidir ve mağlup etmenin verdiği hazzı yaşatır.

BÖLÜM III

AZİZ NESİN'İN SEÇİLMİŞ ROMANLARINDA MİZAH

3.1. Aziz Nesin'in Hayatı ve Eserleri

20 Aralık 1915'de, İstanbul Heybeliada'da doğdu. Gerçek adı Mehmet Nusret Nesin'dir. Askerken gerçek adıyla yazmak istemediği için orada yazdığı hikâyelerinde babasının adından yola çıkarak Aziz'i takma ad olarak kullandı.

Yoksul bir ailenin çocuğu olan Nesin'in babası Abdülaziz Nesin, geçimlerini sağlamak için bahçelerinden topladığı yemişleri, annesi ise Amerikan bezinden diktiği asker çamaşırlarını satar. Yoksul ve zor bir çocukluk geçiren Nesin'in babası gömü arayan, define bulma umuduyla yollara düşen bir adamdır.

Eğitim ve çalışma hayatına bakıldığında Nesin, İstanbul'da Darüşşafaka Lisesinde okuduktan sonra 1935'te Kuleli Askeri Lisesini, 1937'de Kara Harp Okulunu 1939'da da Askeri Fen Okulunu bitirdi. Üsteğmenliği sırasında “görev ve yetkisini” kötüye kullanmak suçlamasıyla ordudan çıkarıldı (1944). Bir süre bakkallık yaptıktan sonra 1945'te gazeteciliğe başladı. Yedigün, Karagöz ve Tan'da çalıştı. Cumartesi adlı bir magazin dergisi çıkardı. 1946'da Sabahattin Ali ile Markopaşa adlı mizah dergisini yayımlamaya başladı. Türkiye'ye Truman Doktrini kapsamında yapılan Amerikan yardımını eleştiren, yayımlanmamış “Nereye Gidiyoruz” yazısı yüzünden 1947'de on ay ağır hapis ve üç ay on gün de Bursa'da “emniyet-i umumiye nezareti” altında bulundurulma cezasına çarptırıldı. Ertesi yıl yayımlanan Azizname adlı kitabından dolayı gene tutuklandı. Dört ay tutuklu olarak yargılandıktan sonra aklandı. 1950'de G.Politzer'in Marksist Felsefe adlı kitabının ön sözünün bir bölümünü çevirtip Yeni Baştan dergisinde yayımladığı için bir yıl dört ay hapis ve ceza süresince de İstanbul'da “emniyet-i umumiye nezareti”ne mahkûm edildi. Hapisten çıktıktan sonra, kitapçı dükkânı, daha sonra da bir fotoğraf stüdyosu açtı. 1945'te *Akbaba* dergisinde takma adlarla mizah öyküleri yazmaya başladı. Edebiyat yaşamı boyunca 100'ü aşkın takma ad kullandı. 6-7 Eylül 1955'te İstanbul'da gayrimüslimlerin evlerinin ve dükkânlarının yağmalanmasıyla sonuçlanan olayların ardından solcu arkadaşlarıyla birlikte tutuklandı. Altı ay sonra salıverildi. 1956'da Bordighera'da (İtalya) düzenlenen Uluslararası Mizah Yarışmasında “Kazan Töreni” adlı öyküsüyle birincilik (Altın Palmiye) ödülünü alması, yaşamında bir dönüm noktası oldu. Yazdıklarını kendi adıyla yayımlamaya başladı. 1957'de Kemal Tahir'le birlikte Düşün Yayınevini kurdu. 1958'de yayınevini

yönetimini tek başına üstlendi ve bu uğraşı 1969'a kadar sürdürdü. Yenigazete, Akşam, Tanin, Öncü, Yeni Tanin ve Ustura adlı haftalık mizah ekini hazırladığı Günaydın gazetesine günlük köşe yazıları yazdı. 1961'de bir yazısı nedeniyle 4 ay tutuklu kaldı.

1972'de Çatalca'da kimsesiz çocukları okutmayı amaç edinen Nesin Vakfını kurdu ve kitaplarının bütün gelirini bu vakfa bağışladı.

Mizah yazarlığının yanı sıra şiir, oyun, deneme inceleme, anı, köşe yazısı, gibi türlerde de ürünler veren Aziz Nesin, başlattığı ya da içinde yer aldığı çok sayıda toplumsal etkinlikle de yaşadığı sürede ülkesinin önde gelen aydın kişiliklerinden biri oldu.

Türk ulusal gülmece geleneğini çağdaş bir bileşime ulaştıran Aziz Nesin'e, 1956 ve 1957'de İtalya'da Altın Palmiye, 1966'da Bulgaristan'da Altın Kirpi ve 1977'de Hitar Petar; 1969'da SSCB'de Altın Krokodil, 1975'te Asya Afrika Yazarlar Birliğinin Lotus Edebiyat Ödülü, 1990'da Rusya'da Tolstoy Ödülü, 1991'de Fransa Şövalyelik Nişanı, 1994'te Amerikan Basın Özgürlüğü Ödülü, 1995'te Hiroşima Vakfı Ödülünün de aralarında olduğu çok sayıda ulusal ve uluslararası ödül verildi.

Aziz Nesin, imza ve söyleşi için gittiği Çeşme, Alaçatı 'da 5 Temmuz' u 6 Temmuz 'a bağlayan gece sabaha karşı geçirdiği kalp kriziyle vefat etti. Aziz Nesin, 7 Temmuz 1995'de vasiyeti gereği hiçbir tören yapılmadan ve yeri belli olmayacak şekilde Çatalca 'daki Nesin Vakfı 'nın bahçesine gömüldü.

Romanlarının Listesi:

Kadın Olan Erkeğin Hatıraları, Akbaba Yay., İst., 1955.

Düğümlü Mendil, Türküye Ticaret Matbaası, ist., 1955.

Gol Kralı, Düşün Yay., İst., 1957.

Erkek Sabahat, Düşün Yay., İst., 1957.

Saçkıran, Karikatür Yay., İst., 1959.

Zübük, Karikatür Yay., İst., 1961.

Simdiki Çocuklar Harika, Düşün Yay., İst., 1967.

Tatlı Betüs, Tekin Yay., İst., 1974.

Sûrname, Tekin Yay., İst., 1976.

Yasar Ne Yasar Ne Yasamaz. Tekin Yay., İst., 1977.

Tek Yol, Tekin Yay., İst., 1978 (İspir, 2006, s.47).

3.2. Gol Kralı

3.2.1. Romanın Özeti

Kerkez Sevim, Tozkoparan spor kulübünün birçok üyesiyle birliktelik yaşayan otuz yaşında bir kadındır. Yaşadığı birlikteliklerden defalarca hamile kalmış ve kürtaj yaptırmış olan Kerkenez Sevim'in artık bir koca bulma zamanı gelmiştir. Bu koca soylu, zengin ve saf olmalıdır. Aradığı koca adayıyla bir tesadüf eseri tanışır. Bu aday Sait'tir. Sait uzun boylu, oldukça ince, beyaza kaçacak kadar sarı bir oğlandır. Dahası kalın camlı gözlükleri olan Sait, körlük derecesinde miyoptur. Bu görme bozukluğu Sait'in başına türlü olaylar açar.

Sait, yirmi dört yaşına kadar gelmiş olmasına rağmen bir kadınla cinsel bir ilişki yaşayamamış ve bakir kalmıştır. Kadınlar tarafından itici bulunduğu için kendini bu alanda doyuramamıştır. Bir kadına ihtiyacı olan bu adam için Kerkenez Sevim bir fırsat gibidir.

Sait ile Sevim nişanlanır. Sait, nişanlısının bir futbol âşığı olduğunu görünce futbolcu olmaya karar verir. Zira bir futbolcu olursa Kerkenez Sevim'in gönlünü kazanabilecektir. Ancak hayatı boyunca futbolla ilgilenememiş olan Sait'in bu konuyla ilgili hiçbir bilgisi ve deneyimi yoktur. Ünlü futbolculardan birini dahi tanımaz. Üstelik fiziksel olarak da futbol oynamaya uygun değildir. Yine de futbolcu olmaya kararlıdır.

Sait futbolcu olup Sevim'in aşkını kazanabilmek için çeşitli tedaviler görür. Tedavi için Amerika'ya kadar gider. Bir taraftan da futbol dersleri alır.

Sait, Amerika'dan döndüğünde iyileşmiş ve dinçleşmiştir. Gözleri de artık görüyordur. Sait değişikçe ve maçlara çıkmaya başladıkça Kerkenez Sevim'in Sait'e karşı ilgisi artar. Ancak Sait'in Kerkenez Sevim'e ilgisi azalır.

Ünlü bir futbolcu olma yolunda ilerleyen Sait futbolun içinde bulunduğu zaman diliminde futbol maçlarının perde arkasındaki kirli gerçekleri de öğrenecektir. Hacetbaba'nın bir oyuncusu haline gelmiş Sait, Tozkoparanla yapılacak maça çıkar. Maçta attığı gollerle Tozkoparanları yenilgiye uğratar ve büyük bir başarı kazanır. Kaybeden Tozkoparan taraftarları alanı adeta bir savaş alanına dönüştürür. Stadyuma attıkları şişelerden biri Sait'in başına gelerek yaralanmasına sebep olur. Sait yaşadıklarının şokundadır. Dahası kendi taraftarları da üzerinden bir hatıra alabilmek için ona saldırırlar. Üstündeki her şeyi başındaki kanlı sargı bezine kadar parçalarlar. Bu olayın üzerine Sait, salt bir spor dalı olarak sevdiği futbol üzerine düşünmeye başlar. Futbolun yozluğunun altında yatan sebepleri bulmaya çalışır. Halkın maçları savaş

alanına dönüştürme sebeplerini irdeler. Sonunda bu hayatın ona göre olmadığını anlayan Sait, şöhrete kavuştuğu bu yeni yaşamı kabul etmez ve futbolu bıraktığını duyurur.

3.2.2. Gol Kralı'nda Mizah

3.2.2.1. Üstünlük Kuramı Bağlamında Gol Kralı

Gol Kralı'nda üstünlük kuramı iki boyutuyla karşımıza çıkmaktadır. Bunlardan birincisi, okuyucu-roman kahramanı arasında diğeri ise roman kahramanlarının kendi arasında gerçekleşmektedir. İlkinde komik olaylar başkalarının başına gelirken okuyucu yalnızca okuyan konumunda olduğu için üstünlük duygusuna kapılır. İkincisinde ise roman kahramanlarının kendi aralarında birbirine karşı üstün olma durumları söz konusudur. Bu bağlamda olayların merkezine mizahi bir karakter olan Sait yerleştirilir. Sait'i mizahi bir karaktere dönüştürerse Sait'in başına gelen türlü gülünç olaylardır.

Sait'in başına gelen gülünç olaylarda onun oldukça saf ve iyi niyetli bir kişiliğe sahip olmasının büyük bir etkisi vardır. Ayrıca onun fiziksel yetersizliği, beceriksiz ve işe yaramaz bir yönünün olması da olayların oluşmasında etkindir. Diğer yandan o fiziksel yetersizliği olan ve çocukluk dünyasından kurtulamamış bir kişi olduğu için kadınlara cazip gelmez. Kadınlarla ilişkisi de geleneksel kadın-erkek ilişkisi dışında kalır. Onlarla bedensel bir birliktelik yaşayamaz. Tüm bunlar birleşince okuyucular ve diğer roman kahramanları böyle bir figür karşısında üstünlük hisseder.

Örnek olayların birinde Sait, kendisinden borç para koparma derdine düşmüş bir arkadaşıyla kalabalık bir caddede yürümektedir. Bu esnada Paris'te başından geçenleri anlatmaktadır. Laf arasında istediği parayı Sait'ten koparan arkadaşı ona hiçbir şey söylemeden kalabalığa karışır. Bu sırada tesadüf eseri bir diğer roman kahramanı olan Kerkenez Sevim'le Sait'in yolu kesişir. Böylece Kerkenez Sevim olaylara dâhil olur. Sevim ona laf atıldığını zanneder. Ancak anlatılanları duyunca durumun hiç de öyle olmadığını anlayacaktır. Çünkü anlatılanlar Sait'in saflık derecesini ortaya koyacak niteliktedir:

—*Bir de elimi attım, elime sert kollar gelmez mi! Şöyle bir iyice yokladım, başka türlü şey bunlar... Basbayağı bıyık işte. Işıkları iyice fora etmişler, hiçbir şey göremiyorum. “ Madlen bu bıyıklar kimin?” diye bağırdım. Çünkü, bu kadın milletine yüz vermeye hiç gelmez; biraz yumuşak davransam, “ Benim bıyıklarım” diye yutturmaya kalkacak.*

Artık kendini tutamayan Kerkenez Sevim, kıkırdamaya başlayınca, Sait yanında yürüyenin arkadaşı olmadığını anladı (s.24).

Olay hem saflıktan hem de gözlerinin iyi görememesinden yani fiziksel kusurdan kaynaklanır. Olanlar bu denli saf bir kişiliğe sahip olabileceğine ve böyle bir olayın başına gelebileceğine ihtimal vermeyen okuyucuyu ve roman kahramanı Kerkenez Sevim'i üstün konuma getirerek güldürür.

Bir başka olayda Sait kendince ciddi bir konu hakkında konuşmak için Sevim'le girdikleri bir açık kahvede yanlışlıkla bir başka kadının yanına oturur:

Sait Sarıgözü'nün ciddi bir şey konuşmak istediği kadın,

—Şimdi kocam gelecek, isterseniz, akşam beşte yine burda buluşalım... dedi.

Sait, başını kaldırıp da başka bir kadının yanında oturduğunu anlayınca birden şaşkınlıkla,

Pardon... dedi, ben sizi başkası... Yani başkasını siz sandım (s.53).

Burada yapılan yanlışlığın gülünç olma sebebi, bu yanlışlığın şaşırtıcı sonucudur. Böyle bir durumla karşılaşmayacağını düşünen okuyucu Sait'ten üstün konuma getirilir. Bu üstün olma durumu hoşluk ve haz verir.

Sait henüz çocuk yaşta cinsel ilişkilerin sapkınlığa varacak şekilde yaşandığı bir evde büyür. İçinde büyüdüğü sağlıklı koşullar onu içine kapanık, utangaç ve fiziki güçsüzlüğü olan bir kişi hâline getirir. Sahip olduğu bu kişilik ve fiziki güçsüzlük kadınlar tarafından antipatik bulunmasına sebep olur. Bu durum onun hiçbir kadınla cinsel deneyim yaşamamasına kadar varırken Sevim ve Madlen'le olan ilişkisini de şekillendirir. İçinde bulunduğu cinsel bunalıma üstün gelmek ister, ancak cinsellikte yetersiz olma korkusunu yenemediği için ahlak ve namus kavramları arkasına sığınır. Madlen'le olan ilişkisindeyse kandırıldığını kabul etmek istemez, çünkü bu durum Sait için yeni bir yenilgi ve aşağılanma olacaktır:

O, bir cinsel bunalım içinde kıvranıyordu. Kadınlara antipatik gelmenin aşağılık duygusuyla cinsel deyinden yoksun kalmıştı. Parisli Madlen bile onu bu tatminden yoksun bırakmıştı (s.80).

Mechure Hanımla Hasip Bey, belki de onu denemek istiyorlardı. İşte bu sınavdan sonra, ne namuslu bir erkek olduğunu, öz nişanlısına bile kötü gözle bakmadığını öğreneceklerdi.

Sait işte böyle düşünüp kendini aldatmaktaydı. Gerçekten korkuyordu. Sevim'den ve genellikle kadından korkuyordu. Ona elini uzatabilirdi. Sevim'in saçlarını, omuzlarını, daha daha belini, bacaklarını okşayabilirdi, öpebilirdi de... bunları yapmak için içi gidiyordu. Ama iş bu kadarla kalmazdı ki, sürecekti, arkası vardı. İşte bundan sonraki durumda beceriksizliğinin, başarısızlığının belli olmasından korkuyordu. Onun için de nikâh oluncaya kadar nişanlısına bile elini sürmeyen namuslu bir delikanlı rolünde görünerek kendi kendini kandırmaya çalışıyordu (s.97).

Madlen'e eşi olmasını önereceği gündü. Heyecandan içi içine sığmıyordu. İşte tam o gün de fotoğrafçı, üçlü resimler çekmek için bıyıklı bir herifi Madlen'in yanına salmıştı. Görme gücü normal insanın bile gözlerini kamaştıran ışıktaki, Sait Sarioğlu, Madlen'in öbür yanında bıyıklı bir herifin yatmakta olduğunu elbette göremiyordu. Ama birtakım kalın sesler, inilti duyunca kuşkulandı:

— *Madlen kim var orda?*

Madlen,

— *Kimse yok mon amuğ... dediği anda bıyıklı adam kendini tutamayıp öksürünce, burasını Madlen'in evi sanmakta olan Sait, kızın babasının içeri girdiği korkusuna kapıldı.*

— *Biri öksürüyor... diye fısıldadı.*

Madlen,

— *Söylemiştim, bu salonda akustik var, diye... Sesin yankılanıyor...*

— *Ben öksürmeden sesimin yankısı nasıl öksürebilir?*

— *Az önce öksürmüştün mon amuğ?*

İnanmaya önceden kararlı olan Sait'in yine de içine bir kuşku düşmüşü. Sait Sarioğlu elini Madlen'e attı ve işte o zaman büyük bir terslik oldu. Paris'in kaşarlanmış sokak kızı birara iki erkeğin arasından kalmış olduğu için Saitsarioğlu'nun eline öbür erkeğin bıyıkları gelmişti. Şaşkınlıkla,

—*Bu ne Madlen? diye bağırarak Sait, adamın bıyıklarına yapışmıştı.*

Adam kendini kurtarmak için, Sait'in üstüne çullandı. Sait, hala üstündeki adamı Madlen sanıyor ve onun neden bu kadar kızdığını anlayamıyordu. Ancak, Sait'i kurtarmak için fotoğrafçı lambaları söndürüp de ortaya çıktığı zaman, Sait durumu kavrar gibi olmuştu (s.20).

Kadınlarla birlikte olmanın arzusu Sait'in başına türlü olaylar açar. Sevim'in sevinçten onu öpmesiyle bunun devamını bekleyen Sait yine gülünç bir duruma düşer:

Ahmet Bey... Göster kendini... Dayan! diye bağıırıyordu. Çünkü kendi mutluluğunun, Tozkoparan'ın atacağı gollere bağlı olduğunu en sonunda anlamıştı. Spiker bir daha, "Gol!" diye bağıırınca, nişanlılar bir daha kucaklaşıp öpüştüler. Bu sefer Sait de heyecana kapılıp Kerkenez Sevim'in hamlesini ayakta karşılamıştı.

Maçın sonuna doğru bir gol sesi daha yükselince, Sait nişanlısını beklemeden, ondan atik davranıp üstüne atlamıştı. Dudaklarını uzatmıştı ama, Sevim'e ne olmuştu böyle?

—Spikeri duymadınız mı "Gol" diye bağıırdı... dedi.

Sevim içli, acılı bir sesle,

—Amaaan, çekil başımdan dedi, o golü biz yedik... bizimkiler atmadı ki...

Sait'in iki eli yanına sarktı:

—Biz mi yedik!.. Demek biz yedik? (s.102)...

Burada komik, Sait'in tekrarlanan hareketin aynı şekilde devam edeceğini düşünmesi sonucu bir daha öpülmek üzere dudaklarını uzatmasıdır. Ancak sonuç beklentisinin tersidir. Sait kendi kalelerine atılan bir golü fark edememiştir. Komik, Sait'i hor gören bu kadar da olmaz dedirten bir üstünlük hissini sonucudur.

Anlatılan olaylarda görüldüğü gibi Kerkenez Sevim kendisini zekâ, ahlak ve fiziksel açıdan Sait'ten üstün görür. Ancak kimi zaman bir budala olduğunu düşündüğü Sait'in aslında onu kandırdığı kuşkusuna kapılır. Bu kuşku Kerkenez Sevim'e üstünlük duygusunu kaybettirir. Gülme yerini öfkeye bırakır. Diğer taraftan Sait'in saflığının bilincinde olan okur için olaylar komiktir. Burada okuyucu Sait'ten de Kerkenez Sevim'den de üstün konuma getirilir. Örnek olarak gösterebileceğimiz olaylardan birinde Sait boynuna atlacağı kadını sevgilisi sandığını söylemek isterken müstakbel kaynanasının ismini söylemiştir. Bu yanlışlık Sevim'i kuşkuya düşürmüştür. Zira böyle bir durumda asıl budala Sait değil kendisi olacaktır:

- Affedersiniz ben sizi Mechure Hanım sanmıştım... diye kekeleyerek işi büsbütün karıştırmıştı.

Çünkü imdat çılgılığıyla odadan fırlayan Kerkenez Sevim, bu sözleri duymuş, Sait'e,

- *Kim sandın, kim sandın? diye öfkeyle sormuştu.*

Sait kekeledi.

- *Ben... şey yani siz... anneniz filan (s.174).*

Benzer bir olayda Sait Sevim'in babası Hasan Ferferik'i Sevim sanarak kucaklayıp kanepeye atar. Gözleri iyi görmeyen Sait'in yaptığı yanlışlık komiktir:

Sevim bunları anlatan Hasan Ferferik'e,

- *Bıraksaydın baba acaba ne yapacaktı? demez mi!*

Hasip Ferferik kaşlarını çatarak,

- *Bıraktım! dedi. Ayıp olmasın diye sesimi çıkarmadım... Ama ileriye gitti.*

"Ne parlak tenin var!" diye Hasip Ferferik'in cavlak başını, orasını, burasını okşayıp dururken, birden eline bıyıkları gelmez mi (s.220)?

Fiziksel yetersizliği, işe yaramazlığı ve beceriksizliği ile ön plana çıkan bir grup komik figür "kurbanlık günah keçisi" olarak tanımlanır. Bu figürler başlarına gelen talihsiz olayları anlatmaktan çekinmezler. Bu anlamda bir soytarı rolüne bürünürler. Bu yönüyle bir kurban figürü özelliği gösterirler (Cebeci, 2016, s.204). Sait başına gelen komik olayları Sevim'e anlatmaktan çekinmez. Tıpkı bir "kurbanlık günah keçisi" gibidir. Onu güldürmekten haz duyar. Bu anlamda bir soytarı rolüne bürünür:

Hep bir takımın oyuncularısınız da seni neden dövüyorlar?

- *Neden olacak, ben beş gol attım ya...*

- *Ha, kıskançlıklarından,*

Biraz rakının sarhoşluğuyla, biraz da bugün Refik'in muayenehanesinde uyuyup dinlemişliğinden, zihni iyice açılmış, ama daha çok da Sevim'i güldürmenin coşkusuyla iyice atmaya başlamıştı:

—*Ben o beş golü kendi kalemize atmıştım da ondan dövüyorlar (s.150).*

Sait üzerinden gelişmeye devam eden olaylarda Sait bazen kendi hayal dünyasına sapan bir tip olarak karşımız çıkar. Hayal dünyasına dalarak kendi kendine konuşan, işaretler yapan Sait, onu görenler tarafından gülünç bulunur. Ancak kendisi gülünç olduğunun farkında değildir. Çünkü yaptıklarının kendine göre bir

mantığı vardır. Bu mantık kendi dışındakilere saçma gelse de Sait için saçma değildir. Sait'in durumuna gülen kişi kendisini akıl olarak ondan üstün görür:

Sait Sarioğlu, kendisini öyle bir kurgusal coşkuya kaptırmıştı ki, yolda giderken kendi kendine konuşuyor, elleriyle işaretler yapıyor aradabir de gülüyordu. Elini kolunu oynatarak, şaşılasi işaretler yapan bu kara gözlüklü sapsarı delikanlıya ya alaylı gözlerle yada acıyarak bakıyorlardı. Ara sokaklarda arkasında düşüp alay eden, "Yuu!" çeken çocuklardan kurtulmak için, Sait, Sarioğlu ya anayollarda ya, تنها yerlerde, parklarda dolaşıyordu (s.119).

Sait Sarioğlu teyzesiyle kahvaltı ediyordu. Berrin Hanımefendi, karşısında oturan yeğenine endişe ve korkuyla bakmaktaydı. Korkulmayacak gibi değildi. Sait masada oturup dururken, birden sıçrayarak kafasını sağa sola doğru, yukarıya doğru kaldırıyordu. Her iki üç dakikada bir böyle yapıyordu, sanki toslayacak, başını boşlukta görünmeyen bişeye vuracaktı gibi... Oysa Sait hayalindeki topu bir kafa vuruşuyla kaleye sokuyordu. Öyle şaşılasi bişeydi ki Sait'in yaptığı, Berrin Hanımefendi, "Ne oluyor öyle oğlum?" diye de soramıyordu (s.122).

Sait'in sürekli olarak aşağılanması ve dışlanması onu hayal dünyasına itmiştir. Hayallerinde Sait, aşağılanan değil üstün olan kişidir. Hayal dünyası Sait'e üstün olmanın hazzını yaşatır. Aynı şekilde kendisiyle alay ettiği zamanlarda da o, alay edilen kişi konumundan alay eden kişi konumuna geçer. Böylece alay edilen haline karşı bir zafer kazanmanın üstünlüğünü hisseder.

Anlatılan olaylarda Sait'in hayal dünyasına saplandığı haller, kadınla olan ilişkileri ve kimi zaman kendisiyle alay edebilme yönleri verildi. Aşağıdaysa romanın yoğun eleştiriler içeren futbol dünyasıyla ilgili yönü irdelenecektir.

Futbol maçlarının adeta bir savaşa dönüşmesi gülünç olaylarla aktarılır. Bu anlatımda ince bir alay hâkimdir. Olaylar irdelendiğinde maça değil savaşa gitmiş gibi davranan halkın, aslında yaşamları boyunca hep bir savaşım içinde oldukları görülecektir. Bu savaşta kaybeden tarafta yer alan halkın kızgınlıklarını kusmaları, söyleyemediklerini söyleyebilmeleri, boşalmaları gerekir. Bundan dolayıdır ki maçlar kaybetmeye alışmış insanların en ilkel yanlarını, saldırgan taraflarını açığa çıkararak kazanmanın, üstün olmanın hazzını yaşadıkları yerlere dönüşür.

İlgili olayların birinde maç sırasında birçok kişinin stadyuma akması ve bu sırada yaşanan izdiham alaya alınmıştır. Kişilerin izdiham sırasında birbirlerini nasıl

dövdükleri, itip kaktıkları mizahi bir olayla anlatılır. Bu olayı yaşayan Sait'i dinleyen Sevim olaya uzaktan bakan bir kişidir. Başına böyle bir olay gelmediği ve gelebileceğine ihtimal vermediği için üstün konumdadır. Üstünlük hissi kahkahalarla sonuçlanır:

—*Konferans diye stadyuma mı girdin?*

—*Ben girmedim ki... İte kaka, döve vura, zorla soktular...*

—*Yol kalabalıktı. Kalabalık arasından geçip gidemedim. Nehir gibi insan akıyordu. Sürüklene sürüklene ... maça girmişim...*

—*Hangi takımların maçıydı?*

—*Bilmem ki... Çantamı arayıp durdum ben... O gürültüde çantam kaybolmuştu. Dışarı da çıkamadım bitürlü...*

Kerkenez Sevim, Sait' e bakıp bakıp kahkahalar atıyordu (s.101).

Her türlü cismin sahaya fırlatıldığı, çığlıkların duyulduğu, yaralıların olduğu saha adeta bir savaş alanına döner. Statları dolduran insanlar en ilkel yanlarını ve saldırgan taraflarını açığa vururlar. Mizahın mağlup ederek üstün gelme yönü uygarlık öncesi bir davranışa, salt bir saldırganlığa dönüşür:

Sait'in kulağına aradabir karşı tribünden tanıdık çığlıklar geliyordu. Onbinlerce insan haykırışları arasında Kerkenez Sevim'in sesini hemen tanıdı. Sahaya mısır koçanları, ayva kozalakları, gazoz şişeleri yağmaya başlamıştı. Sait, büyük korkuya kapıldı. Günün birinde o da bu sahada top oynarsa gazoz şişelerine mi hedef olacaktı? Sahadaki kargaşalığı görüyor, ama ne olduğunu pek iyi seçemiyordu. İpkıran,

— *Gazoz şişesi geldi. Biber Osman'ın başını yardılar (s..210)...*

Futbolun amacından saptırılarak nasıl yozlaştırıldığını anlatan parçalarda komik bir dil kullanılır. Gerçekte oldukça acı olan durumlar yumuşatılarak ve komik bir biçim içinde verilir. Bu biçimi sağlayan mizahi öğelerden biri şaşırtmacadır. Futbolcuların aralarında yaşanan şiddetin anlatıldığı bir bölümde, yağmur sebebiyle çamura dönmüş sahada futbolcuların tamamı çamura bulanır. Tanınmayacak hale gelen futbolcular yanlışlıkla takım arkadaşını da döver. Bu yanlışlık ancak dayak yiyen futbolcunun soyunma odasında çamurlarından sıyrılmasıyla anlaşılacaktır. Karşı takımdan

futbolcularla kavga edilmesi artık alışıldık bir durumdur. Yanlışlıkla kendi takım arkadaşını dövmek ise şaşırtıcı bir sonuçtur:

Zorla kurtardıkları delikanlının Tozkoparanlı olduğu ancak soyunma odasında anlaşılabilirdi. Tozkoparanlılar, artık şaşkınlıktan mı yoksa çamura belenmiş kendi arkadaşlarını tanıyamadıklarından mı, her nedense, Hacetbabalı diye kendi sağ haflarını hep birlikte bir güzel dövmüşlerdi (s.213).

Halk gerçek hayatta kaybetmeye alışmış, ezilmiş, sömürülmüştür. Bundan dolayıdır ki maçlarda kazanan taraf da kaybeden taraf da gerçek hayatta biriktirdiği öfkesini kusmak ister. Hal böyle olunca iki taraf da tepkilerini saldırganlıkla gösterir. Böylece üstün olma hissi en ilkel haliyle açığa çıkar:

Tozkoparanlı seyirciler öyle sinirlenmişlerdi ki, yenikliğin acısıyla sahaya taş, şişe, ellerinde ne varsa ellerine neler geçirmişlerse yağdırmaya başladılar. Atılan şeylerin başlıca hedefi Sait Hopsait'ti. Şişelerden biri hedefini buldu. Sait Hopsait'in başında parlayan şişe paramparça oldu, Sait'in yarılan başından da kan fişkiriyordu (s.289).

Sait Hopsait'in hayranları üstündeki şorttan, faniladan hatıra olarak parçalar koparıyordu. Fanilasını, donunu elleriyle tırnaklarıyla yırtamayanlar, dişleriyle parçalamaya çalışıyorlardı. Üstüne üşüştükleri bir cesedi gagalayarak, pençeleyerek parçalayan yırtıcı kuşlara benziyorlardı. Üstünde yırtılacak bir hatıra kalmayınca hatıranın en değerlisi olan başındaki kanlı beze saldırdılar (s.290).

Sait futbolu bir spor dalı olarak sever. Ancak yaşadıkları onu bu konu üzerinde düşünmeye zorlar. Düşünceleriyle futbolun bu denli amacından sapmasının gerçek sebepleri irdelenir. Futbolun gerçek anlamını yitirmesinin temelinde yorulmuş, yenilmiş, ezilmiş bir halkın acısının ve toplumsal birçok problemin yattığına vurgu yapılır. Halkı bu duruma getirense yönetenler ve politikacılarıdır:

Şu kamburun, şu çolağın, şu topalın, şu veremlinin, bir haftalık gündeliğini bir maç biletine veren şu işçinin, şu öksürüklünün burda işi neydi? Spor için mi, kuvvetlenmek için mi doluyorlardı stadyum denilen bu hastaneye? Gerçekte onlar boşanıp rahatlamayı gereksiniyorlardı. Ama kime, kimlere sövmelere gerektiğini

bilmediklerinden, bilseler de onlara sövmeleri olanaksız olduğundan, şu zavallılar umarsızlık içinde birbirlerine, hakeme, karşı takım oyuncularına sövüp bağırıp rahatlıyorlardı. Halkta birikmiş ve çıkış yolu bulamayan coşkuların, böylece tehlikesizce boşalmasıyla, yönetmenlerin politikacıların işine geliyordu (s.290).

Eleştirilen yalnızca futbol dünyasında yaşanan şiddet değildir. Eleştirilen futbolcular, futbol delisi zenginlerin yozluğu ve spor yazarlarıdır da. Aşağıda her bir durum için ayrı örnekler verilmiştir:

... Kendi çevrelerini bütün bir dünya sanan ünlüler gibi, Duvar Ahmet de, Sait'in kendisini tanımamasına gerçekten çok şaşırmişti. Böyle bişey başına ilk geliyordu (s.58).

Burada Duvar Ahmet kendini ünlü olması yönüyle halktan üstün hissederken Sait'in onu tanıyamamasına şaşırmıştır. Böylece üstünlük onu tanımayan Sait'e geçmiş olur. Çünkü Sait için Duvar Ahmet'in ünlü bir futbolcu olması hiçbir anlam ifade etmez.

Sosyete âlemlerinin yozlaşmış kalabalığını oluşturan kişilerin çıkar anlayışı güden evlilikleri alaya alınmıştır. Erkeğin maksadı arabasına ve kendisine yakışır güzel bir kadın taşımak, kadınsa bu zenginlik içinde yaşarken bekâr bir kızıdan daha özgür olma isteğidir. İki tarafında eksik yönlerini tamamlayarak üstün gelme ve diğer insanlar tarafından kabullenme isteği vardır:

Bir futbol delisi olan yaşlı kocası, son model şık arabasında güzel bir kadın taşımanın zevkine varmak için yıllar önce onunla evlenmişti. Hele bu güzel kadının herkesin içinde ona, nazlı nazlı, edalı edalı, sık sık "Kocacım, kocacım..." demesi kendisine yetiyor, kocalık gururunu okşuyordu (s.206).

Dündar Dubara Erol İpkıran arasında geçen diyalogda birbiriyle çelişen ifadeler vardır. Bu çelişkiden komik doğar. Burada komik kişilerin üstün gelme hazzını da yansıtır:

Dündar Dubara onu,

- Tek tarafsız spor yazarımız Erol İpkıran... diye tanıtmış ve hemen eklemişti:

- *Eksik olmasın, her zaman bizim takımı tutar, gayet koyu Tozkoparanlıdır.*

Erol İpkıran da,

- *Abicim, ben vazifemi yapıyorum... dedikten sonra bir eliyle kalbini tutarak,*

- *Burda Tozkoparan çarpıyor... demişti (s.92).*

Okuyucunun bilip roman kahramanının bilmediği olaylar okuyucuyu üstün bir konuma getirir. Diğer yandan roman boyunca gerçekleşen tüm olayların şaşırtıcı bir sonuca bağlanması bu sefer de roman kişisi olarak bu durumdan haberi olan tek kişiyi ,Sait'i, okuyucu karşında üstün kılmaktadır. Sait'in roman sonunda ünlü bir futbolcu olacakken her şeyi bırakması kendisini üstün kılar. Roman boyunca gülünç bir figür olan Sait olayların gidişatıyla değişmiştir. O düşünen ve düşündüren bir karakter olur. Bu durum ortaya bir kahkaha değil buruk bir gülümseyiş bırakır. Bu gülümseyiş tam anlamıyla bir rahatlama sağlamaz:

Ertesi günkü gazeteler, Sait Hopsayit'in gol kralı olduğunu yazıyorlardı. Daha ertesi günkü gazeteler de Gol Kralı Sait'in futbolu bıraktığını yazdılar. Erol İpkıran gazetesinde, onun için şöyle yazmıştı: "Bir yıldız kaydı. Futbol dünyamızda bir yıldız, parladığı anda sönmüverdi (s.293)."

3.2.2.2. Dille Sağlanan Mizah

Gol Kralı'nda ağırlıklı olarak benzetme sanatının mizah malzemesi olarak kullanıldığı görülmektedir. Ayrıca bu bölümde burada deyim ve atasözleri yer almaktadır. Örneği verilen tüm unsurlar üstünlük kuramını görünür kılmıştır.

3.2.2.2.1. Benzetme

Nesin, Gol Kralı'nda benzetme sanatını mizahın gücünü artırmak ve daha etkili olmasını sağlamak amacıyla kullanmıştır.

Benzetmelerde ince bir alay vardır. Aşağıda verdiğimiz örnekte Kerkenez Sevim'i kürtaç edecek olan doktor bir saat tamircisine, Sevim ise bozuk bir saate benzetilir.

Bu işlerde çok pişkin olan hekim, bozuk saate bakan bir saat tamircisi gibi,

— *Kolay, dedi, hiç üzülmeğin tamir ederiz (s.9)...*

Zayıf olan güçlü olana benzetildiğine göre burada Sevim bozuk bir saatten daha aşağı, daha değersiz bir durumdadır. Doktor hastayı bir nesne olarak görmüş, aşağılamış ve üstün konuma geçmiştir. Bununla birlikte kürtajın sosyete âleminde sıradan bir olay haline gelmiş olması benzetme yoluyla alaya alınmıştır.

Roman kahramanlarının olumsuz fiziksel özellikleri benzetme yoluyla verilir. Böylece roman kahramanına karşı fiziksel bir üstünlük sağlanır. Aşağıda Sait'in elli beş yaşına geldiği halde evlenmeyen halasının çirkin görünümü bir benzetme ile betimlenir. Bahsi geçen roman kahramanının boynu kırış kırış olması yönüyle bir kaplumbağa boynuna benzetilir. Bu benzetme karşısında okuyucu fiziksel bir üstünlük hisseder.

Pudralı gerdanı kaplumbağa boynu gibi kırış kırış buruşmuş olan ve elli beş yaşına geldiği halde daha dünya evine girmemiş bulunan Sait'in halalarından Zübeyde Hanımefendi (...) (s.75).

Zübeyde Hanım Sait'in baba olacağı haberini duyunca habere inanmadığı ve durumu alaya aldığı görülür:

Sait Bey oğlumuz bir sual tevcih edilmelidir. Kendileri, nikâh merasiminden önce baba oluyorlarmış. Acaba ne babası oluyorlar (s.75)?

Alaylı saldırıya karşı Sait'in cevabı sert olur:

Sayın halamın bu konuda hiçbir tecrübesi olmadığından, ona nasıl baba olduğumu anlatamam dedi (s.75).

Verdiği cevapla Sait üstün konuma geçer. Evde kalmış bir kadını zayıf noktasından vurmuş olur. Sait'in kazanmış olduğu zafer bir benzetme yoluyla aktarılır:

Sait, kendince zafer kazandığına güvenli, kılıcındaki düşmanın kanını silen eski bir komutan davranışıyla gözlüğünü çıkarıp duman rengi camlarını sildi (s.75).

Sait'in gözlüğünü çıkarıp camlarını silmesi gibi basit bir eylem, bir komutanın kılıcındaki kanı silmesi gibi güçlü bir eyleme benzetilerek Sait'in içinde bulunduğu

üstünlük ve zafer kazanma duygusunun boyutu daha somut ve güçlü bir biçimde aktarılmış olur.

Benzetmeler mizahı güçlendiren yapılar olarak kullanılmıştır. Bu benzetmelerden bazıları Sait'in kaybolduğu haberini duyan Sevim'in verdiği tepkilerin ne denli sahte ve abartılı olduğunu vermek için kullanılır:

Kerkenez Sevim başını duvarlara vurup, kendini yerden yere atıp, "Sait 'çim beni bırakıp nerelere gittin?" diye feryat ettikçe, kızın özdenliğine inanmasalar bile, tıpkı gerçek olmadığı bilindiği halde seyredilirken ağlanılan bir film gibi, kızın hali karşısında gözyaşlarını tutamadılar. Artık Sait'i unutmuşlar, Sevim'le uğraşmaya başlamışlardı. Bu ne büyük aşktı böyle? Leyla ile Mecnun, Romeo ve Jülyet gibi bir aşk: Sevim'le Sait... Zavallı kızın altın kalbini nasıl olmuştu da anlayamamışlardı (s.191)...

Kerkenez Sevim'in gösterdiği tepkinin ne kadar sahte olduğunu göstermek için, feryadı herkesi ağlatan bir filme; Sait'le yaşadığı sözde aşk ise Leyla ile Mecnun, Romeo ve Jülyet gibi büyük aşk kahramanlarının aşkına benzetilmiştir. Bu benzetmeler gerçek ve büyük bir aşk için kullanılsaydı o zaman alaycı bir dilin yahut mizahın malzemesi olmayabilirdi. Ancak karakterlerin kişilik özelliklerini bilen okur buradaki alayın farkına varır. Zira ortada en ufak bir aşk kırıntısı bile yoktur.

Yalnızca kendisinin içinde bulunduğu sahtelik değil onu izleyenlerin de içinde bulunduğu sahtelik de benzetme yoluyla anlatılır. Sevim bir oyuncuya çevresindekiler de seyircilere benzetilir:

Kerkenez Sevim, olağanüstü duygusallık gösterisinin çevresinde beğenilmesinden çok mutlu, sahnedeki numarası beğenilmiş bir artistin, seyircilerin "bis, bis..." diye bağırması karşısında numarasını tekrarlaması gibi, o da gittikçe daha abartarak yas çığlıklarını tekrarlıyordu (s.193)...

Kerkenez Sevim ihanete uğramış masum bir kenar mahalle kızına benzetilmiştir. Ancak masum değil suçlu, ihanete uğrayan değil ihanet eden bir sosyete kızıdır. İçinde bulunduğu durum ile sergilediği tutum arasındaki karşıtlık böylece benzetme yoluyla mizaha dönüşür. Etrafindakiler tarafından beğenilen Sevim üstün olmanın hazzını yaşar.

Maç sırasında yaşanan şiddet olaylarının benzetme yoluyla da aktarıldığı görülür. Eleştirel bir tutumun sergilendiği benzetmede futbolseverler ortaçağ savaşçılarına benzetilir. Ortaçağ savaşçılarının kale duvarlarına saldırması gibi futbolseverler de stadyum duvarlarına saldırır:

Futbolseverler, stadyuma girebilmek için düşman kalesinin dış duvarlarına koçbaşıyla saldıran ortaçağ savaşçıları gibi stadyumun duvarlarına saldırmaya, kafalarını vurmaya, tırmanmaya başladılar (s.280).

Bu benzetmeyle okuyucu bahsi geçen taraftarlardan üstün konuma getirilir. Okuyucu, alay edilen bu tutum içinde olmayacaktır.

Bir başka yerde Sait'in oynadığı takımın taraftarları, Sait'in kıyafetlerinden bir hatıra parçası almak için onun üstüne saldırırlar. Bu yönüyle taraftarlar yırtıcı bir kuşa benzetilir:

Fanilasını, donunu elleriyle, tırnaklarıyla yırtamayanlar dişleriyle parçalamaya çalışıyorlardı. Üstüne üşüşükleri bir cesedi gagalayarak, pençeleyerek parçalayan yırtıcı kuşlara benziyorlardı (s.290).

Burada da okuyucu böyle bir tutum sergilemeyeceğini düşünerek üstün hisseder.

3.2.2.2.2. Deyim ve Atasözü Kullanımı

Aynı şekilde Gol Kralı'nda deyimlere sıklıkla yer verildiği, deyimlerin anlatımın vazgeçilmez bir parçası haline geldiği görülür. Deyimler eleştirel mizahı sağlayan en önemli unsurlardan biri olarak karşımıza çıkar. Burada elbette deyimlerin tamamının verilmesi mümkün değildir. Ancak örnek olması açısından seçtiğimiz kimi deyimlerle, deyimlerin ne şekilde mizah unsuruna dönüştüğü gösterilmeye çalışılmıştır.

Lekeyi temizlemek deyimi gerçek anlamından uzaklaşarak Sevim'in içinde bulunduğu durumu somutlaştırmak için kullanılır. Ferferik ailesi ve doktor için Kerkenez Sevim'in karnındaki bebek bir lekedir. Kürtaj ise bu lekeyi temizlemek. Deyim yardımıyla kürtaj ile ilgili sığ bakış açısı mizahi bir ifadeye dönüştürülerek durumun basite indirgenmesi eleştirilir:

Hekim, bir ameliyatla Ferferik ailesine sürülen lekeyi temizleyecekti. Ancak leke epey büyümüş olduğu için, temizlemesi de Ferferik ailesine pahalıya mal olacaktı (s.9).

Aşağıda gelip geçmek, elini çabuk tutmak, kökü kurumak, işi oldu bittiye getirmek, ateşe yakmak deyimleriyle birlikte “Devenin çanı bile dengi dengine çalar.” atasözü kullanılmıştır. Kullanılan tüm deyimler ve atasözleri eleştirel mizahın bir parçası haline gelerek soylu ailenin – burada bir alay söz konusudur durum tam tersidir— neslinin nasıl tükendiği ve kalan tek umudun Sait olduğu anlatılmıştır. Devenin çanı dengi dengine çalmak atasözü eşitlik belirtisidir. Ancak burada Sevim’in Sait’in dengi olmadığı dile getirilmiş, Sait böylece Sevim’den üstün bir konumda yer almıştır:

Bu ailenin erkeklerinde çocuk yapabilme yeteneği pek erken yaşlardayken şöyle bir gelip geçiyor, otuzundan sonra kendi hünerleriyle baba olabilenler görülmüyordu, işte buyüzden o kadar geniş Sarioğlu ailesi, kala kala bu Sait’ e kalmıştı. Bu Sait de elini çabuk tutup nüfusuna bir çocuk geçirtmezse ikiyüz elli yıllık geçmişi olan Sarioğlu ailesinin kökü kuruyacaktı. Bu kökü kurutmamak için, Sait’in ne yapıp edip bir baba olması gerekiyordu. Ancak, böyledir diye, işi bir oldubittiye getirip oğlanın başını ateşe yakamazlardı. Sait’in eşi olacak kızın, Sarioğlu ailesine denk ve uygun düşecek soylu bir aileden gelmesi gerekirdi. “Devenin çanı bil,e dengi dengine, dengi dengine...” diye çalardı. (s.34).

Atasözlerinin üstünlüğün kaybedildiği durumlarda da kullanıldığı görülür. Ünlü ve iyi bir futbolcu olan Duvar Ahmet’in güç ve yeteneğini yitirdiğini ve bundan dolayı aşağılandığını anlatmak için “Kurt kocayınca köpeklere maskara olur” atasözü kullanılmıştır:

Sait Hopsayit’in iki gol attığı o günkü bozgunu Duvar Ahmet hiç unutamıyordu. Kurt kocayınca köpeklerin maskarası olur dediği şey, Duvar Ahmet’in başına gelmişti (s.265).

3.2.2.2.3. Argo

Argo toplumsal anlaşmayı sağlamak için bireylerin kendi aralarında oluşturduğu dildir. Her ülkede ve her toplumda belli kişiler veya bir kesim tarafından kullanılan özel

bir anlaşma aracıdır. Argo ince bir alay içerdiği zaman yahut zekâ parıltısı taşıdığı zaman mizahi bir unsur haline dönüşmektedir. Gol Kralı'nda argo mizahi bir unsur olarak sıklıkla kullanılır.

Sevim, Sait üzerindeki emellerini argo sözcükler ve deyimlerle ifade eder. Burada öksesine düşürmek ve kafeslemek deyimleri argo içerikli deyimlerdir. Her iki deyimde kişiyi aşağı ederek üstünlük sağlamanın hazzını yaşatmaya yöneliktir:

Sait'le bikez daha karşılaşırsa, bütün kerkenezliğini kullanacak, onu öksesine düşürecekti. Bu tip erkekleri kafeslemesini çok iyi bilirdi (s.49).

Argonun kişilerin kızgınlığını göstermek için bir araç olarak kullandığı görülür. Bir zamanlar takımının güçlü isimlerinden biri olan Duvar Ahmet zaman geçtikçe yaşlanmıştır. Sahalarda eski performansını gösteremeyince bir zamanlar onu sözleriyle yücelten toplum şimdi olmadık sözlerle aşağılayacaktır. Argoyla örülü sözler dengelerin nasıl değiştiğini net bir biçimde gösterir:

Duvar Ahmet çok yaşa! diye stadyumu inleyenler, şimdi eskisinden daha çok didindiği, bişeyler yapabilmek için çırpındığı halde, yaşlılığının, yılların yorgunluğunun gevşekliğiyle topu kaçırınca, yada ayağı sürçünce, "Yuu, inek arabası... Nalbanda, nalbanda... Hadi salhaneye çek!" diye bağırıp duruyorlardı (s.267).

Başarısız olma korkusu üstünlüğü kaybetme korkusuyla eş değerdir. Başarısız olan alay konusu olur. Üstünlük alay edene geçer:

- *Onun başlangıcıyla benim sonum birbirine çok benziyor...*

Bu sözleriyle, başlangıçta nasıl Sait'le alay edildiyse, kendi sonunda alay konusu olmasından korktuğunu anlatmak istiyordu (s.268).

3.3. Zübük

3.3.1. Romanın Özeti

Olaylar Orta Anadolu kasabalarından birinde geçer. Romanın başkarakteri Zübük herkesin dilinde ahlaksız, yalancı, dolandırıcı, düzembaz bir adamdır. Tüm kasabalıyı ayrı ayrı kandırmayı başarmıştır. Dahası kasabalıdan bolca rüşvet almış ve

onların sayesinde belediye başkanlığından milletvekilliği makamına kadar yükselmiştir. Kasabalı, yeni atanan bir Almanca öğretmene Zübük’le ilgili hikâyeler anlatır. Roman Almanca öğretmene anlatılan bu hikâyelerden oluşur.

Almanca öğretmene anlatılan hikâyelerin biri Ebe Hayriye Hanım’ın hikâyesidir. Zübük’e öğretmen kızının birikiminden borç para veren Hayriye Hanım parasını alamaz, üstüne Zübük’ün mebus olacağı haberini duyarak biraz daha borç verir.

Zübük’ün hükümetle olan ilişkisi -bu bir yalandır ama halk inanmak ister- kasabalının ona saygı duymasına ve sorunlarını çözebilecek biri olarak görmesini sağlar. Kimisi kardeşine liseyi okutabilmek için yatılı okulda yer bulmasını ister, kimisi yıllardır süren tarla davasını çözmesini. Zübük Hükümetle alakalı bir türlü halledilmeyen sorunların çözümü için bir umut ışığı olarak görülür.

Çeşitli vaatlerle halkı kandırarak -ki halk kandırılmaya zaten hazırdır- belediye başkanı seçilir. Dahası Zübük’ün yalan söylemedeki hüneri bilindiğinden en iyi siyasetçi en iyi yalan söyleyen kişidir mantığıyla Zübük’ü zorlayarak onu milletvekilliğine aday gösterirler. Kendi kasabalarını bu sayede kalkındırabileceklerini ve milletvekili tanıdıkları olursa işlerini daha kolay halledebileceklerini düşünürler. Zübük milletvekili olur olmasına ama beklenen kalkınma gerçekleşmez. Kasabalı Zübük’ün vekilliğinden çıkar umdukça daha da kandırılır. Hikâyeler böyle sürüp gider.

Öğretmen dinlediği hikâyeleri ve kasabada yaşadıklarını, gözlemlerini mektuplar aracılığıyla arkadaşına anlatır. O, başlarda kasaba için faydalı işler yapacak olmanın büyük umutlarını taşıırken sonraları bu umudunu yitirmiş, başlarda ona yabancı gelen kasabalıya benzemeye başlamıştır. Kimi zaman farkında olmadan onlar gibi konuşur. Onların dili, onların aksanıyla... O da artık onlar gibi kâğıt oyunları oynayarak zamanını öldürmeye başlamıştır. İçine düştüğü buhran kendini içkiye vermesine sebep olur. Onun artık tek amacı “üzerine ölü toprağı serilmiş” bu kasabadan kurtulmaktır.

Öğretmen yıllar sonra herkesten dinlediği ama hiç göremediği Zübük’ü görme fırsatını yakalar. Zübük o sırada iktidar partisinin hoşuna gitmeyecek söylemlerinden dolayı yeniden vekil olamamış kasabasına geri dönmüştür. Artık itibarı kalmadığı için hiç kimse onunla konuşmaz, onu anlatmaz olmuştur. İşte tam bu sıralarda Almanca öğretmeni Zübük’le tanışır ve onun hiç de anlatıldığı gibi bir adam olmadığını mektuplarında yazar. Zübük’ün nasıl olup da bunca insanı kandırdığına şaşar. Zübük’ün evine misafir edilen Almanca öğretmeni onun kitaplarla dolu odasını gördüğünde şaşırır. Zübük’ün konuşmalarından onun bir kasaba aydını olduğunu çıkarır. Zübük kendini rahatlıkla alaya alabilen bir tiptir. Öyle ki Almanca öğretmenin bir sorusu

üzerine vekillikten ileri gidememesini kendisinden çok daha Zübük olan Zübüklere bağlar.

Zübük, öğretmene kasabada çalıştığı uzun yıllardan sonra buhran içine düşmüş bir doktorun tayinini nasıl yaptırdığını anlatır. Ancak bu doktor kadir kıymet bilmemiş onun adını rüşvetçiye çıkarmıştır. Bunu duyan Almanca öğretmenin içinde bir umut ışığı doğar. Belki defalarca talepte bulunmasına rağmen tayini yapılmamış olan öğretmeni oradan kurtaracak olan kişi Zübük'tür. Utanarak konuyu Zübük'e açar. Zübük gayet güler yüzlü bir şekilde bu işi halledeceğine söz verir. Almanca öğretmeni biriktirdiği iki bin lirayı Zübük istemeden ona verir. Bekler bekler, ama değişen hiçbir şey olmayınca kendini kandırdığının farkına varır. İstifa eden Almanca öğretmeni arkadaşına yazdığı son mektupta her birimizin birer Zübük olduğunu ve her bir Zübük'ün birleşerek işte böyle Zübükler yarattığını, yarattığımız Zübükler bir tek Zübük'te birleşince ona kızdığımızı anlatır. Zübüklükten kurtulmanın mümkün olduğunu ancak bunu başarmanın zor olacağını ekler.

3.3.2. Zübük'te Mizah

3.3.2.1. Üstünlük Kuramı Bağlamında Zübük

Zübük mizahi bir karakterdir ama Sait gibi saf, fiziksel kusurları olan, beceriksiz biri değildir. Dr. Musa Demir, Zübük'ü demagog bir siyasetçi olarak tanımlar: *“Demagog siyasetçi tipinin en orijinal örneği Zübük adlı romanda, başkahraman Zübükzâde İbrahim Bey'in kişiliğinde sergilenir. Roman, giriş bölümü ve Almanca öğretmenin mektupları dışında, tamamen Zübükzâde'nin kasabalı üzerine oynadığı demagojik oyunlardan oluşur. Üstün bir demagoji yeteneğine sahip olan Zübükzâde, her seferinde kasabalıyı türlü hilelerle oyuna getirip kandırır (Demir, M. 2010).”* Roman boyunca Zübük hilelerle oyuna getirdiği halktan üstündür. Diğer taraftan kasabalı ona kandıkları için kendilerine kızar ve kandırılan halleriyle alay ederler. Böylece kendilerine karşı bir zafer kazanarak üstün konuma geçerler. Okur ise olaylara dışardan bakar, Zübük karşısında yenilgiye uğrayanlardan biri olmamanın verdiği hazla üstün hisseder.

Romanı saran üstünlük savaşının arkasında ülke sorunları, bilhassa siyasi hayat irdelenir. Olayların birinde halk üzerinde oldukça korku salan bir vali yer alır:

Mehmet Çavuş, kürsüsünün bir ayağının altına takoz sokmuş. Vali hazretleri kürsüye çıkarken takoz fırlayıp da, kürsü yan yatmaz mı? Biz yeltenip de kurtararıya, vali hazretlerinin de ayakları havaya geldi. Ve kürsünün üstündeki sürahi kafasına indi. Sürahideki sudan sıvılaşmış vali, ıslak tavuk gibi çırpınarak ayağa fırladı (s.66)...

Valinin düştüğü gülünç durum üstünlüğün halka geçmesini sağlar. Baskın güç karşısında sesini yükseltmeyen halkın intikamı mizahla alınmış olur ve bu mizah üstünlük bahşeder. Sonraları valinin karşısına Zübük çıkar:

— *Hoş geldin koca vali... Gözlerimiz yollarda kaldı. Sizin vilâyetimize geleceğinizi Hadi Bey'den öğrenmiştim. Sizden iyi olmasın, Hadi Bey gayetle iyi ahbabımdır, can ciğeriz... Bana mektup yazmıştı... Mektupta, “Vilâyetinize çok kıymetli bir vali tayin ettiriyorum, aman kıymetini bilin” diyordu. Canım bilmez olur muyuz? Biz insan sarrafıyız. Belli bişey işte... Böyle diyerek, kırk yıllık ahbabıymış gibi, sarılıp, kucaklayıp valiyi öpmeye başladı. Zübük cevap verip, haftasına kalmadan valiyi değiştirmiş (s.68)...*

—*Vekil yahu, Hadi Bey bir koca vekil... Bu valiyi çok tutuyormuş, buraya tayin ettiren de o. Vali de arkasını vekile dayadığından kimseye aldıracağı yok; bu afur tufur da ondan ya (s.68)...*

Burada vali kıymetli bir yere koyuluyormuş gibi görünse de durum bunun tam tersidir. Bakanlık hiyerarşik sistemde valilikten üstündür. Alt üst ilişkisini iyi bilen Zübük bu durumu kullanarak valiyi kandırır. Okuyucu ve kasaba halkı da olaydaki üçüncü kişiler olur. Bir valinin böyle kolay bir yolla kandırılmasına gülerler. Kendilerini akıl yönüyle validen üstün hissetmenin hazzını yaşarlar. Bu üstünlük yalnızca akıl yönüyle değildir. Akıllarındaki vali modeline uymayan bir tip ve ses ile karşılaşılınca bu model yıkılır. Halk üstün konuma geçer:

Vali, kaymakama sertelip,

— *Oku şunu! dedi bir daha.*

Kaymakam,

— *Durmayalım, işeriz! deyince beni aldı bir gülme... öyle bir boru sesli vali ki, huzurunda gülsen gülünmez, ağlasan ağlanmaz (s.63).*

Romanda siyasi kişilerin ahlaksızlık, yalancılık, dolandırıcılık gibi çeşitli kötü niteliklerini ön plana çıkaran mizah, üstünlük kuramıyla görünür kılınmıştır. Bunun yanında halkın da kendini yönetmesi için seçtiği siyasilerden pek farklı olmadığı her olayın sonunda dile getirilir. Halk kendi gibi olanı seçmiştir. Çıkarıcı ilişkiler çıkarıcı yöneticileri doğurur. Halk tabiri caizse kendi kazdığı kuyuya kendisi düşer Suçu zaman zaman kendilerinde arama eğiliminde olsalar da kendi elleriyle yarattıkları Zübük'ü, Zübükleri suçlamak daha kolay bir yol olacaktır.

Çeşitli siyasi oyunlar, kokuşmuş demokrasi, halkın mahkûm edildiği cehalet ve yoksulluk... Siyasi eleştirinin mizahi ifadelerle verildiği romanda, partilerin demokrasi anlayışlarındaki yanlışlıklar ve kullandığı seviyesiz dil eleştirilir:

Sen benden iyisini bilirsin, siyaset yolunda her bir söz söylenir. Zaman olur sen bana namussuz dersin, zaman olur ben sana namussuz derim, ödeşiriz. Demokrasinin icabı bu, öyle mi, değil mi?

—Öyle... Doğru lâfa hayır diyen yok.

— Kürsüye çıkıldı mı sen bana söversin, ben sana söverim. Fakat siyaset patirtısı bitti mi “Vay Kardeşim” diye kucaklaşır, öpüşürüz. Şimdiki durum da bu (s.93)...

Okur siyasiler gibi bazı erdemlerden yoksun kalmadığı ve seviyesiz olmadığı için kendini siyasilerden üstün hisseder. Bunun dışında kasabalının siyasiler üzerinden yaptığı tartışmalar dikkat çekicidir. Kasabaya bir vekilin gelip gelmediği sorusu üzerine bir tartışma başlar:

— Heyri, Zübükzâde İbraam'daki ne kele sürülecek bir akıl... Şu yalanlara inanacak bir avanak çıkar mı? Kasaba kuruldu kurulalı, toprağımıza bir vekil ayağı değmiş midir acep (s.13)?

Soruyu soran kasabalıya cevap gecikmez. Bu cevapla soruyu soran kişi alt edilerek üstün konuma geçilir:

— Değmiştir. Hilaf söylemek olmaz. Siz genç olduğunuzdan bilmezsiniz. Rıza Bey iyisini bilir. Cumhuriyetin ilânında bir vekil gelmiştir. Şarka bir yere gidermiş. Başka yol olmadığından, ne yapsın fıkara, otomobille buradan geçti mecburi.

— *Gördün mü işte, onun da ayağı değmemiş toprağımıza, otomobilinin tekeri değmiş .*

— *Hayır, ayağı da değmiştir. O zamanın yolları şimdikinden besbeter. Şimdi kalaycı Kör Nuri'nin dükkânının olduğu yer var ya... İşte orasını su basmış. Ortalık çamur bataak. Bir otomobil çamura batmış, içindekiler çığırışıp duruyor. Delikanlılık vaktimiz. Paçaları sıvayıp daldık batağa, vardık bunların yanına. Efendiyi otomobilin içinden çekip çıkardık. Sırtımıza alıp çamurdan öte geçirdik. Bunu kahveye soktuk. “Efendi, nerden geliş, nereye gidiş, kimsin, nesin, necisin?” diye sorup dururken, bir de öğrendik ki, herif vekil değil miymiş . Bakarsan, senin benim gibi bir adam. Neden demişler “Sen püskülsüz fese bakma, kepenek altında er yatıyor...” diye... Bakarsan herife vekil mekil demezsin canım, basbayağı bir adam. İşte bizim toprağımıza bir o vakit vekil ayağı değmiştir (s.14).*

Üstün olma yarışı burada bitmez. Diğer kasabalılarda bu yarışa dâhil olur:

— *Unuttunuz işte. Geçen seçimlerden önce bir vekil geldiymi de, bir nutuk çektiydi ya...*

— *Hâşa... O vekil değil, mebustu (S.14).*

Kasabalı hayır hayır siz değil doğrusunu ben bilirim, ben sizden daha üstünüm düşüncesiyle hareket etmiştir. Okuyucu ise trajikomik söylemlerden evet işte bu kasabayla hiçbir vekil ilgilenmez, bu kasaba unutulmuştur ben bunu görebiliyor ve anlıyorum, değerlendirmesiyle kendini üstün hisseder. Temelde siyasilerin ilgisizliğine vurgu yapılır.

Roman kahramanları kendilerini önceki hallerinden daha üstün görürler. Kimi zamansa buldukları zor bir durumun üstesinden gelebilmek için mizaha başvururlar:

Burda saat 23,30 dan sonra, lâmbalar göz kırpar gibi üç kere yanıp yanıp söniyor; Cereyanın kesileceğine işaret... O saatten: sonra ortalık karanlık... Gaz lâmbaları yanıyor.

Bu ölü ışıktan kurtulmak için sokağa çıktım. Dışarısı içerden aydınlıktı, çünkü dışarda ay ışığı var, ortalık pırıl pırıl (s.107)...

Dışardaki ay ışığının kör lambalardan daha aydınlatıcı olduğunu söyleyen Almanca öğretmeni bulunduğu koşulların ağırlığını hafifletmiş, üstün konuma geçmiştir.

Aşağıdaki örnekler roman kahramanlarının geçmişte yaptıklarıyla alay ederek kendilerini eski hallerinden üstün görebildiklerini gösterir:

Yalan söylemekte üstüne olmayan Zübük halkın isteğiyle başkan adayı olmayı kabul eder. Yaptığı konuşma kişiliği ile örtüşmez. Durum ironik bir hal alır. Ancak oyunculuktaki başarısı onu çok iyi tanımlarına rağmen kasabalıyı etkilemeye yetecektir:

Zübükzâde ahlâksız zorla gözünden akıttığı iki damla yaş çenesinden süzülürken,

— *Arkadaşlar, dedi, birinci şartım şu ki, hep insanız, beşer şaşar... Yanılmak insanoğluna vergi. Evelallah belediye seçimini kazanırız. Ben de, madem istediniz belediye reisi olurum. Makam insanın başını döndürür. Eğer benim de başım döner, yanlış bir iş yaparsam ve de sizler beni doğru yola getirmezseniz, nâmertsiniz... Bey, bu Zübük'ün bir sesi var, beri benzer tiyatro oyuncusunda böyle ses bulunmaz. Yahu, herifin alçaklığını benden iyi bilen yokken, o sözleri dinleyince içim bir hoş oldu, gözlerim sulandı, bu kez ağlama sırası bize geldi. Sesini titrete titrete “Beni doğru yola getirmezseniz, namertsiniz” demiyor mu, insanın hamiyet damarları kabarıp yaşlar göz pınarlarından taşıyor (s.137).*

Burada kasabalı yalancı olduğunu çok iyi bildikleri Zübük'ün sözlerinden nasıl da etkilenip ağladıklarını anlatır. Yaptıklarından ders almış bir insan tavrıyla kendilerini önceki hallerinden üstün görmenin hazzını yaşarlar. Zübük'ün yalanlarına kanan şimdiki halleri değil eski halleridir.

Seçimlerde belediye başkanlığını kazanmış olan Zübük, onu ve ailesini çok iyi tanıyan kasabalıya kurtuluş savaşı isyancılarından olan bir paşanın resmini çıkarıp bu paşanın babası olduğunu iddia eder. Kasabalı durumu alaya aldıklarından buna inanmış gibi göründüklerini anlatır. Ancak Zübük bu resmi belediyenin toplantı salonuna asınca kendileriyle alay etmiş hale gelirler. El birliğiyle adı kara harflerle tarihe geçmiş isimler mücadele kahramanı ilan edilir:

Biz bu alayı iyice uzattık ve belediye bütçesinden ödenek verip, Zübükzâde İbraam'ın cebinden çıkan vesikalık fotoğrafı insan boyunca büyüttürüp, çerçeveletip belediye toplantı salonuna astık. Orada gördüğün resim, Zübük İbraam alçağının babası oldu çıktı. Resmin altındaki yazıyı da okudun mu:

Mücadele kahramanlarımızdan Zübükzâde Kara Yusuf Ağa... Resim orda durur. Neden durur? Zübük İbraamla alay ederiz de ondan... Nasıl iyi alay etmiş miyiz (s.155)?

Burada kasabalı nasıl iyi alay etmiş miyiz diyerek eski halleriyle alay eder. Böylece Zübük'e aldanan hallerine üstün gelmiş olurlar.

Almanca öğretmeniyile Zübük arasında geçen bir konuşmada Zübük kendiyile birlikte meclistekileri de alaya alarak üstün konuma geçer:

Nasıl olur da sizin gibi bir adam, iktidar partisinin içinde; tutunamaz? Çok şaşıyorum, anlatılanların yüzde birine inanmak gerekse, siz şimdi bakan makan olmalıydınız. Hiç değilse bir umum müdür olurdunuz... dedim.

Tıpkı oralıların yerli ağzıyla konuştu:

— Ne demeysin... Ankara'ya varmadan biz de öyle bildik kendimizi. Lâkin Meclis'e varınca ne görsek... Orda öyle zübükler var ki, hey heey, bizim zübüklüğümüz de hiç sökmüyor. Analar ne zübükler doğurmuş kardeşim. Bizim zübüklüğümüz orda para etmedi (s.262).

Birbirlerine üstün olma gayreti içindeki kasaba halkı, olaylara dışardan bakan okuyucuyu güldürür. Olayların birinde Deli Celil ve Kör Nuri Zübük'ü öldürmeye niyetlenir. Zübük kurtulamayacağını anlayınca namaza durur:

— Eyvah, bu bînamazın nafîle namazı on yıl sürer. Herifin ömrüne başı secde yüzü görmemiş. Şimdi, bu ecel korkusuyla, kaçırıldığı bütün namazları burda kılmaya kalkarsa on yıl sürer... Bir türlü namazı tüketmiyor.

— Sabahacak namaz kılsa n'olacak? dedim.

Kör Nuri,

— Namaz, Allah'ın huzurudur, can alınmaz! dedi (s.186).

Buradaki ilk konuşmacı dini vazifeleri yerine getirme yönünden kendini Zübük'ten üstün görür. Sabaha Zübük'ün sabaha kadar namaz kılma ihtimaliyle onu endişelendirir. Buna karşılık ikinci konuşmacı verdiği cevapla birinci konuşmacıya üstün gelir. Okuyucuysa her iki tarafın söylediklerine gülerek ikisinden de üstün hisseder.

Bazı hikâyelerde okur hem Zübük'ten hem de halktan üstün konuma getirilir. Hikâyeye göre bir gün kasabaya kendini Zeybekzade olarak tanıtan bir efe gelir. Namının her yerde yürüdüğünü anlatan Zeybekzade halk arasında bir efsane olur çıkar. Kasabanın delikanlıları arasında bir modanın oluşumuna sebep olur. Delikanlılar onun gibi giyinir, onun gibi bıyık uzatır ve onun gibi hareket etmeye çalışır. Tüm kasabalının gözdesi olan Zübükzade'nin bu şanı çok uzun sürmeyecektir. Zira bir gün kara çarşafa bürünüp yüzünü kapatan Zeybekzade gelinini beklediğini söyleyerek kadınlar hamamına girer. Ancak hiç beklemediği bir şey olur. Ucunu yukarı doğru sivrilttiği bıyığı bir taraftan görünür. Kadınlar çığlık çığlığa aralarındaki bu erkeği terlikleriyle dövmeye başlar. Kasabalı dövdükleri kişinin Zeybekzade olduğunu anlayınca adını Zeybek değil Zübük olarak değiştirir. (s.141-152) Okur bu olayda Zübük'ün halk tarafından yüceltilmesine güler. Zira onlar bu halk kadar saf ve aptal olamaz. Diğer yandan Zübük hamamda yakalanmıştır. Yani işler umduğu gibi gitmemiştir. Zübük'ün düştüğü duruma düşmeyeceğini düşünen okur kendini ondan da üstün hisseder.

Bazen üstünlük yazarın kendisine geçer. Roman kahramanlarından biri Almanca öğretmenidir. Almanca öğretmeni aydın bir kişiliğe sahiptir. Okuyucunun kendini özdeşleştirebileceği bir tip olarak çizilir. Olayların birinde Almanca öğretmenin kasabalı kadına sorduğu sorular okuyucunun da aklından geçen sorulardır. Ancak aldığı cevap onu şaşırtır. Böylece yazar, okuyucuyu sen her zaman üstün değilsin diyerek uyarır. Onu düşünmeye davet eder:

— *Bacım, dedim, kimden neye böyle kaçıyorsun? Bu kasabada yabancı yok ki senin... Yeğenlerin, ağaların, emmilerin, hepsi senden. Kuzu bile kurttan, sizin er kişiden kaçtığınız gibi kaçmaz. Anam; bacım ol, nedir bu, söyle bana... Seni bu erkekler yemez. Bak, işte sen bana sırtını dönüp duvara kapanmadın, ne iyi... Ya şu ağzını neden yazmayla kapamışsın?..*

Daha neler söylediğimi şimdi tam olarak anıyamıyorum. Ben böyle deyince kadın birden çenesindeki bezi çekip ağzını açtı da,

— *Aha gördün mü? dedi. Ağzında bitek diş yoktu kızgınlıkla,*

— *Neden kapanırmışız! Bizde insan arasına çıkacak surat mı kalmış... dedi. Hırsla tenekelerin tahtadan tutamaklarına sarılıp yürüdü. Donakaldım. Bu kadının isyanını şehir aydınlarına anlatabilseydim. Ağlamaya başladım...*

Hiç kendimi tutamıyorum. Çok kızgın ve çok duygulu adam oldum. O pazar, sabahtan içmeğe başladı (s.232)...

Almanca öğretmeni kasabadaki ikinci yılında o ilk zamanların heyecanını kaybetmiş, kendinin gittikçe yükselen bir buhranın içinde bulmuştur. Yaşadığı buhrandan tek kurtuluş yolu kasabayı terk etmektir. Arkadaşına yazdığı mektupta şehir hayatından kasabaya bakışı irdelenmiş, kendiyile birlikte şehirlerde yaşayan aydınların bir eleştirisini yapmıştır. Halkı yüceltmenin onlara yapılacak en büyük kötülük ve dalkavukluk olduğunu anlatan Almanca öğretmeni sözlerini önem arz eden şu eleştirilerle sürdürür:

“Halk bilir, halk sezer” sözünde, dikkat et, halkı bir küçümseme, hiçe sayma, sevmeme var. Yalan, bir büyük yalan içinde uyuşmuşuz. Halk hiçbirşey bilmiyor, hiçbirşey sezemiyor. Bilse, sezse, bunca yüzyıllardan beri, aldatılır, kandırılır mıydı? Nasıl bir uyuşturucu yalan bu... Gerçekten bu halkın bilip öğrenmesini istememişiz. İsteseydik, önce halkımızı bütün acı gerçekleriyle tanır, ondan sonra ne yapmamız gerektiğini düşünürdük. Kendi halkımızı olduğundan üstün saymak neden, Tanrı bir okur yazar bile olmayan insanlara iltimas mı yapmış?(S.226)

Halkı ilkin kandıran şehir aydını değil, kasaba aydını. Kasabalı aydın, halkı şehirli aydınının kandırmasında yardımcılık, aracılık ediyor. Burda bunlar Gedikli İhsan Efendi, Akli Evvel Bedir Hoca, Çiftverenoğlu Hamza Bey, Tüccardan Emin Efendi, Allanın Kulu İsmail Efendi, Allah Selâmet Versin Murtaza Efendi gibiler. (s.225)

Almanca öğretmeni kasabalıların anlatılarına kimi zaman kızar. Anlatılanlara verdiği cevapla üstün konuma geçer:

Sen buna akıl mı diyorsun İhsan Efendi, dedim, şehirliler de senin gibi düşünüyorlar, tıpkı senin gibi, “Halkımız akıllıdır, halkımız bilgilidir.” Bunun neresi akıl? Önce akılsızlık senden başlıyor. Yirminci yüzyılın ortasında insanı pusula yerine kullanıyorsun da, suratına rüzgâr vurmasından yön buluyorsun... Sen bu zamanda, Kel

Hüsiyin'in yanağını pusula diye kullanırsan, bu, Kel Hüsiyin'in aklını değil, senin akılsızlığını gösterir. (S.228)

Burada Almanca öğretmenin yaptığı kasabalıyı bu cehaletten kurtarma isteğidir. Kendini Almanca öğretmeniyle özdeşleştirmiş olan okur da burada üstün konuma geçer. Almanca öğretmeni halkın gelişmesi gerektiğini düşünürken cahil olmadığı için eğitim yönünden kendini onlardan üstün hisseder.

Başka bir bölümde onu bu bölgeye atayan zihniyeti alaya alır. Burada kendini zihniyet olarak üstün hissettiği görülür:

Şaştığım çok işler oldu. Burdaki ortaokulda tek yabancı dil olarak Almanca öğretildiğini söylersem; sen de benim gibi şaşarsın. Evet, bu ortaokulda Fransızca, İngilizce dersleri yok; yabancı dil olarak yalnız Almanca var. Öğretmeni de benim. İnsanın aklına, neden yalnız Almanca öğretiliyor çocuklara da başka diller öğretilmiyor, elbet bunun bir gerekçesi vardır, demek ordaki okuldan yetişeceklerine Almanca pek gerekliymiş, gibi bir düşünce gelebilir. Hayır, bu ortaokulda yalnız Almanca okutulmasının hiçbir mantığı yok. Bakmışlar, bu ortaokulda yabancı dil öğretmeni yok, ben de elde yeni bir öğretmenim, Almanca öğretmeni... Hah, demişler, bu öğretmeni oraya verip eksiki kapayalım (s.157).

Bir okulda tek yabancı dil olarak Almanca okutulma sebebi bu dersin önemli olmasından değil; öğretmen açığını eldeki herhangi bir öğretmenle kapatmaktır. Dolayısıyla atamayı gerçekleştiren zihniyetin gerekli ve iyi bir eğitimi önemseydiği söylenemez. Almanca öğretmeni bu zihniyeti bir başka örnekle de açıklar:

Beni buraya Almanca öğretmeni olarak atayan kafanın mantığı, beni ortaokula öğretmen değil de, örneğin üniversitedeki Alman filolojisi kürsüsüne de hoca yapabilirdi. Ha buradaki Almanca öğretmenliğim, ha üniversitede hocalığım... İkisi arasında, bu mantık, yada mantıksızlık yönünden hiçbir ayırım yok (s.157)...

Öğretmen tüm bu üstünlüklerinin ardından Zübük'le tanıştığında ister istemez ona hak verecektir. Zübük kasabalının onu sürekli olarak hicvetmesine karşılık aslında onlar için nasıl çalıştığını anlatarak üstün konuma geçer:

Sen kara cümlesi kıt, imzasını zor atan cahilin biriyken, bu partinin sayesinde koca bir Belediye Reisi olmuşsun... Bu parti olmasa, Belediye Reisliğini rüyanda görebilir miydin? (...)

— Sen bir hoca eskisiyken, köy imamlığından şu kasabaya gelip, parti sayesinde adın tüccara çıkarken, hükümetin, otomobii lâstiği tevziatından, otomobil değil yaylı araban bile yokken onar yirmişer lâstik alıp vilâyette lâstik karaborsası yaptırmışken, şimdi de kalkmış, antidemokratik he mi?(s.126)

Zübük burada bir ayna görevi görür. Evet siz beni hicvediyorsunuz ama olmayacak işi oldurtmak için bana geliyorsunuz. İşlerinizi hallettiğimde benden iyisi olmuyor. Hadi biraz aynaya bakıp kendinizle yüzleşin der gibidir. Böylece nankör halktan üstün konuma geçer. Kasabalı bir şeyleri düzeltmeye önce kendiyile başlamalıdır.

Zübük güçlü dilinin etkisiyle rüşvet ve iltimasın ülkede nasıl yürüdüğünü gözleri buğulanarak anlatır. Daha nicesini anlatarak Almanca öğretmenini tesiri altına alır. Almanca öğretmeni de kendini anlatacak birini bulduğu için sevinmiş ve onun için de bir umut ışığı belirmiştir:

O gece çok içmiştik. Sabaha karşı İbrahim Bey'in evinden ayrıldım. Ama kafamda bir umut ışığı çaktı. İbrahim Bey isterse beni burdan kurtarabilir. Yüz yüze söyleyemediğim için kendisine hur mektup yazdım biliyorum, çürümüş bir toplumumuz var. Nice uğraşsak, bu çürümüş toplum içinde bizler sağlam kişiler olarak kalamayız beni yanlış anlamazsa, burada üç yılda ancak biriktirebildiğim ikibin lirayı... Anlıyorsun, değil mi? inan ki, bunları ona yazarken çok utandım. Ama hiçbir kurtuluşum, umarım yoku (s.265-266).

Görüldüğü Almanca öğretmeni tasvip etmediği duruma kendisi de düşer. Aslında kimsenin birbirinden üstün olmadığı mesajı verilir.

Kitabın son bölümünü Almanca öğretmenin arkadaşına yazdığı mektup oluşturur. Bu mektupta söylemleri kasabalınıninkiyle aynılaştırılmıştır. Şimdi o da Zübükzade'yi kabalaşmış bir üslupla yerer, kasabalıdan farklı olarak okuma birikiminin etkisiyle onu anlatırken Shakespeare'in piyeslerinden örnekler vererek yergisini güçlendirir:

İster istemez yine sana Zübükzâde denilen insanlık "dışı yaratıktan söz etmek zorundayım. İnsanın bu kadar ahlâksız, gerçekten hayatta değil, ancak Shakespeare'in piyeslerinde bulunabilir. Sanki bu adam, büyük dramcının yarattığı, rolünü çok benimsemiş bir hain tiptir ve sahneden fırlayarak insanların arasına, gerçek hayata katılmıştır... Bu adam yaşamıyor; durmadan hemcinslerine kötülük ederek, önüne geçilmez kötü kaderinin çizdiği yoldan gidiyor (s.267).

Almanca öğretmeni yergisini yalnızca Zübükzade için yapmaz. O kasabada geçen yılları içerisinde herkesin birer Zübük olduğunu ve tüm Zübüklerin birleşerek başka Zübükler yarattığını anlamıştır. Kitabın arka kapağında da yer alan sözleri aktaralım:

Şimdi çok iyi anladım ki, Zübük bir tane değil biz hepimiz birer zübüğüz. Bizim hepimizin içinde zübüklük olmasa; bizler de birer zübük olmasak, aramızdan böyle zübükler büyüyemezdi. Hepimizde birer parça olan zübüklük birleşip işte başımıza böyle zübükler çıkıyor. Oysa zübüklük bizde, bizim içimizde. Onları biz, kendi zübüklüğümüzden yaratıyoruz. Sonra, kendi zübüklüklerimizin bir tek Zübük'te birleştiğini görünce ona kızıyoruz (s.268).

Almanca öğretmenin istifa ettiğini söyleyerek mektubunu şu sözlerle bitirir:

Benim için şimdilik tek amaç, burdan kurtulmak. Ama gerçekten zübüklerden, kendi zübüküğümüzden kurtulabilecek miyiz? İşte bu soruya cevap veremediğim için nereye gideceğimi, ne yapacağımı bilemiyorum. Yeni gideceğim yerden sana mektup yazar, önce kendi zübüklüğümünden kurtulup kurtulamadığımı anlatırım. Sevgiler... (s.269).

Almanca öğretmeni bir bilinmeze doğru yola çıkacaktır. Kitap burada biter. Zübüklükten kurtulmanın umuduyla. Ancak kitabın ilk basımının yapıldığı 1961 yılından bu yana, ülkede değişen çok şeyin olmayışı Zübüklerden ve zübüklüğümüzden kurtulamadığımızı gösterir. Fakat umut hâlâ devam etmekte, okuyucu sorgulamaya ve çaba göstermeye çağırılmaktadır.

3.3.2.2. Dille Sağlanan Mizah

Romanda ağırlıklı olarak mübalağa ve benzetme sanatları kullanılmış olmakla birlikte, teşhis ve tezat sanatlarının da kullanıldığı görülür. Aziz Nesin kasabalının dil özellikleri üzerindeki analizini Almanca öğretmenine yaptırarak bir dil bilimci edasıyla okuyucuları roman kahramanlarının mübalağalı ve sanatlı dili hakkında bilgilendirir. Elbette buradaki analizde sözcük yapılarından çok anlatım tarzı üzerinde durulmuştur.

Aşağıda, kullanılan söz sanatları romandan alınan örneklerle mizahi metin bağlamında incelenmiştir.

3.3.2.2.1. Benzetme

Benzetmelerin mizahi kurgu oluşturan önemli parçalar olduğu görülür. Kasabaya gelmesi beklenen valinin kendisi gelmeden adı gelir. Valinin ne kadar sert biri olduğunu anlatmak için art arda çeşitli benzetmeler kullanılır:

Vilâyete yeni vali gelmiş dediler. Bu valinin adını da altı ay öncesinden doymaya başladık. Allah korusun, afat gibi bir herifmiş. Vardığı yeri, sam yeli esmiş gibi bi kasıp kavurur, yakarmış: Sanki Ankara'dan hükümetin gönderdiği bir vali değil de, hâşâ, Rabbimin gökten indirdiği bir belâ (s.50)...

Görüldüğü gibi vali bir afete, kasıp kavuran, yakan bir sam yeline, gökten inen bir belaya benzetilir. Kasabalı böylesine güçlü ve sert anlatılan valiyi heyecanla ve korkuyla beklemeye başlar. Ancak vali geldiğinde, kasabalı büyük bir şaşkınlığa uğrar:

Valinin otomobili geldi. Şoför kapıyı açtı. Arabadan bir kara kuru herif çıktı. Ulan, yedi vilâyeti titreten vali bu muymuş... Tûh bize! Herifte adamlık bir hal yok. Kara kuru ve boyu çoban sopasından kısa... Sanırsın, çingen maşasına can yürümüş de adam suretine bürünmüş. Arabadan iner inmez, başını havaya kaldırıp,

— Bu ne? Bu ne rezalet?... diye bağırdı. Bağırdı dersem, gürlledi. Herifte bir ses var, gök gürültüsü. Bu ses, o güdük herifin neresinden çıkar, anlaşılmaz. Herifin bütün vücudu tüm ses olsa, gene böyle ötmek icap eder. Şuncacık bir adam, yıldırım olsa Bey, adamın cıgarasını ya yakar, ya yakmaz. Velâkin herifin hiddeti sesinde. Ufarak, kıvraksa da, üstünde sadrazam haşmeti var... (s.62)

Valinin beklenen görüntüye sahip olmaması, kasabalının onu küçümsemesini dolayısıyla üstün hissetmesini sağlar.

Kasabanın bulunduğu hazin durum benzetme yoluyla aktarılır. Bu benzetmeyi köy öğretmeni arkadaşına yazdığı bir mektupta açıklamıştır:

Bu sözü, gelirken trende birinden daha duymuştum. O da, kendi vilâyetinin bakımsızlığını, sahipsizliğini anlatmak için “Bizim memlekete ölü toprağı serpilmiş” diyordu. İlkin bu sözün ne demeğe geldiğini anlamamıştım. Şimdi sezinler gibi oldum. Mezarlık nasıl sessiz, kimsesiz, yalnızsa, “ölü toprağı serpilmiş” diye kendi memleketlerini de bir mezarlığa benzetiyorlar. (s.108)

Bir başka yerde valinin bir çingene ayısına benzetildiği görülür. Zira bir çingene, ayısını ipinden tutup nasıl oynatıyorsa Zübük de valiyi öyle oynatmıştır. Onu istediği şekilde yönlendirmiştir. Böylece Zübük validen üstün konuma getirilmiştir:

Bizim Zübükzâde'mizde oyun çoktur Bey, onunla kimse başedemez. Herif valinin ipini eline aldı da, koca bir sadrazam haşmetli valiyi, çingen ayısı gibi oynattı durdu. Dünyada olmadık, görülmedik, duyulmadık düzen, bu Zübükzâde alçağında (s.71)...

3.3.2.2. Mübalağa

Kasabalının diline mübalağalı bir söyleyiş hâkimdir. Bu dil değiştirilmeden tüm ağız özellikleri korunarak verilmeye çalışılır. Kullanılan dilin değerlendirmesi Almanca öğretmenine de yaptırılır:

Sözlükleri çok sınırlı, kelime sayıları az ama, bu dilin anlatım gücü çok. Bu az kelimelerle anlatılmayacak hiçbir duygu yok... Kelimeler yan yana geldikçe, dizileri, cümle yapıları değiştikçe, yeni yeni anlamlar kazanıyor. (...)

Sövmeleri bol, hele abartmaları... O ne mübalâğa! İşte ilk günler beni yadırgatan da, onların anlatışındaki bu abartmaydı. Atıyorlar, yalan söylüyorlar, diyordum. Çünkü anlattıkları, inanılası olaylar; değildi. Sonra sonra, onların dillerindeki espriye varabildim, o konuşma havasını sonradan anladım. Bu espriye girmeyince konuşmalarının beğenisine varılamıyor (s.159).

Kasabalının kullandığı dil değerlendirilirken Evliya Çelebi'nin Seyahatnamesine atıfta bulunulur. Almanca öğretmeni kasabının dilinin Evliya Çelebi diliyle aynı olduğunu saptar. Arkadaşına yazdığı mektupta saptamalarını Evliya Çelebi'nin diliyle kasabalının dilini karşılaştırarak ve örnekler vererek yapar. Ona göre kasabalının dili Evliya Çelebi'nin dilinin Osmanlıcadan arınmış hâlidir. Ancak cümle yapıları ve bolca kullanılan deyimler aynıdır. Kasabalı da Evliya Çelebi de büyüterek, abartarak konuşur. Bu abartıların sebebi ise sanatlı ve esprili bir dilin tadına vararak sözleri daha etkileyici kılmaktır (s.159-162).

Yapılan abartının boyutu Evliya Çelebi'nin seyahatnamesinden yapılan bir alıntıyla aktarılır:

Seyahatnamesinde Çelebi'nin anlattığı bir abartma var ki, buna kendisi bile inanamaz. Tabanı Yassı Mehmet Paşa'nın imamı Yahya Efendi anlatıyor:

“Erzurumda kalmış Murtaza Paşa'ya imdada gidiyorduk. Bir mızrak boyu karı sökerek ilerliyorduk. Kardan Deveboynu geçidini aşamadık. Cephane ve hazine karda kaldı. Tabanı Yassı Mehmet Paşa'nın ağalarından Mehmet Ağa canından bezip, kemerindeki ikibin altını, çadır yerini, hançeriyle kazarak gömdü. Gökyüzüne bakıp bir mavi bulut parçasını nişan koydu. Mehmet Ağa on ay sonra adamları ile buraya geldi. Nişan koyduğu bulutu bulup, onun altındaki yeri kazarak gömülü altınları aldı. Erzurum'a geldi.”

Bu abartmaya artık Evliya Çelebi bile dayanamamış da,

— Gökyüzünde uçan bulut on ay sonra aynı yerde bulunur mu? demiş.

Aldığı cevap :

— O sene öyle bir kış oldu ki... Gökyüzündeki bulutlar bile donmuştu (s.161)...

Evliya Çelebi anlatılanların gerçekliğini sorgulayan bir soru sorar. Ancak aldığı yanıt onu bir kez daha şaşırtır. Mehmet Paşa'nın verdiği bu cevap onu üstün konuma getirir.

Zübük çevresindekileri etkilemek için mübalağalı bir dil kullanır. Mübalağa mizahi ifadelerin oluşumunu sağlayarak komiği ortaya çıkarır:

— Aman aslanlar, sizin kumandan paşanız benim can ciğer ahbabım, söyleyeyim de hepimizi onbaşı yapsın... diyerek askerlerin ellerindeki silâhları, hem de kendisi istemeden rüşvet diye bıraktırır. Azrail, bu herifin canını almaya gelse, kendi canını

kurtarmak için pabucunun tekini bırakır da zor kaçar. Bey, böyle bir namussuzun eşi benzeri nerde görülmüş (s.30).

Görüldüğü üzere Zübük'ün dili askerlere silahını bırakacak kadar güçlüdür. Azrail'in bile ondan kaçacağını söyleyerek mübalağa yapmış olur. Ayrıca burada kişileştirme sanatıyla nükteli bir anlatıma başvurulduğu söylenebilir. Zira onun canını almaya gelen Azrail'in kendi canının derdine düşmesi, pabucunun tekini çıkararak kaçması bunu gösterir. Ayrıca yaptıklarıyla Zübük Azrail'den de askerlerden de üstün konuma getirilmiştir.

Zübük'ün kişileri uğrattığı hüsranslar o denli çoktur ki durumu daha etkileyici kılmak için mübalağa sanatından yararlanır. Zira Zübük'ün yaptıklarının gök kubbesine ve yerin yedi kat dibine ulaşması mümkün değildir. Bu anlatım yoluyla Zübük kasaba halkı tarafından hicvedilmiş olur:

Hepimize attığı kazıkların bir ucu gök kubbesine, bir ucu yedi kat yerin dibine varmış (s.83).

Burada kasabalı Zübük'e kanan hallerine kızar ve kendilerini bu eski hallerinden üstün görür.

Halk Zübük'ün aldatmadaki ustalığını hicvetmek için kişileştirme ve mübalağa sanatları kullanmıştır. Kişileştirilen unsur şeytandır. Zübük aldatmakta öyle hünerlidir ki şeytan bile aldatmak isterken aldanır. Bu aldanmanın boyutu mübalağalı bir şekilde verilir. Zira böyle bir olayın gerçekleşmesi akla mantığa sığacak bir durum değildir:

Uykusunda şeytan aldatmaya gelse, şeytanın ırzına geçip “gözünün yaşını sil!” diye, donunu da eline verir (s. 80).

Burada şeytan birçok yönüyle kişileştirilmiştir. Irzına geçilmiş dahası ağlamıştır. Aldatmak isterken aldanmıştır. Bu abartılı anlatım bir eleştiri malzemesi olarak kullanılır. Ancak burada eleştirilen yalnızca Zübük değildir. Zira şeytan aldanmıştır ama aldatılmak için gelmiştir. Bu durumda halk, Zübük'ü aldatmak istediklerinde aldandıklarını da anlatmış olur. Doğal olarak halk kişileştirme ve mübalağa sanatlarından yararlanarak özeleştiride bulunur.

3.3.2.2.3. Deyim ve Atasözü Kullanımı

Yapılanları daha iyi anlatmak için atasözünden yararlanıldığı, atasözlerinin anlatımla bütünleştirildiği görülür. Atasözleri ve deyimler kullanıldıkları bağlamla toplumun bilincini ve yapısını yansıtır. Aşağıda bu duruma örnekler verilmiştir:

Zübük'ün şeytani zekâsı aşağıdaki ifadelerle aktarılır. Zübük burada zekâ yönünden üstün konumdadır:

İt izi kurt izine karışmış, alan belli değil, satan belli değil... Bir adam ki, ölü memuru diri ve tebdilihavalı gösterip hazineden maaş aldirtır, daha bunun nesi kalmış (s.207)...

Atasözlerinin anlamları farklı şekillerde kullanılarak kasabalının belli görüşleri yansıtılmıştır. Kasabalıya göre bir kızın erken evlenmesi gerekir. Evlenmeyen kız kurur gider. Kasaba halkının zihniyetini yansıtan bu görüş “Sakla samanı gelir zamanı” atasözü üzerinden verilmiş olur:

“Sakla kızı, gelir zamanı” dememişler. Kızı sakladın mı kurur gider, bir işe yaramaz. Yaşları buldu yirmiyi yirmibeşi... Onların emsalinin boylarınca oğulları kızları yetiştirdi (s.41).

Toplumun çıkarıcı ilişkisini gözler önüne seren atasözlerinin de kullanıldığı görülür. Kasabalının valinin gelişi şerefine yapılacak töreni hazırlandıkları bölümde hiçbir masraftan kaçmazlar. Bunun için “ Kaz gelecek yerden tavuk esirgenmez” atasözü kullanılır. Törenin iyi olması halinde kasabasının canlanacağı, ihtiyaçların karşılanabileceği umudu doğar. Durumun gerçekleşmeyeceğini bilen okur kendini kasabalıdan üstün hisseder:

— Evet, bu söz doğrudur. Kaz gelecek yerden tavuk esirgememeli (...)

Ondan sonra gayri iste de iste... Yol iste, fabrika iste, meselâ baraj iste... Belediyenin bütçesini göster, para iste... Biz, kendi insanlığımızı gösterip konukseverliğimizi yapalım, camusu kurban edelim de gerisi onlara kalmış. Onlar da büyükse, büyüklüğünü gösterir. Ne demişler: “Mürüvvete endaze olmaz (s.57)...”

Burada kasabalının umutları dile getirilirken, devlet eleştirisi de yapılmış olur. Devlet; fabrika, baraj gibi kasabayı ve aslında ülkeyi kalkındıracak projeler yapmamaktadır. Bu projelerin yapılması kasabalının da kalkınması anlamına gelir. Zira üretime geçilecek ve kasabanın işsizlik sorunu dolayısıyla geçim sorunları bitecektir. Bir başka sorun belediye kasasının boş olmasıdır. Kasabalı tören hazırlığında oldukça kısıtlı bütçesini ve olanaklarını kullanacaktır. Tüm beklentiler içerisinde kasabalı “Mürüvvete endaze olmaz” atasözünü kullanarak yardımseverliğin ölçüsü olmayacağını anlatmışlardır. Çünkü ihtiyaç duydukları çok şey vardır.

Politikacıların işleri abratmadaki boyutu gene kasabalı tarafından bir atasözyle aktarılır:

Politika ne demek? Biri bin göstermek demek. İcabında pıreyi deve, icabında deveyi pıreye yapmak demek (s.130)...

Politika yarışında daha iyi yalan söyleyenin kazandığı bilindiğinden kasabalı, avukattan daha iyi yalan söyleyen Zübük’ü başkan adayı yapmayı önerir. Onu yalan söylemekte hünerli olduğu bilinen avukattan daha iyi yalan söylemesi bakımından üstün görürler:

Ya bu deveyi güdeceğiz, ya bu diyardan gideceğiz. Ya bu Zübükzâde’yi seni belediye reisi yapacağız diye işe koyup seçimi kazanacağız, yada seçimi kaybedeceğiz. Arkadaşlar, karşı partide avukat var. Yalanda avukatla Zübükzâde’den başka hangimiz baş edebiliriz? Avukat yahu, bu herif yalanın kitabını okumuş... İbraam Bey’in işi başka, ondaki yalan dolan Allah vergisi, kitap yalanı kaç pa ra eder... Hele bir seçimi kazanalım, Zübükzâde de belediye reisi olsun... Ondan sonra. Kolay, biz hep birleştik mi, Zübükzâde bize ne yapabilirmiş... Gayri birleşip biz onu yola getiririz (s.131).

3.4.Tatlı Betüş

3.4.1. Romanın Özeti:

Roman bir kayıp ilanıyla başlar. Bu ilan bir miras davası için kırk beş kırk altı yaşlarında bulunduğu tahmin edilen Güllü ’nün “Tatlı Betüş’ün” yeğenlerinden biri olan Mahmut Yarlı tarafından verilmiştir.

Betül'ün gerçek hikâyesi Balçak köyünde başlar. Betül üç karısı olan bir adamın ikinci karısından olma kızıdır. Henüz altı yaşındayken bir doktora evlatlık verilir. Serpilip güzelleşince doktor da doktorun oğlu da henüz çocuk denilecek yaşta olan Betül'e defalarca tecavüz ederler. Diğer taraftan yaşadığı ilçenin delikanlıları etrafında dolaşmaya başlar. Bu delikanlılardan biri Betül'e âşık olduğunu söyleyerek onu kandırır. Betül, delikanlıdan onu kaçırıp kurtarmasını istese de bu gerçekleşmez.

Bir gece Doktor Betül'ün koynunda ölünce Betül çırılçıplak sokağa atılır. Bu olaydan sonra Betül randevu evine düşer. Randevu evinin müdavimlerinden biri olan yüksek sosyete üyesi Sarsak Necmi onu satın alır. Bu noktada Betül'ün köyde başlayan hayatı sosyeteye girmesiyle değişir.

Betül'ün başından birçok macera geçer, bu güzel ve zengin kadın bir masal kahramanı olup çıkar. Kimisi onu bir kaçakçı olduğunu kimisi Arabistan'a gelin gitmiş bir prenses olduğunu anlatır. Roman boyunca çeşitli isimlerle karşımıza çıkan Betül'ün gerçekte kim olduğu bilinmez.

Betül'le ilgili son hikâye bir gazeteci tarafından anlatılır. Hikâyeye göre Betül'e gerçekten âşık olan yalnızca bir kişi vardır. O da Coşkun'dur. Coşkun, Betül'e evlenme teklif eder, ancak teklifi bu aşkı kirletmek istemediğini söyleyen Betül tarafından reddedilir. O günden sonra Betül görünmez olur. Coşkun ortadan kaybolan Betül'ü çok arasa da izine rastlayamaz. Olanlardan sonra Coşkun bir trafik kazası geçirerek hayatını kaybeder.

Mahmut Yarlı, onunla ilgili anlatılan birçok hikâyeden sonra halasını bulmayı başarır. Betül sokaklarda yaşayan, sürekli olarak küfreden, içen perişan bir kadın olmuştur. Onun ilgilendiği tek şey kedilerdir. Mahmut Yarlı hala diyerek hitap ettiği bu kadına, evlatlık verilmeden önceki ismiyle Güllü olduğunu kabul ettiremez. Halasının hayattan hiçbir beklentisi kalmamıştır. Servetin Betül için hiçbir anlamı yoktur. Böyle olunca Mahmut Yarlı çok istediği mirası alabilmek için halasının artık öldüğünü ve izine rastlanılmadığını mahkemeye kabul ettirir. Bir kayıp ilanı ile başlayan roman bir gazete ilanı ile son bulur. Bu ilanla Mahmut Yarlı'nın açtığı dava neticelenmiş ve Betül'ün ölmüş sayılmasına karar verilmiştir.

3.4.2. Tatlı Betüş'te Mizah

3.4.2.1. Üstünlük Kuramı Bağlamında Tatlı Betüş

Romanda gördüğü aksaklıklarla, yanlışlıklarla, yozlukla ve daha birçok olumsuzlukla alay eden Betüş, zekâsı, güzelliği, yetenekli ve açık sözlü olmasıyla diğer karakterlerden üstün konuma getirilir. Betüş'ün üstün özellikleri okuru yanına çeker. Olaylarda Betül, espiri, şaka, nükte, mizah yoluyla alt eden, hedef kişiler alt edilen okuyucuysa gülünç olayların hazzını yaşayan üçüncü kişidir. Diğer taraftan Betül acımasız alayını kimi zaman kendiyile yapar. Bu alaylar kendisine karşı kazandığı bir üstünlüktür.

Burada Betül'ün diğer roman kahramanlarına karşı elde ettiği üstünlük örnek olaylara gösterilecektir. Bununla birlikte Betül'ün kendine karşı üstünlüğünü gösterecek durumlar irdelenecektir.

Olayların birinde Coşkun Betül'e onunla uzak bir yerlere gidip yeni bir hayat kurma isteğini anlatır. Betül zeki bir kadındır üstelik çok da tecrübelidir. Coşkun'un onu bu çirkin hayattan çekip kurtarmak istediğini anlar. Betül akıl ve tecrübe yönüyle Coşkun'dan üstün konuma getirilir:

Hepsini, hepsini bütün tasarılarımı anlattım. Anlatacaklarım bitmişti. Sustum. Dudağının kenarındaki o alaycı gülümseyişle “Evet?” diye sordu. “İşte bu.” dedim. Sonra?” “Böyle işte!”

“Teşekkür ederim. Beni, boğazıma kadar gömüldüğüm çamurdan, burnumun ucuna kadar battığım çirkeften kurtarmak istiyorsun.” dedi. Tastamam içimden geçirip de söyleyemediğim kelimelerle benim düşüncelerimi bana söylüyordu.

“Bana bu teklif yeni değil. . önceleri başka erkekler de beni düştüğüm bu çirkeften kurtarmak istemişlerdi. Yo yooo, yine çenen öyle büzülmesin azarlanmış çocuklar gibi, yüzün gölgelenmesin... Seni onlarla bir tutmuyorum. Sen başkasın benim için...”

Hayatına giren erkekler O'na “kötülük etmişler ama, ister istemez iyilik de etmişler, O'nu daha anlayışlı yapmışlar. Yoksa şimdi beni anlayamazmış. Böyle söylüyordu. Çevremizden kaçmamız önemli değilmiş; çevremizden kaçmakla kendimizden kaçıp kurtulamamışız ki... Her gittiğimiz yere kendimizi de taşıyacak olduktan, anılarımızı götürdükten sonra (s.263)...

Betül bir olayda bir kraldan üstün duruma getirilir. Betül, kralı iskarpinle döver. Bir karalın bir kadından dayak yediği görülmüş şey değildir. Betül bir krala dayak atacak kadar güçlü, onun gücünden korkmayacak kadar cesur bir kadındır:

Mil pardon monşer, iskarpinini eline alıp “Ulan pezevenk, bu senin yaptığın pezevenkliğin kanununa bile sığmaz. Bunca pezevenkle iş yaptım, hiçbiri senin gibi kalles çıkmadı.” diye üstüne yürüyüp, paşa hazretlerini dövmeye başlamış.

İhtilâlciler de kralın akrabalarının evlerini basıyorlarmış. Prenses Feşafeş'in iskarpinle kocasını dövdüğü sırada, ihtilâlciler de paşanın konağına dalmışlar ki, ne görsünler, paşa yerde “İmdaaat! Yaaa Medeeet!” diye feryad edip, kendisini öldürmeye gelen ihtilâlcilerden yardım istiyor.

İhtilâlciler subaylar Prenses Feşafeş'i yatak kılığıyla ve kombinezonunun bir askısı omuzundan sıyrılmış bir pozisyonda paşayı altına almış, biyandan vuruyor, biyandan da “Pezevenk!” diye bağıyor görünce, alkışlıyorlar Prenses Feşafeş'i. “Le röpli dö Tam” yani nasıl derler, kadını çıplak görünce zavallı ihtilâlcilerin ruhunun en gizli noktalan titriyor. İhtilâlciler nasıl anayurdu kralım elinden kurtardılarsa “Sen anayurdun sembolüsün anam” diyerek Prenses Feşafeş'i de paşanın elinden kurtarmak istiyorlarsa da, halanız tre entelijans bir kadın, ihtilâlcilere “Siz önce kendi yakanızı, paçanızı kurtarın da, sonra. .” diyor (s.50)...

Betül'ün hikâyelerinden birini de uşağı anlatır. Aralarında geçen diyalog şöyledir:

— Neden geciktin? —dedi.

Gündüz gözüyle evden yalya ancak beş dakikada gelinir, ben o karda, donda gecenin bir vakti daha çabuk nasıl geleyim! Hiç sesimi çıkarmadım.

— Ben seni bişey için çağırılmışım, ama neydi unuttum. . dedi.

Gene sesimi çıkarmadım.

— Ben seni niçin çağırılmışım acaba? Dedi bir daha.

Sonra birden hatırladı:

— Haa, okurken uyuya kalmışım da kitap düşmüş elimden. . Şu kitabı versene! . .

Evet, yerde bir kitap duruyor ama, istediği kitap bu olmaz. Çünkü yattığı yerden eli sarkmış, parmağının ucu kitaba dokunuyor. İstese, eğilmeden kitabı alır, ne diye dağ başlarından gecenin bir vakti beni çağırırsın buraya?

— *Hangi kitabı efendim? dedim.*

— *Yerdeki kitabı görmüyor musun? dedi.*

Eğildim, yerdeki kitabı aldım.

— *Buyrun. . dedim.*

*Kitabı aldıktan sonra, öbür elindeki saplı
gözlükle bana bakmasıyla,*

— *O nedir öyle? diye bağırması bir oldu.*

Ben yatakta yatarken, zil sesine hoplayıp kalkınca, uyku sersemi giyinirken pantolon düğmelerini iliklemeği unutmuşum. Betül Hanımefendi onu sorarmış. Ben anlayamadım. Ellerim, yüzüm sıyrılmış düşmekten, azıcık kan sızıyor; onu soruyor sanarak,

— *Bişey değil efendim. . dedim.*

Saplı gözlüğünü elinden bırakmadan şaşkınlıkla bana bakarak,

— *Aman Allahım, nasıl bişey değil! dedi.*

Gözünü diktiği yere elimi atınca, hemen pantolon düğmelerini ilikleyip durumumu aldım (s.39).

Burada Betül saçma isteklerinin yerine getirmesi için uşağını çağırmıştır. Komiği sağlayan unsurlardan biri uşağın aceleden çekmeyi unuttuğu fermuarıdır.

Betül uşağından zenginlik, asalet ve akıl yönünden üstün durumdadır. Öyle ki uşağı onu hep asil bir kadın olarak hatırlar. Uşak onu asil bir kadın olarak hatırlarken kimisi de ağzı bozuk bir kadın olduğunu söyler. Betül sosyete kadınına yakışmayan bir şekilde küfreder. Küfretmesi sosyetenin hoşuna gider. Durum oldukça komik gelir. Komikliğin sebebi de olayı anlatan roman kahramanı tarafından açıklanır:

Betüş'ün ağız bozması yüksek sosyete çevrelerinde pek hoş karşılanırdı. Kendisine sövdüğü kimseler bile, tuhaf değil mi, memnun olurlardı. Neden mi hoşlanırlardı? Herhalde sürpriz olurdu da ondan... Kibar bir çevrede, kibar bir kadının yada kendini kibar olarak tanıtan bir kadının, birden küfeciler gibi sövmesi, şaşırtıcıydı. Düşünün; çok kalabalık bir plaj, deniz kalabalık, kumsal tıklım tıklım... Bütün bu mayolu, yandan çok çıplak insanlar arasından, dinsel kılığı içinde bir papaz yada imam, ağır ağır yürüyüp geçiyor. Bu davranışta, gerçekte hiçbir komiklik yokken, yine de çıplaklarla papazın kılığı arasında karşıtlık gülünçtür; orda gülünç olan tek kaldığı için papazdır. Tersine, kalabalık bir kiliseye, mayoyla gelen insan gülünç olur. Yüksek

sosyetenin kibar, yada sözde kibar insanların o kolalı davranışları, o ölçülü bicili sözleri, o ütülü gülümseyişleri arasında, Tatlı Betüş'ün birden patlayan küfürleri, büyük bir şaşkırtmaca oluyor. Gülmemek elde değil... Yüksek sosyete insanlarına sevimli gelen de galiba bu olmadık, umulmadık durumun şaşkırtıcılığı. Küçük çocukların, ağır küfürleri de bunun için sevimli gelir ya... Betüş'ün güzel dudaklarından dökülen, hayır, fişkırın en bayağı sövmelere de bunun için bayılırlardı (s.232).

Burada mizah Betül'ün küfürlerine gülen sosyete âlemine karşı üstün konuma getirilmesiyle görünür kılınmıştır. O kokuşmuş sosyeteyle içten içe alay eder. Betül onlar gibi sahte değildir. Gerçek benliği ile oradadır. Doğaldır. Bu yüzden onlardan üstündür.

Ünlü bir yazarın bir gazetede yazdığı günlük fıkrada halkın ahlakını bozduğu gerekçesiyle sınır dışı edilen bir dansözden bahseder. Bu dansöz Betül'ün ta kendisidir. Fıkra yazarı Betül'ü ahlaken üstün konuma getirir. Durumu alaya alan fıkranın bir bölümünü aktaralım:

Yurdumuzda şunca koca yalnız baştan çıkmak değil, başka yerden bile çıkar da kimsenin kılı kıpırdamaz, ama kodamanlarımızın baştan çıkmasına hiç dayanamayız. Öyle anlaşılıyor ki, ağızları süt kokan bu masum kodaman kocalar,

— Aman bir yabancı dansöz gelsin de bizi baştan çıkarsın! diye kuyruğa girmiş, Allah Allah deyip duruyorlar. Sayın kodamanların eşleri bayan kodamanlarsa,

— Vaay, ne demek olsun, bizim uslu uslu oturan kocacıklarımızı, yabanın nidüğü belirsiz oyuncu kızları baştan çıkarsın ha!.. diye bayrağı açıyorlar.

Ne etsek, n'eylesek de çok tanınmış “şahsiyet” lerimizin baştan çıkmalarını, o tertemiz ahlâklarının bozulmalarını önlesek? Bu kodamanlar, ağızlarında emzik, altlarında sübek, bebekler değil ki, yabancı dansözlere karşı onları korumak için üzerlerinde «Beni öpmeyiniz!» yazılı mama önlüklerini göğüslerine takalım.

Zavallı önemli “şahsiyet” lerimiz, ne de çabuk baştan çıkıyorlar (s.240)?

Betül o zamanların mankenlik okullarında öğretilenlere benzer eğitimler verir. Yazdığı yazılarda nasıl iyi koca bulunacağını, her kızın ya da kız ailesinin isteğine uygun koca bulmanın yollarını anlatır. Manken okullarında öğretilenlerle alay eder. Ancak bu alayı yalnızca kendisinin anlayabileceği ve zevk alabileceği şekilde yapar. Sosyeteyle Alay ettiği tek şey mankenlik okulu değildir. Kimi yazılarında yabancı bilim

adamlarının, doktor, psikolog gibi kişilerin isimlerini vererek onların sözlerini aktarır. Çünkü yabancı ve yüksek eğitilmiş kişileri yazılarında kullanınca sosyete çevresinde sükses yapacağına bilincindedir. Ne var ki bu kişiler gerçekte yoktur. Bu isimleri uydurur ve kendi söz ve düşüncelerini onların söz ve düşünceleriymiş gibi sunar. Sosyete de gerçekte olmayan bu yabancı isimler üzerine konuşanlar hatta onların kitaplarını okuduklarını iddia edenler bile çıkar. Böylece Betül kendisini kültürlü göstermeye çalışan sosyeteden üstün konuma getirilir (s. 172) .

Betül bir gün Genelev Kadınları Sendikası kurmak ister. Bu bir başkaldırıdır. Sosyete kadınları genelev kelimesini ağzına bile almaz, bu kelimedenden çekinir ve tiksindirirken Betül büyük söylentilere yol açacak bir işe girişmiş olur. Betül böyle yaparak toplumun en üst tabakasını kendisiyle birlikte en alt tabakaya çekmiş olur. Sosyete âlemine karşı bir üstünlük kurar. Ayselî Betül'ün yaptıklarının bir analizini yapacaktır:

Betüş'ün genelev kadınlarıyla ne ilgisi var? Hiç... Yüksek sosyetedeki kadınlar, genelev sözünü bile ağızlarına almak istemezler, çekinirler, tiksindirler, öğrenirler. Ama Betüş, hiç umursamazdı böyle şeyleri, kendisi için çıkarılacak dedikoduları. . Kendisini aşağılayarak yada öyle göstererek, kendisiyle birlikte bütün yüksek sosyeteyi çekip ta aşağılara indirmek, iyice aşağılamak istiyordu. Bana öyle gelirdi; sanki o tek başına bütün yüksek sosyetenin temsilcisiydi de, kendisi ne kadar aşağılanırsa, bütün sosyete de onunla birlikte aşağılanacakmış gibi. . Onun için, toplumun kaymak tabakasından bir seçkin hanımefendi oldukları kısa süre sonra, elde ettiği herşeyi hiçe sayıp birden en bayağı yerlere inmesi bundandı. Yine toplumun en yukarılarına çıkabileceğine inanıyordu, güzelliği" sürdükçe... Dengesizliğinden değildi yaptıkları, alay etmek, değer verilen boş şeyleri küçümsemek için belki. . O yüksek denilen yere çıkmanın hiç de zor olmadığını anlatmaya mı çalışıyordu, bilmem ki. . Ne olursa olsun, sıradan bir kadın değildi, benzeri olmayan, bambaşka bir kadındı (s.233).

Olayların birinde Zeki adlı roman kahramanı kendine seyahat edecek güzel bir kadın aramaktadır. Betül bu işe başvurur. Talep ettiği ücret yüksek bulununca Betül verdiği yanıtla üste geçmesini bilir:

"Siz bilirsiniz. Ben size, yirmibin lira aylık, çok ucuz söyledim. Yirmibin liraya bir ay güzel bir kadına her istediğinizi yapacak,— her istediğinizi de yaptıracaksınız:

sekreterliğinizi, tercümanlığınızı, arkadaşlığınızı, hizmetçiliğinizi, üstelik bir de metresliğinizi...” Zeki “Yahu kan düpedüz orospuymuş be!” diye bağırdı. “Yoksa sen, refakat bayanı olarak, çok namuslu bir aile kızı mı arıyordun? Para istemeseydi hiç de böyle söylemezdin onun için dedim (s.250)...

Toplumda yaygınlaşan taklit, özgün olamama gibi sorunların eleştirisi Tatlı Betüş karakteri üzerinden yapılır. Tatlı Betüş kendini Amerikalı bir kadın olarak tanıtır. Yani aslında o da bir taklittir. İnsanları kandırarak onların aptallıklarıyla alay eder. Zekâ yönünden onlara üstün gelmenin hazzını yalnızca onları kandırarak değil, verdiği cevapla da yaşar:

Gazeteciler, Amerikalı milyonere soruyorlar:

— Memleketimizi nasıl buldunuz?

Amerikalı milyoner,

— Fevkalade, diyor, hele kadınlarınıza bayıldım... Çok güzel kadınlar.

Gazeteciler, karısına soruyorlar:

— Siz nasıl buldunuz? Kadın,

— Epiy ilerlemiştiniz, diyor, Amerika'ya benzemeye çalıştığınız için, burada hiç yabancılık çekmedim. Kendimi vatanımda hissettim. Onun için bana orijinal gelmedi (s.274).

Güldüren yanıt aynı zamanda düşünmeye sevk eder. Evet okurlar şimdi sizler gülüyorsunuz. Aslında kendi halinize gülüyorsunuz mesajı verilir.

Freud genel anlamda kasıtlı bir espri için üç kişi gerektiğini söyler. Birincisi espriyi yapan kişidir. İkincisi düşmanca ya da cinsel saldırganlığın nesnesi sayılacak hedef kişidir. Buna ek olarak esprinin haz üretme amacı kendisinde doyurulacak bir üçüncü kişi gerekir. Birinci kişi ikinci kişiye karşı düşmanca bir eğilim geliştirir, espri yapılarak ikinci kişi üçüncü kişinin önünde teşhir edilir (Freud, 2016, s. 131). Olayların birinde Betüş kendisinden rahatsız olduğunu açıkça belli eden bir kadına düşmanca bir tavır alır. Saldırgan bir tavırla esprisini yapar ve üçüncü kişiler önünde ikinci kişiyi sözleriyle alaşağı etmiş olur:

Bizim birlikte olduğumuz o toplantıda, daha başkaları da vardı. Bir de çok namuslu geçinen, başkalarını da durmadan ahlâksızlıkla suçlayan bir kadın vardı

aramızda. O kadının namus konusunda neden o kadar bağınaz olduğunu hepimiz biliyorduk. Çünkü onlar evlerinde kutsal üçgeni kurmuşlardı; yani, karıkoca—aile dostu erkek... Üçü bir evde çok mutlu yaşıyorlardı. Kadının iki yaşında bir çocuğu vardı. O günkü topluluğumuzda, dediğim o bağınaz kadın, Betüş gibi adı kötüye çıkmış bir kadınla birlikte bulunmaktan çok tedirgin görünüyor, bunu da oradakilere açıkça belli ediyordu. Betüş de anlıyordu bunu ama hiç aldırılmaz görünüyordu. Betüş, çocuğu sevmeye başladı:

— Aman ne şirin, ne güzel bebek bu... Güzel gözlerini annesinden almış, kulakları babasından... Ya burnu? Onu da Yalçın'dan almış...

Yalçın, kutsal üçgeni yapan aile dostu oğlan... Betüş bunu söyler söylemez, orda bir Betüş bunu söyler söylemez, orda bir kahkaha koptu. Betüş'ü küçümseyen çocuğun annesi de domates gibi kızardı. Soğuk havayı gidermek için ordaki hanımlardan biri, çocuğun çok canlı, sağlıklı olduğunu söyleyince Betüş hemen,

— Aa, elbette sağlam olur, şirket malı ayol, bir kişinin gayreti başka, elbirliğiyle olan çocuk

Başka... dedi (s.226).

Burada Betül'ün yaptığı espriye herkes güler. Bebeğin burnunu Yalçın'dan almış olması kadının üçüncü bir erkekle birlikte olduğu anlamına gelir. Bunu açıkça söylemek yerine bir espriye dönüştürür. Böylece düşmanını alt etmenin üstünlüğünü yaşar. Olaydaki diğer kişiler ve okuyucu üçüncü gözlerdir. Burada espriyi anlamamanın hazzını yaşarlar.

Tatlı Betüş bir gemi seferinden dönerken artık kendisini eskisi gibi bir resmi aracın beklemediğini görür. Anlaşılan odur ki siyasi hava değişmeye başlamıştır. Yaşananları Tatlı Betüş ile memur arasında geçen diyalogu vererek aktaralım:

Betül Hanım yine böyle bir Avrupa seferden dönüyordu. Üstünü başını, bavullarını iyice aramamız özel olarak emredilmişti. Betül Hanım önce itiraz edecek oldu, durumun ciddiyetini anlayınca pek şaşırıldı.

—Allah Allah... Hükümet mi değişti nedir? Ne oluyor böyle? Değişse elbet duyardım, hükümetin değiştiğini de duymadım... dedi.

—Hükümet değişmedi, dedik.

—Bakan mı değişti yoksa?

—Hayır efendim...

—*Peki, ne oluyor öyleyse? Mevzuat mı değişti, yoksa rejim mi?*

Doğrusu Betül Hanım haklıydı.

—*Durum değişti, o kadar arayacağız... dedim (s.7- 8).*

Betül'ü bu defa onu bir üniversite öğrencisiyken tanıyan Halit'ten dinleriz. O zamanlar Halit yirmi iki yirmi üç yaşlarındadır. On yıldır üniversite okuyup okulu bir türlü bitiremeyen hergele Eşref'le arkadaşır. Eşref okulu bir türlü bitiremeyince babası artık ona para göndermez olur. Bunun üzerine Eşref babasından para alabilmek için türlü yalanlara başvurur. Babasına gönderdiği mektuplarda hasta olduğunu, ameliyat olması gerektiğini yazarak duygu sömürüsü yapar ve babası her defasında ona para gönderir. Ancak bir gün babası oğlunun yalan söylediğini anlar. Çünkü Eşref son mektubunda yolda kayıp düştüğünü ve bu yüzden bel kemiğini kırdığını söylemiştir. Eşref'in unuttuğu bir şey vardır ki o da önceki mektuplarından birinde aynı yalanı söylemiş olduğudur. Öyle olunca babası ona katıyen para göndermeyeceğini argo ve küfürle örülü bir mektupla bildirir (s.140-143). Buraya kadar mizah Eşref'in mektuplarda söylediği yalanları unutup aynı yalanları kullanmasıyla oluşur. Ancak Eşref uslanmayacak ve bu defa annesine şöyle bir mektup yazarak annesinden para isteyecektir:

“Sevgili anneciğim,

Bu mektubum eline geçtiği zaman, belki de ben artık hayatta olmayacağım. Şu anda mektubumu bile zorlukla yazıyorum, yatakta inlemekteyim. Zavallı anneciğim, belki de bir daha oğlunu göremeyeceksin. Hakını helâl et sevgili anneciğim. Doktorlar acele ameliyat olmazsam, ancak bir haftalık ömrüm kaldığını söylediler. Böbrek ameliyatı olmam, böbreğimin birini almaları gerekiyormuş. Ameliyat için dört yüz lira istiyorlar. Ama benim, artık babamdan para istemeye yüzüm yok. Şimdiye kadar babama çok yalan söyledim. Onun için sen de, bana para gönderme, istemem. Ben babamın fedakârlığına lâyık bir evlât olamadım. Elveda anneciğim...

Istrap içinde inleyerek son günlerimi yasarken bu bedbaht oğlunu affetmeni senden rica ederim. Yalvarırım, sakın para göndermeye kalkma! Ben yaptığım fenalıkların cezasını hayatımla ödemeliyim. Elveda anneciğim...

Bir son ricam var; sakın bu mektubum babamın eline geçmesin, zavallı babacığımın kalbinin parça parça olmasını istemem, asla istemem; para göndermeyin, olmaz mı?

Son arzum şudur: Mezarıma çiçek dikmeyin, ben buna lâyük değilim...

Bedbaht oğlun Eşref”

Mektup o kadar acıklıdır ki bu yalanları yazan Eşref ve Halit bile ağlar. Kendileri bile neredeyse yalanlarına inanacaklardır. Baba, mektubu ele geçirinca oğluna bir cevap yazar:

“İnsanlarda iki, pek nadir olarak da üç böbrek bulunur. Yolladığın mektupların hepsini çıkarıp bir daha okudum. Mektuplarında yazdığına göre, şimdiye kadar dört kere apandisit, altı kere bademcik, üç kere ülser ameliyatı olmuşsun, iki kere kırılan belkemiğini alçıya koydurmuşsun, iki kere kulak ameliyatı geçirmişsin. Tam üç kere de böbreklerinden birini aldirtmişsin. Aldirdığın eski böbreklerini unutup annene yazdığın mektuptaki böbrek ameliyatıyla, şimdi dördüncü böbreğini de aldıracaksın. Sana Allah dört ciğer, altı böbrek, beş kulak vereceğine, ne olurdu birazcık da vicdan verseydi... Senin gibi evladım yoktur, seni bütün mirasından mahrum ediyorum ve seni evlatlıktan reddediyorum. Annene, mezarıma çiçek dikmeyin, diye yazmışsın. Hele senin habis vücudun yeryüzünden kalksın, ben senin mezarına ne diyeceğimi çok iyi bilirim. Ulan vicdansız. Ulan (s. 150-151)...”

Eşref söylediği yalanları unutup aynı yalanları tekrar tekrar söyleyince akla mantığa sığmayan bir sonuç çıkar. Baba verdiği cevapla üstünlük kazanır. Okur öğrencilerin yaptığı bu haylazlığa ve aptallığa güler. Bu açılardan kendini öğrencilerden üstün hisseder. Aynı durma kendilerinin düşmeyeceğini düşünür.

Başka bir olayda Zeki, arkadaşı Coşkun'dan iş ilanı için aranan nitelikleri İngilizce yazmasını ister zira bu defa ilanı yalnızca İngilizce bilenler okuyacaktır. Ülkede işsiz sayısı çoktur ancak İngilizce bilen azdır. Bu karşıtlık mizahi metni oluştururken ülke içindeki işsizliğin ne denli büyük olduğunu gösterir. Nitelikli iş gücünün az olduğunu çarpıcı bir biçimde ortaya koyar:

Coşkun Ertepinar İngilizceyle istenenleri yazar ancak bakın ne olur:

“Fluent speaking English att ractive feiuale traveling partner required for bilmem ne.

P. K. filân.”

İlânı sekreterine verdi, gazetelere gönderilmesini söyledi. İlândaki “for bilmem ne” yerine, adresin, yazılacağını söylemek aklıma bile gelmedi. Artık o kadarını bilirler diye düşündüm. İyi ki posta kutusunu yazdık. Gazetede ilân yarı İngilizce, yarı Türkçe olarak “for bilmem ne” diye çıktı (s.247).

İngilizce bilmeyen sekreter adresi eklemeden ilanı gazeteye vermiştir. Ortaya çıkan bu komik durumu bir espri sanan Betül ilanı görünce işe aday olan birkaç kişiden biri olur. İlanı espri olarak algıladığını söyleyerek üstün konuma geçer. O zekâsıyla üstün konumdadır.

Roman boyunca Betül’ü hep başkalarının anlattıklarından ya da onunla ilgili yazılmış gazete haberlerinden tanırız. Yalnızca romanın son bölümünde karşımızda Betül’ün kendisi vardır.

Mahmut Yarlı Betül’ü uzun arayışlar sonucunda bulmuştur. Efsane olmuş o güzel kadın yaşlanmış ve güzelliğini yitirmiştir. Bir zamanların sosyetenin parlayan yıldızı artık sokak arası alt tabaka barlara bile sokulmaz olmuştur. Beslediği kediler dışında bu dünyada hiç kimsesi olmayan Betül sokaklarda yaşamaktadır.

Betül yanına gelen bu adamı dinlemek istemez. Boyuna küfreder. Altı yaşında köyünden çıkarılıp evlatlık verilen Güllü olduğunu da Betül ya da diğer onlarca isimdeki kadınlardan biri olduğunu da kabullenmez. Ağlaya ağlaya kabullenmemek için direnir. Sormak istedikleri de vardır ama direnir soracak gibi olur, vazgeçer sormaz. O istemeden kendini içinde bulunduğu çirkin, yozlaşmış, keşmekeşli hayatı, kendisiyle birlikte en dibe çeker.

Roman Mahmut Yarlı’nın gazeteye verdiği ilanla son bulur.

BİR GAZETE İLÂN!

İLAN

Hüküm Fıkrası. Mısır’da ölen büyük amcası Hasan Yarlı’nın mirası üzerindeki hakkı, halası Güllü nam—ı diğer Tatlı Betül’ ün ölümüne bağlı olan Mahmut Yarlı’nın adı geçen kadının ölümüne kesin olarak bakılmasını gerektirecek durumlar içinde kaybolduğu ve bu nedenle nüfus siciline ölüm kaydının düşürülmesi biçiminde açtığı dâva, gerekçeli bölümde ayrıntılarıyla açıklandığı üzere, Dariüaceze’den verilen bilgi, tanıkların açıklamaları gibi delillerle sabit olmuştur. Davacının yerinde görülen isteği kabul olunarak Balkaç köyünde Cilt 8, Sahife 17, Hane 4’de kayıtlı Hüseyin kızı Gül ü

nam—t diğeri Tatlı Betüş'ün Türk Medeni Kanunu'nun 3 ncü maddesi gereğince ölmüş sayılmasına ve nüfus siciline ölü kaydının düşürülmesine karar verildi.

Zabıt Kâtibi

Hakim

İlandan anlaşıldığı gibi Mahmut Yarlı beklenen bir hareketle bulduğu halasını bulmamış gibi davranmaya devam edecektir. Artık ona ihtiyacı yoktur. Mahkemece halası bir ölüdür. Bu durumda mirası alabilmesi için bir engel olmadığına göre istediğine kavuşmuştur. Bu sonda üstünlük ne alınan kararda ne Betül'de ne de yeğenindedir. Bu son üstünlük kimseye verilmez.

3.4.2.2. Dille Sağlanan Mizah

Tatlı Betüş'te atasözü ve deyimlerin sıklıkla kullanıldığı görülür.

3.4.2.2.1. Deyim ve Atasözü Kullanımı

Betül'ün alay ettiği şeylerden biri daha havalı olma maksadıyla Türkçe konuşurken yabancı sözcüklerin kullanılmasıdır. Bu gibi durumlarda ortaya komik söylemler çıkar. Bu söylemler mizah silahının hedefi olur. Betül durumun trajikomik halini anlatmak için “Türk kaşığıyla Amerikan kakası yemek” sözünü kullanır:

*Düğün evinin sahibi, evlenecek oğlanın babası, büyük bir işadamıymış. Gazeteler, daha on-onbeş gün öncesinden bu düğünün dedikodularıyla kulakları doldurmuştu. Geniş bahçeye girdik. Herkes kendi havasına dalmıştı. Bahçeye belki kırk tane döner ocağı koymuşlar. Bunlara yarı Türkçe, yarı Amerikanca kırmacı olarak “Döner Steysin” diyorlar. O zamana kadar benimle hep ciddi konuşan ama aslında çok küfürbaz bir kadın olduğumu bildiğim Betül Hanım, bu döner steysin lâfına çok kızıp,
— İşte, dedi, Türk kaşığıyla Amerikan kakası yemek diye buna derler (s.176)...*

Romanda deyimlere sıklıkla yer verildiği görülür. Aşağıdaki örnekte aklını kaçırmak, gönlü çekmek, kaşınmak deyimleri kullanılmıştır. Burada deyimleri kullanan roman kahramanı genelevinde çalışan bir kadındır. Ancak onun görevi erkeklerle birlikte olmak değildir çünkü bu iş için yaşlanmıştır. Halasını aramak için gelen Mahmut Yarlı'yı yanlış anlayınca komik diyaloglar oluşur. Kadın kullandığı deyimlerle

üstün bir konuma geçmeye çalışır. Bir yandan da arzulanan bir kadın olduğunu düşünerek durumdan hoşnut da olur. Bu hoşnutluk ona üstün hissettirir.

Kimi istedin? Efendim?.. Nasıl.? Aaaa... O iş için gelmedin mi? Öyleyse ne iş için geldin aslanım Ayol burası devlet dairesi değil... Peki ne istiyorsun yani? Benimle mi görüşmek? A-a!.. Daha da neler!.. Yavrurum, sen aklını mı kaçırdın? Hadi işine! Çaylak! Bana bak, benimki gelirse vallahi seni... Alyanak oğlan, git şurdan, kafana iskarpini yemedem (s.120)...

Aşağıda koca bulmak, kıymet bilmek, el üstünde tutmak, akli tutmak deyimleri kullanılmıştır. Deyimleri kullanan Tatlı Betüş, erkekleri bir sirk köpeği gibi küçümser ve onlardan üstün olduğunu anlatırken bu deyimlerden faydalanır:

Aman dert o olsun... Ondan kolay ne var? Koca çok bulunur ama gençlik, güzellik bir gitti mi, bir daha geri gelmez... Onun için gençliğinde güzelliğinin kıymetini bil... Bak sana, bir akıl vereyim, verdiğim akli tut, dediklerimi yap, bak gör o zaman, eğer kocan terbiyeli sirk köpeğine dönmezse, gel yanıma, ne istersen söyle bana... Bu benim kaçkinci evliliğim, kocalarımın hepsi de beni el üstünde tutarlar. Ben bütün kocalarım böyle yaptım da ondan bilirim (s.122).

3.4.2.2.2. Argo

Kırsal kesim arasında ya da ikinci sınıf halk içinde argo yaygınken toplumsal olarak üst düzeylerde tersi olur. Açık saçık konuşmalar, kaba dil ve argo bu düzeyde pek kullanılmaz. Bu üst tabakadan biri bu dili kullanırsa espri olarak algılanır ve hoşça gider. Romanda, alt tabakadan insanların argo diline sıklıkla başvurduğu görülür. Diğer taraftan sosyete diline yakıştırılmayan argo, alt tabakadan üst tabakaya yükselen Betül tarafından bolca kullanılır. Bu durum komik sahnelerin oluşmasını sağlar. Diğer taraftan üst sınıfla alt sınıf arasında yer alan konuşma farklılığı kimi zaman yanlış anlaşılmalara sebep olur ve çatışma doğar.

İki kesim arasındaki dil farkı komik olaylara sahne olur. Uşakla Betül arasında geçen bir diyalog sınıfsal dil farklılığının gösterilmesi açısından önemli bir örnektir:

Başını bana döndürmeden,

— *Kremşantiye, kremşantiye. . dedi.*

Ne dediğini anlayamadığımdan dikildiğim yerde durdum. “Gir” diyeceği yerde “Karnin” diyen, “Buyur” yerine “Antre” diyen bir kadın. . “Kremşantiye” demekle kim bilir ne demek istiyor.

— *Ne dikilmiş duruyorsun, sana kremşantiye, dedim.*

Hay Allah! Ne demek istiyor ki?. Betül Hanmefendi'nin hizmetine girmeden öncesi, birkaç gün yapı işlerinde çalıştım. Orada çimento, çivi, neyi yığdığımız işlişe şantiye derlerdi. Saniye şantiye de, kremi ne oluyor?

Bir daha,

— *Kremşantiye. . deyince,*

— *Bağışlayın beni, o ne demeye gelir? diye sordum.*

— *Şoföre söyle, kremşantiye... dedi (s.39).*

Görüldüğü üzere köylünün dilde “kremşantiye” diye bir sözcük yoktur. Bu sözcüğü çağrıştıran şantiye ve krem sözcükleri vardır. Böylece uşak sözcükleri yanlış yorumlar, dilde komikleşme bu yanlış anlaşılma sonucu sağlanır.

Sosyete üyelerinin argo kullanması şaşırır. Örnek olayda, Muzaffer'in kullandığı taksiye bir gün bir çift biner. Çift kavga eder. Kadın belli ki Fransızca bağırılmaktadır. Muzaffer yolcuların Avrupalı olduklarını düşünür. Kadın Türkçe küfür etmeye başlayınca kadının aslında Türk olduğunu anlar. Bu güzel kadın Betül'ün ta kendisidir. Böylece bir tesadüf eseri iki karakterin yolu yeniden kesişmiş olur. Betül artık sosyeteye girmiş, zengin olmuştur. Yoksul bir taksi şoförü olan Muzaffer'in gözünden sosyeteye olan bakış, Betül'le yaptığı bir diyaloga yansır. Zira ona göre sosyetedeki bir kadın küfür etmez, kibar ve ölçülüdür. Ancak Betül'ün cevabı Muzaffer'in aklındaki şemayı yıkar. Betül verdiği cevapla karşı tarafı yenilgiye uğratır.

Altan aldıkça, karı bayrağı açıyor. Vay zilli vay. Nerdeyse herifi dövecek. İkisi de sarhoş, zom olmuşlar. .Karı Fransızca konuşurken konuşurken birdenbire herife, hem de tecvitli tarafından,

— *Eşşoğlu eşşek!. . diye bağırmasın mı!*

Karinin yerli malı olduğunu çaktım.

Kadm Fransızca konuşuyor, hızını alamayınca, aradabir Türkçe olarak sunurluyu savuruyor :

— *Pezevenk!. .*

Biraz sonra bir kantarlı daha:

— *İtoğlu it! .*

Daha ne yakası açılmadık küfürler...Erkeklik namına benim yüzüm kızarıyor. Karının Türkçe küfür edişine bakılırsa, herif Türkçe çakmıyor. Kadın bir kere daha herife,

— *Boynuzlu! diye bağırınca ben artık dayanamadım.*

— *Affedersiniz hanım abla, dedim,*

muhabbetinize karışmak, dalganıza taş atmak

gibi olmasın ama, “Eşşoğlu eşşek” in, “Pezevenk” in Fransızcası yok da ondan mı? Türkçe sallıyorsun?

— *Fransızca küfürün tadı olmuyor, dedi, anadilimde sövünce rahatlıyorum...*

Baktım, kan malın gözü.

— *Sen boş versene, dedim, adam Türkçe bilmiyor diye boyuna kalaylıyorsun zavallıyı.*

Karı,

— *Sana ne ulan inek, sen önündeki zimbirtıya bak! diye beni kalaylamaz mı?..*

Tepem attı,

— *Ağzını bozma abla! . dedim.*

— *Bozsam n'olur ulan bilmem nenin çocuğu. . diye adlı adınca— söyleyerek beni yukardan aşığı silme sıvama kalaylamaz mı? Vay anasının gözü. . Çirkefe taş at, üstüne sıçrasın, dedikleri bu işte...*

— *Ayıp be! . Kılığınıza baktım da ben de sizi yüksek sosyeteden zannettim. Abonozdakiler bile senin gibi ağzını bozmaz.*

— *Ne zannettin, asıl yüksek sosyete malı işte böyle bizim gibi olur.*

Kadının bu sözü bayağı hoşuma gitti. Yoksa arabadan indirecektim namussuzum (s.58-59).

Dil açısından değerlendirildiğinde tüm sözcükler ve biçemler amaçlarla doludur. Seçilen argo sözcükler ve küfürler Betül'ün dilinde anlamlarını bulur ve amacına ulaşır. Betül sosyetenin yapma dilini kullanmaz. Onun kullandığı dil kendine has süs ve yapmacılıktan uzak sokak dildir. Hiçbir sınır hiçbir sınıf kabul etmez. Mizahi bir metnin gereği olarak heteroglat bir dil kullanılır. Betül asıl sosyete malının kendisi gibi olacağını söyleyerek lafi gediğine koyar. Böylece üstün konuma geçer.

Küfür, argo ve alay mizahın önemli malzemelerindendir. Mizah dilini kullanan yoksullar, düşkünler, ezilmişler ve daha niceleri bu dili egemen sınıfa, güçlü ve zenginlere karşı kullandığında rahatlama sağlamış olur. Mizah dilinin hedefindekilere buna izin vererek cezalarını alırlar. Bilirler ki mizah dili susturulamaz. Böylece iki karşıt kesim aralarında sessiz bir anlaşmaya varır. Burada üstünlük zenginden yoksula geçer. Durumu Betül kendi gözlemleriyle saptamış ve anlatmıştır:

Yüksek sosyetenin çaptan düşmüş hatunu, arabasıyla bir kıyı yerden geçerken, bir küçük dükkânda, bir yakışıklı çırak görür, bir güzel oğlan görür, içi çeker, hemen çevresindekilere anlatmaya başlamış: “Ay aman, bir kuru fasulye yapıyor, kardeş bir fasulye yapıyor. . Yeme de yanında yat!” Kuru fasulye bahaneymiş. . Hele bir aşçı varmış, üstelik de çirkin ve yaşlıymış, ama onun ünü sosyetede hepsinden yaygınmış. Neden mi? Çünkü bu herif, bütün müşterilerine, ana avrat sövermiş. Bu yüksek sosyetenin kimi herifleri, kimi karıları da, aşağı tabakadan birinin analarına, avratlarına sövmelerine, babalarının şarap çanaklarına edilmesine bayılmış. O ihtiyar, çirkin aşçı bunlara sövdükçe, keyiften mayışır kalırlarmış. Adamın küçücük dükkânında dört kırık masa varmış. İşte orda, tıkış tıkış tıkışıp yemek mi, dayak mı yediklerini bilmezlermiş. Dükkâna sığamayanlar da kapıda kuyrukta beklerlermiş. Herşeye katlanıyorlar, yeter ki o yaşlı, çirkin aşçı tabaklarına her kepçe fasulye koydukça analarına, avratlarına sövsün. Peki ne denmiş bu? Çünkü onlar içlerinden, kendi suçluluklarını biliyorlarmış, bilinçaltılarında cezalanmayı diliyorlarmış, sövülmeyi çoktan hakkettiklerini biliyorlarmış. Yaa!. Tıpkı günah çıkarır gibi bişeymiş bu... Aşçı onlara sövdükçe, içlerinden, “Oooh, ohh!” diye cezalarını ucuz atlatmanın sevinciyle vicdanları suçlarından, günahlarından, pisliklerinden arınırmış, yani öyle sanırlarmış (s.182).

Sosyete dili ile köylü dili arasında büyük bir fark vardır. Olay örgüsü içerisinde bu iki dil aynı noktada buluşunca köyden gelerek sosyeteye girmiş olan Abuzer’in bir türlü öğrenmediği sözcüğü yanlış kullanması ve yeğenin söylenenleri yanlış anlaması komiktir:

O sıra baktım, yengemle iki kadın daha, arkalarına beş on erkek takmış, bize doğru geliyorlar. Onlarla yeniden bir öpüşme kapışma oldu. Ben her bir lâflarını anlayıp öğrenmek için kulak kesilmişim. O kadınlardan biri,

— Geçen hafta Fransa yaptım. . deyince, emiceme yavaşça,

— Bu kadın Fransa'ya nasıl yapmış emice? diye sordum.

Emicem,

— Oğlum, yüksek sosyetenin dili başkadır, bizimkine benzemez, dedi.

Zamanla ben de öğrenecektim. “Fransa yaptım” demek, sosyetece, “Fransa'ya gittim” demekmiş. Banyo aldım demenin, yıkandım demek olduğunu; otomobil aldım demenin de otomobile bindim, demek olduğunu öğrenmiştim, ama Fransa yapmayı ilk duyuyordum. Başka bir kadın da, Fransa yapan kadına,

— Ben de gelecek ay bir Amerika yapacağım... dedi.

Derken bunlar birbirlerinin giyimini övmeye başladı. Biri öbürüne,

— Ah ne elagans! dedi. Emicem de bi kadına,

— Sizinki de ali diyor... dedi.

Ali kim ki, kime ne diyor, diye düşünürken yengem emicemi yana çekip,

— Abus, dedi, sana kaçtır öğretiyorum bunu ali diyor, değil, ala Dior... Emicem

gene bir bilgiçlik göstermek için, kadınlardan birine,

— Üstünüzdeki kimin küpü? diye sordu. Ordakiler kahkahayı bastılar. Yengem,

— Abus, dedi, küp değil, kup desene şuna, kup. Emicemin sorduğu kadın,

— Paris... dedi. Emicem gülerek,

— Demek made in Paris, dedi. Yengem, emicemin böğrüne bir dirsek atıp;

— Hay dilini eşşek arısı soksun, dedi, Made in deme şuna, meyd in de! diye

fısıldadı (s.203-204).

3.5. Yaşar Ne Yaşar Ne Yaşamaz’ da Mizah

3.5.1. Roman Özeti:

Roman, kimliği olmadığı için başından türlü olaylar geçen Yaşar Yaşamaz’ın hayat hikâyesini anlatır. Bir dönem cezaevinde kalan Yaşar içeride kaldığı her gece trajikomik hikâyelerini mahkûm arkadaşlarına anlatır.

Yaşar hükümet okuluna kayıt için götürüldüğünde babasından Yaşar’ın kimliği istenir. Ancak baba uzun yıllar önce Yaşar’ın kimliğini kaybetmiş, üşendiğinden kimliği yeniden çıkarmamıştır. Okulun müdürü kimlik çıkarmanın oldukça kolay olduğunu söyleyerek bir dilekçe yazdırıp yeniden bu kimliği çıkarmasını ister. Kimliğin çıkarılmasını istedikleri memur Yaşar’ın birinci dünya savaşında hayatını kaybettiğini,

kayıtlarda böyle görüldüğünü söyler. Dahası Yaşar nüfusta babasından büyük görünmektedir. Baba memurla tartışsa da bir yanlışlık olduğuna bir türlü ikna edemez. Tartışmaktan yorulan baba oğluna kimlik çıkarmaktan vazgeçer ve oğlunu hükmet okuluna yazdıramadığı için eski yazı okuluna gönderir. Gittiği okulu sevemeyen Yaşar, okumaktan vazgeçer babasının tarla işlerine bakar. Bu sırada diğer yaşlıları gibi beşik kertmesi Anşe de hükümet okuluna gitmektedir.

Yıllar geçer Yaşar askerlik çağına gelir. Ancak kimliği olmadığı için askere çağrılmaz. Yaşlıları tezkeresini alıp dönerken Yaşar bir türlü gidemez. Askerliğini yapmadığı için de Anşe'yi ona vermezler. Birbirini seven iki gencin ısrarlarıyla aile ikna edilir ve nişan yapılmasına karar verilir. Ancak nişan gecesini Askerler nişanı basar ve asker kaçağı diyerek Yaşar'ı skere alırlar. Yaşar bu duruma sevinir. Sonunda onun da yaşadığı anlaşılacaktır. Zaman geçer gider. Askerlik süresi bitmesine rağmen kimliği olmadığı için Yaşar tezkeresini alamaz. En sonunda komutanı eline askerliğini yaptığını bildirir bir kâğıt vererek Yaşar'ın askerliğini sonlandırır.

Yaşar kimliğini alamamanın hayal kırıklığıyla köyüne döner. Ama orada onu bekleyen kötü bir haber vardır. O askerdeyken babası yaşamını yitirmiştir. Yaşar daha acısını yaşayamadan babasının alacaklıları kapıya dayanır. Nüfusta yaşamadığı için bu borçları ödemek istemez ama ödemezse babasının mirasını da alamayacağını öğrenir. Borçlarını ödemek için borç para alan Yaşar borçlarını öderken yaşamadığına dair hiçbir sorunla karşılaşmaz. Gelgelelim işler mirasını almaya gelince büyük bir bürokrasi sorunuyla karşılaşır. Uzun uğraşlar sonucu parasını tam da alacağı zaman işlem süresinin geçtiği bu yüzden parasının duyuna kaldığını öğrenince dayanamaz ve sinir haliyle devlete, yönetenlere bu işi buraya getiren herkese bağırır çağırır. Deli sanılarak tımarhaneye kapatılır. Orada da ben yaşamıyorum dedikçe tedavi adı altında türlü işkencelere maruz kalır. Sonunda doktorlar onun deli olmadığını anlar. Personel açığı olan hastanede bir hademe gibi kullanılır. Kimliği olmadığı için bir türlü taburcu edilemez. Uzun bir süre sonra Yaşar'ın haline acıyan doktoru ona kaçmasını söyler. Yaşar da hastaneden kaçarak kurtulur.

Dışarıda oldukça sefil bir hayat geçiren Yaşar'ın başına türlü işler gelir. Bu sırada Anşe artık dayanmadığını ve onun yanına gelmek istediğini bildirir mektuplar yazar. Köyün en güzel kızı olan Anşe istenmektedir. Kimliği olmadığı için mirasını alamayan ve resmi nikâh kıyamayacak olan Yaşar çaresizlik içine düşer. Anşe'nin başkasına verilme korkusunu yaşar. Bir tanıdığı Anşe'nin evden kaçarak onun yanına gelmesini önerir. Böyle bir durumda Anşe gibi genç ve akıllı bir kıza iş bulmak

kolaydır. Anşe kaçarak Yaşar'ın yanına gelir. Tanıdıklarının aracılığıyla zengin bir eve hizmetçi olarak girer. Burada para kazanmakta olan Anşe'nin tek dileği Yaşar'ın kimliğini çıkarmasıdır.

Yaşar'ın kaldığı köhne handa tanıştığı bir adam, onu birlikte bir manav dükkânı açmaya ikna eder. Anşe'nin birikmiş parasını alan Yaşar bu manav dükkânına ortak olur. Bir gün işe geldiğinde dolandırıldığını anlar. Sermayesini kendisinin koyduğu dükkân bomboştur. Dükkândan ona kalan yalnızca vergiler olur. Tüm yaşananlara rağmen Anşe onun yanındadır. Güzel bir gece Anşe'yi kandırarak onunla birlikte olur. Bu birliktelikten Anşe hamile kalır. Anşe çalıştığı yere Yaşar'ın da alınmasını sağlar. Bir gün eve polisler gelir. Poliseler evin yaşlı hanımına askere götürmek ister. Kadın nüfusta askerliğini yapmamış bir erkek olarak görünüyordur. Ancak oldukça nüfuzlu bir kadın olduğundan mahkemede bir yanlışlık olduğu anlaşılır. Bunu gören Yaşar umutlanarak kendi durumunu hanıma anlatır. Kadın bunu duyduğundaysa oldukça şaşırarak nüfus kâğıdı olmadığını bilse katiyen onu işe almayacağını söyler ve Yaşar'ı işten kovar.

Bundan sonra bebekleri olan Anşe'nin babası kızını affeder ve genç çifti köye çağırır. Yeniden köylerine dönen çift tarla işlerine bakarak mutlu mesut yaşarken doğan oğullarına geciktirmeden bir kimlik çıkarmak için nüfus memurluğuna giderler. Karşısında tıpkı kendi çocukluğundaki memura benzer bir adam durmaktadır. Memur kayıt defterine uzun uzun baktıktan sonra ölü bir adamın çocuğu olamayacağını söyleyerek bebeğe kimliğini vermez. Bu Yaşar için son nokta olur. Yaşar sövmeye başlar. Bu sövmenin sonucu olarak hapse atılır.

Anlattığımız bu olayları her gece bir meddah gibi anlatan Yaşar yaşadıklarının etkisiyle ve cezaevinde öğrendikleriyle bambaşka bir adama dönüşür ve çok daha güçlü bir adam olarak oradan ayrılır.

3.5.2. Yaşar Ne Yaşar Ne Yaşamaz'da Mizah

3.5.2.1. Üstünlük Kuramı Bağlamında Yaşar Ne Yaşar Ne Yaşamaz

Roman Yaşar'ın başına gelen olaylardan oluşur. Bir nüfus cüzdanı olmadığı için Yaşar'ın başına birbirinden gülünç olaylar gelir. Aslında onun başına gelenler herkesin başına gelebilecek türden olaylardır. Ama olayların tümü bir kişide toplanınca ortaya gülünç bir hayat hikâyesi çıkar. Yaşar başına gelenleri anlatmaktan çekinmez. Bu

kendiyle alay edebildiğini gösterir. Diğer yandan dinleyenler ve okuyucular da Yaşar'ın başına gelenleri gülünç bulur ve kendilerini Yaşar'dan üstün hissederler.

Yaşar, her seferinde ancak tek bir şey üzerinde yoğunlaşabildiği için sürekli sorunlar yaşar, öte yandan bu sorunlardan kurtulma yeteneğine sahiptir; ancak bir sorundan kurtulduğunda hayatın başka alanlarından kaynaklanan başka bir sorun içine düşer. Bu anlamda Nicoll'enin "sahne soytarısı" tipine uygundur (Cebeci, 2016, 205).

Aşağıda Yaşar'ın başına gelen olaylar üstünlük kuramı bağlamında değerlendirilmeye çalışılmıştır:

Romanda geçen bir olayda kapitalist sistemin yarattığı sınıfsal farka vurgu yapılır. Bir yanda sosyete âleminin zenginliği bir yandaysa yoksullukla mücadele etmekle yükümlü modern zaman köleleri. Bu iki sınıfın yan yana gelmesiyle trajikomik öyküler doğar. Aşağıda ilgili yerlerden örnekler verilmiştir:

Yaşar, yollara düşmüş taşı toprağı altın denilen İstanbul'a varmıştır. Bir hemşerisinin yanında kalan Yaşar, hemşerisinin hiçbir iş yapmadığını, hizmetçilik yapan karısının parasıyla geçindiğini öğrenir ancak durumdan hiç haz etmez. Bir gün Anşe' den bir mektup alır. Anşe mektubunda babasının kendisini bir başkasıyla evlendirmek istediğini, bunu istemeyen Anşe'nin İstanbul' a kaçacağını öğrenir. Bu noktada işler değişir. İstanbul'a kırdan kente göç edecek olan Anşe'nin geçimini sağlayabilmesi için hizmetçi olmasından başka çare yoktur. Anşe'ye hizmetçilik yapabileceği bir ev bulabilmek için hizmetçi pazarına gidilir. Hizmetçi pazarı denilen bu yerde hizmetçinin aylık maaşından pay alan komisyoncular vardır. Komisyoncular ve hizmetçilerin kocaları arasında sıkı pazarlıklar yapılmaktadır. Tıpkı pazarda satılan mallar için yapılan pazarlıklar gibi. Kırdan kente göç etmiş bu kadınların bir nesneden farkları yoktur. Bir nesne gibi emekleri için pazarlığa oturulur. İnsanın bir nesne değeri gördüğü bu aşağılayıcı durum anlatıcı tarafından mizahi bir çerçeve içinde aktararak eleştirilir (s.155-156).

Bir hikâyede Yaşar, kara trenle gelecek olan Anşe'yi Haydarpaşa garına giderek heyecanla beklemeye başlar. Ancak tren bir türlü gelmemektedir. Üç dört kez trenin gecikeceği ilan edilir. Bunun üzerine trenin gelmesini bekleyen kişiler mizah silahını demir yolu idaresine doğrultur:

"Ulan, hiçbir tirenimiz hiçbir gün hiçbir yere saatinde gelip gitmez de bu tarifeleri ne bok yemeye yaparlar?" diye bağırınca, ordan yaşlıca gözlüklü bir bey,

“Efendim, tarifeleri, tirenin ne kadar geç kaldığını anlamak için yapıyorlar. Tarife olmasa, tirenin kaç saat geciktiğini nerden bileceğiz?” dedi (s.157).

Burada yapılan espriyle, yaşanan zorlukların üstesinden gelinir. Espri, zorluklara karşı bir direnme gücü yaratır. Bozuk düzen içinde yaşayan halk, espri yaparak rahatlar. Espri yıkıcı bir güç olarak kullanılır.

Anşe'nin hayatını devam ettirebilmesi için artık bir işi vardır. İstanbul hanımefendilerinden Güher Hanım'ın Boğaziçi'ndeki köşkünde işe başlayan Anşe bu işte, günün uzun saatleri çalışmak zorunda kalmıştır. İnsan emeğinin sömürüsü, Anşe'nin adeta bir makine gibi çalışması Yaşar'ın gözlemleriyle şöyle aktarılır:

...Derken bir çingirak daha... Çalar saat çalışıyor ki, fabrika çingırağı sanırsın. Anşe, saatin çingırağını duyunca koştı çingırağı durdurdu ilkin, sonra gene çalışan bir makineyi durdurdu, her ne makineyse... Yahu kızın soluklanmaya bir saniyesi yok, kendini o makineden bu makineye, elektrikli ızgaradan telefona telefonda çamaşır makinesine, çamaşır makinesinden karıştırıcı makineye ordan çalar saate, ordan düdüklü tencereye, ordan elektrikli tencereye, ordan elektrik düğmesine, ordan elektrik süpürgesine, ordan havagazı fırınına... fır dönüp duruyor. Makineden makineye koşup durmaktan, sanki kendisi de bir makine olup çıkmış (s.59).

Görüldüğü gibi Anşe bir kısır döngü içerisinde çalışır durur. Makineleşen dünya, sömürülen insan emeği ve fabrika çingırağını andıran çalar saat kapitalist sisteme işaret eder. Mizah içine gömülü halde bulunan eleştirel bakışı keşfetmek için okuyucunun dikkatli olması gerekir. Zira insanı köleleştiren kapitalist sistem eleştirisi mizah yoluyla cümle aralarında yer alır. Bu eleştirinin yansıdığı bir başka örnek olarak Yaşar ile Anşe arasında geçen bir diyalog gösterilebilir:

“Durdur şu zırıltuları, vidaları, düğmeleri, makinaları neyi de, tadıyla iki söz edelim...” dedim.

“Amanın... Yemekler yetişecek hep, işler görülecek hep... Sen konuş, beni seni dinlerim, kulağım sende...” dedi.

Ulan, göz işte, kulak oynaşta olur mu hiç... Burası nasıl biyer, vapurların makine dairesi gibi. Gürültü patırtı da çok. Duysun diye bağıarak konuşuyorum. Hani

laf olsun diye, “Nasıl memnun musun buradan? Memnun musun buradan? Memnun değilsen komisyoncuya söyleyelim de sana başka bir yer bulsun...” dedim (s.160).

Alıntılanan bölümde Anşe makine sesleri arasında ara vermeden çalışır. Yaşar ile oturup konuşacak onunla zaman geçirecek vakit yoktur. Yaşamak için hiç durmadan çalışması gerekir. İşler onun için yalnızca günün gece başlayan birkaç saati için durur. Bu durumda Anşe'nin kendi hayatına ayıracak zamanı pek olmamakla birlikte hayatı başkalarına hizmet ederek geçmektedir. Yaşar'ın Anşe'ye laf olsun diyerek yönelttiği soru sıradan görünümün arkasında insanın nesneleştirildiğine, insan emeğinin bir eşya gibi alınıp satılmasına vurgu yapar. Bunu sezen okuyucu eleştiriyi anladığı için kendini üstün hisseder. Burada soru üzerine düşünmeye de davet edilmiş olur.

Anşe köyden kente göç ederek Boğaziçi'ndeki köşkte yaşamaya başlamasıyla hayalleri değişmiştir. Gördüğü renkli ve lüks hayatlara özenmeye başlamıştır. Hanımefendinin evlenen çocukları Londra'dan, Berlin'den, Paris'ten, Madrid ve Venedik gibi dünyanın başka başka yerlerinden kartlar atarlar, düğünlerinde caz çalar, içkili ve gösterişli düğünler yapılır, lüks evlerde oturulur. Ancak bu hayatlar gösterişten ibarettir. Yüksek sosyetenin gereksiz gösterişli hayatlarının eleştirisi yapılırken bir yandan da onlara hizmet eden köylü bir kızın hayalleri ve yaşamı üzerinden kişiler arasında yaratılan sınıfsal fark da aktarılmış olur. Anşe'nin hayalleri onu gerçek hayatta yaşadığı zorluklardan uzaklaştırır. Hayaller onun için isteklerinin gerçekleştiği, yaşadığı gerçek hayata karşı üstünlük elde ettiği yerlerdir (s.214).

Kiraların ne denli yüksek olduğu ve bazı ev sahiplerinin bundan nasıl yararlandığı komik ile verilmiştir. Yaşar'ın Anşe ile çıkabilecekleri ucuz bir ev aradığı bölümde Yaşar'ın sözleri bu gerçeği ortaya koyar:

...Kapıyı çok yaşlı bir adam açtı, ben diyeyim seksen yaşında sizin deyin doksan yaşında bir aksakal. Kiralık ev için geldiğimi söyleyince, beni tepeden tırnağıma süzdü. Belli ki kılığımdan beni gözü tutmadı. Gene de geri çevirmeyip kiralık daireyi gösterdi. Kendi oturduğu daireyi ikiye bölmüş, birbuçuk odalı olan bölümü kiraya verecekmiş ki, taksitle aldığı apartmanın borcunu ödesin. Kiralık yeri gezdim çok güzel. Ama kirası çok (s.283).

Üstünlüğün bazı törelerde de kendini gösterdiği görülür. Anşe'nin istenme töreninde gelin tarafı gelinin üstün olduğu nitelikleri sayıp dökerken erkek tarafı da damat için aynı şeyi yapar. Böylece bir üstün gelme yarışı içine girilir:

Benim Anşe'm de yiğit kız ki, öyle her delikanlı eline su dökemez; sözü özü de pek bir kız... Bunun üzerine ben ilkin anamı sonra da babamı zorladım. Nasıl olsa askere alacakları yok, hiç değilse Anşe'yi ele kaçırmayalım. Babam, Anşe'yi babasından istedi. Zaten beşik kertmesi nişanlı olduğumuzdan onlar razı. Bizim oraların töresi gereği, babamla Anşe'nin babası hani laf olsun gibilerinden başlık parası pazarlığına oturdular. Bu töre yapılmasa, kasaba yerinde bizi kınarlar. Pazarlık bizim evin avlusunda, kuyu başında, incir ağacının altında yapılıyor. Kasabanın ileri gelenleri oraya toplanmış. Ortada bir masa, masanın bir başında babam, öbür başında Anşe'nin babası. Bütün akrabalar da orda. Masanın üstünde Anşe için aldıklarımız duruyor: Çalar saat, dikiş makinesi, çerçeveli ayna, nakışlı terlikler, radyo, daha da neler neler... İncir ağaçlarının dallarına da gene Anşe için alınan kumaşlar, halılar, kilimler, havlular asılı... Bizim ora töresine göre, kızın babası damadını yerin dibine batırırken kızını öve öve göklere çıkarır; buna karşılık oğlanın babası da gelini yerip oğlunu över. Oradakiler de bu şakadan gevezeliğe gülerler. Böyle böyle pazarlık kızıdır (s.47).

Romanda siyasetin çirkin yüzü eleştirilir. Yaşar'ın başına gelen bazı gülünç olaylar siyasi yaşamın halkı nasıl etkilediğini gösterir niteliktedir. Siyasi partilerin muhalif partilere gövde gösterisi yapmak için alanlara getirdiği halkı çeşitli vaatlerle kandırması, siyasi kimlik taşıyan insanların kullandığı seviyesiz dil ve her şeyiyle yarattıkları trajikomik durumlar romanda çeşitli mizahi olaylarla ele alınmıştır. Aşağıda bu olaylardan örnekler verilmiştir:

Yaşar'ın saf kişiliği onu hiç bilmediği serüvenlerin içine atacaktır. Öyle ki aç kalan bu saf adam kente gitmelidir ancak yoksulluğundan bedava olduğunu duyduğu bir dolmuşa binmiş kendini yabancı olduğu bir ortamın içinde bulmuştur. Burası koca kalabalıkların doldurduğu bir alandır. Üstelik bu alanda bir cümbüş bir karnaval havası vardır. Göbek atanlar, çalan davullar, oynayanlar... Tüm bu şölenin bir siyasi parti iktidarını karşılamak için olduğunu öğrenir. Toplumun dışına itilmiş, çoğu zaman örselenmiş, aşağılanmış bu saf adamın başına türlü işler gelecektir. Mizah Yaşar'ın yaşadığı olaylar silsilesinde yerini bulur. Mizah yoluyla anlatıma sürükleyicilik

kazandırılır. Böylece anlatıcı, anlatmak istediği zorlu durumları sürükleyici bir akışın içinde kolaylaştırarak anlatmış olur. Siyasi hicvin yoğunlaştığı “Karşılama Törenindeki En Büyük Adam” adlı bu bölümde saptadığımız mizah ve hiciv öğelerinden bazılarını örneklendirerek açıklayalım:

Siyasi partiler konuşma yapacakları alanları dolduracak kalabalıklar yaratmak için, halka para vadeder. Yoksul halk için bu teklif cazip bir fırsata dönüşür. Durum komik bir hale büründürülerek anlatılırken siyasi partilerin yaptıkları bu uygulamanın yanlışlığı gözler önüne serilir. Alanda Yaşar’ın kalabalığı oluşturan bir vatandaşla diyalogu durumu özetlemek için yeterlidir:

Adam,

“Ben görevliyim,” dedi, “sen de görevli misin?”

“Helbet...” dedim.

“Daha bu kalabalık bir şey değil, bunun on katı kalabalık olurdu ama, bizim muhtar, el altından kendi adamlarına haber salıp yalnız onları göndertti. Ben de gizliden duyup koştum geldim (s.99).”

Geçen başka bir diyalogda daha önceki bir karşılama töreninde vaat edilen paranın verilmediği söylenir. Halk aldatılmıştır. Burada mizah silahının hedefi yalnızca halkı aldatan siyasiler değil, bu paraya muhtaç hale getirilmiş üstelik de aldatılmış bir halkın yaşananlardan ders almayıp yeniden aldatılmaya hazır oluşudur. Halk, yerleşmiş bu düzeni yıkmak yerine yeniden aldatılmamayı umarak aldanır:

“Bundan önce, başka bir partinin de karşılama törenine gelmiştik. O zaman da adam başına yirmibeş lira vereceğiz, demişlerdi. Bütün köy insanı, çoluk çocuk, kocası karısı, yaşlısı genci, ebesi dedesi, kapı kapmacasına köyden hepimiz gelmiştik. Gelgelim, tören bitikten sonra su koyverdiler.”

“Ne gibi yani?” diye sordum.

“Şu gibi ki, paralarımızı vermediler.”

“Aman, sakın gene öyle olmasın!”

“I— ih... Öyle olmaz. Bu kez bizim muhtar, şart olsun diyerek karısının üstünde yemin bastı; paralar tırnk ödenecekmiş (s. 100).”

Siyasi hiciv, bir siyasi partinin başka bir siyasi partiyi anlamsız bir biçimde taşıdığı yerde de yapılır. Siyasi parti lideri daha önce de değindiğimiz gibi zaten halkı aldatarak ve para vaadinde bulunarak alanları doldurmuştur. Ancak söylemlerinden diğer siyasi partilerin de aynı uygulamalarda bulunduğu anlaşılır. Ayrıca aynı söylemlerden siyasi partiler arasındaki çekişmenin anlamsızlığı ve partilerin gerçek görevini yerine getirmediği saptamasında da yapılabilir. Paralarını daha önce alamadıklarını belirten topluluğa siyasi parti liderinin cevabı trajikomiktir:

“O dediğiniz ancak başka partilerde olur, ama bizim partimizde olmaz arkadaşlar (s.103)!”

Verilen cevapla siyasi parti liderleri, özlerinde diğer partilerle aynı olsa da, diğer partileri aşağılamış olur. Bu aşağılamayla onlardan üstün hissetmenin hazzı yaşanır.

Yukarıda belirttiğimiz söylemlerin benzerini yalnızca siyasi parti üyelerinin değil, patriyi destekleyenlerin de yaptığını görürüz:

“Kadınları omuza kaldıranlar var ya...” dedi, “Onlar bizim partiden değil. Sonra taşıyormuş gibi yapıp büyüklerimizi yere düşürenler; onlar da bizden değil... Hepsini biliyorum. Gösterimizin ciddi havasını bozmak için aramıza sızıyorlar, bunlar bozgun (s.107)...

Burada da siyasi parti üyeleri kendilerini diğer siyasi partilerden üstün görür. Tüm partilerin aynı olduğunu bilen okursa bunun bilincinde olmanın üstünlüğünü hisseder.

Yaşar, siyasi partinin önemli üyelerinden biri olduğunu sandığı garsonu omuzuna alır. Anlatıcı bu bölümde metinler arası bir yöntem izleyerek Türk edebiyatının en iyi hiciv örneklerinden biri olan Harname’ den yararlanır. Şeyhi’nin kaleme aldığı bu hiciv örneğinde ağır yükler altında ezilen ve tüm gün çalışmak zorunda kalan cılız, hasta eşek bir gün parlak boynuzlara sahip besili inekler görür; onların yaşayışına ve görünüşüne özenen eşek tarladaki yeşermiş arpaları toprağı çıplak bırakana dek yer, sömürür. Karnı doyan eşek bir de üstüne çirkin ve yüksek bir sesle şarkı tutturup anırmaya başlayınca tarlanın sahibi sesi duyup gelir. Yemyeşil tarlayı çıplak görünce eşeği dövüp küfretmekle kalmaz bir de kulağını ve kuyruğunu keser. Böylece eşek öküzlere özenip boynuz isterken kulaktan olur. Yaşar da tıpkı bu eşek gibi

çelimsiz, zayıf ve açtır. Birkaç kuruş para kazanıp nüfus kâğıdını alabilmek umuduyla karşılama töreninde oldukça iyi giyimli ve yüklüce kiloya sahip bir adamı parti büyüğü zannederek omuzlarına alır. Omuzundaki kişi gar lokantasının şef garsonudur. Durumu anlatmaya çalışan adam Yaşar' ı bir eşeğe benzeterek hakaretler de bulunduysa da dinlemez. En sonunda gücü tükenen Yaşar, yere kapaklanır. Durumun neticesinde Yaşar parasını alamadığı gibi azıcık parasını da hırsızlar tarafından soyularak kaybetmiştir (s.108— 110). Olanları Yaşar şu cümle ile özetler:

Ne olacak, olan olmuş... Ben o ağır herifi sırtımda taşıyıp da birkaç kuruş para kazanırım, göze girerim de belki nüfuskağıdımı da çıkarırlar diye, kana tere bulanırken, cebimden cüzdanımı da aşırılmışlar (s.111)...

Siyasi eleştiri 116. Sayfada da devam eder. Burada siyasi eleştiri yalnızca partilere değil partilere sorgulamadan partileri destekleyen kişilere de yapılır. Yaşar bu kısımda siyasi partilere körü körüne bağlanmanın küçük çıkarlar için partililik oynanmasının ülke içerisinde hiçbir şeyi düzeltmeyeceği gibi birçok yeni problem ve aksaklığa sebep olacağını yaşadıklarından yola çıkarak anlatır. Eleştiriye kendiyile başlayarak yapar. Durumun bilincinde olduğu için kendini önceki halinden üstün hisseder (s.115).

Romanda bürokrasi hicvinin ağırlıkta olduğu görülür. Oğlunu yalnızca hükümet okuluna yazdırmak isteyen bir baba figürü çizilir. Babanın bunun için kimlik çıkarması gerekir. Nüfus dairelerinin kalabalık koridorlarından geçerek sonunda bir nüfus memuruna ulaşan baba, memurlara karşı bir mücadele vermek zorunda kalacaktır. Bu mücadelede başarısız olan babanın bundan sonraki yegâne isteği oğluna kimlik çıkarmaktır. Aslında oğlunun hayatını şekillendirecek olan ilk adımı da Yaşar'ın nüfus kâğıdını kaybeden baba olmuştur. Burada baba figürü üzerinden bir dizi mizah ve hiciv yolu oluşturularak Türk toplumunun yaşadığı sıkıntılarla birlikte birtakım toplumsal olgular ele alınır:

... Aldık dilekçeyi, doğru nüfus müdürlüğüne gittik ki, içerisi bir anababa günü. Babam, “Bre oğlum, bu iş bunca kolaymış da neden sana şimdiye dek bir nüfus kağıdı çıkarmadık!” diye söylenip duruyordu. Dilekçeyi gösterip ona buna, babam kime başvuracağımızı soruyordu. Bizim işimize bakacak memuru bulduk (s 33)...

Nüfus dairelerinin kalabalık koridorlarında ne yapılması gerektiğini bilmeden sora sora memuru bulan kasabalı baba figürü, kalabalığı oluşturan kişilerden yalnızca biridir. Memur uzun zamandır dokunulmamış olan o tozlu defterlerin arasında Yaşar'ın kaydını bulur. Yaşar'ın babası ile ilgili bazı bilgileri sayıp dökünce, Yaşar memurun bunca şeyi nasıl bildiğine şaşarak babasına bu işin nasıl olabileceğini sorar. Baba yaşlı ve sağlıksız memur için, devletin koskoca memuru her şeyi bilir diyerek memuru yüceltir. Okuma yazması olmayan bir taşralı için memur devletin bir temsilcisidir. Memura olan güven sonsuzdur. Ancak bu güvenin sarsılmasıyla kişilerin koşulsuz güveni ile alay edilmiş olur:

... “ Baba, memurun zoru ne ki böyle defterlere girişti? Biz de zavallıya yardıma koşsak mı? Bitek adam bunca defterle baş edemez...” dedim. Babam, “Kaydımızı arıyor kütükte; biz okuryazar değiliz ki imdadına koşsak oğlum...” dedi. Bir zaman dişe diş, göze göz defterlerle boğuştuktan sonra, içlerinden üç defteri güçlkle masasına taşıdı. Defterlerin yapraklarını açmaya başladı. Her yaprağı çevirdikçe, defterin içinde bir toz bulutu ortalığa yayılıyordu ki, odanın içine sis bombası atılmışa dönüyordu. Defterlerden çıkan tozdan boğulacağız. Onca tozun arasında memurun işaret parmağını, defter yaprağı üzerinde aşağı kayarken görüyorum. Birden parmağı kakılıp kaldı, “Hah, bulduk sonunda çok şükür... Senin adın Reşit mi?” diye sordu. Babam da, “İyi bildin, Reşit...” dedi.

“Doğum tarihin de 1897.”

“Evet, o da doğru...”

“Değirmentepe mahallesi, Tavusbağı sokak, hane numarası atik 51, cedit 28...1911’ de Hacer’ le evlenmişsin.”

“İyi bildin.”

“Bir oğlun olmuş adı da Yaşar öyle mi?”

Evet, öyle... Bundan önce doğan çocuklarımız öldü de, yaşasın diye bunun adını Yaşar koyduk. Allah ömür verdi, Yaşarımız yaşadı. (s. 32).

Reşit’in devletin büyük bir temsilcisi olarak görüp yücelttiği memur kayıtlarda Yaşar’ın ölü görüldüğünü bu yüzden Yaşar’ a kimlik veremeyeceğini söyler. Böylece devlete olan güven mizah yoluyla yıkılır:

O zar gibi adamın herbişeyi nasıl da bildiğine şaşırduğımdan “Baba, bu adam herbişeyi biliyor. Nerden bildi baba?” diye eteğini çekerek babama fısıldadım.

“Sus oğlum, devletin koskoca bir memuru, hiç bilmez olur mu? Kütükte yazılı hepsi... Adamın karnındakini bile bilir.” (s 34)

...

“Ölüye nüfus kâğıdı çıkar mı yahu? Nerde görülmüş ölüye nüfus verildiği? Senin oğlan ölmüş...”

Ben bunu duyunca ağlamaya başladım.

Babam, “Aman o nasıl söz Memur Bey? Benim oğlum işte bu yanımda dedi...”

Ben, “Babaaa, ben ölmüşüm... ölmüşüm diyor,” diye ağlıyorum.

Babam, “Sus oğlum, senin öldüğünü o ne bilsin? diyor.

“Sen herbişeyi bilir o, dedin ya... Devletin koskoca bir memuru, hiç bilmez mi?”

İki gözüm iki çeşme ağlıyorum (s. 35).

Yaşar’ın bürokrasiyle başı dertten hiç kurtulmayacaktır. Onu kayıtlarda ölü gösteren bürokrasi, miras davasında da oldukça çetin olacaktır:

Yaşar askerden evine döndüğünde babasının öldüğünü duyar. Şimdi sıra babasının borçlarını ödemektedir. Kimliği olmadığı için devletle ilgili olan her işte problem yaşayan Yaşar, babasının borçlarını öderken hiçbir zorluk çekmez:

“Canım nasıl olur... Ölmüş adam borç öder miymiş? Hem de ben iki yerde birden ölmüşüm. , hiç borç ödemem.”

“Ödesen iyi olur Yaşar oğlum... Niye? Çünkü babanın borcunu ödememek için miras hakkından da vazgeçmen gerekir. Sonra mirasını da alamazsın. Borç— harç edip babanın borçlarını ödeyeceksin ki, mirasını da alabilesin.”

Damadı olacağım ya, buyüzden mirasımın elden yitmesini istemiyor. “Ölüm hak miras helal” demişler kim bırakır mirasını devlete canım!.. Neyse ki, babamdan kalan miras yüklüce olduğundan borç bulmam kolay oldu. Girtlağıma dek borca girdim. Nasıl olsa, mirasımı alınca, faiziyle öderim.

Babamın vergi borçlarını, banka borçlarını, devlet borçlarını, özel kişilere borçlarını hep ödedim. Sıra geldi, benim alacağıma (s. 55)...

Yaşar tüm borçlarını ödeyip kendi mirasını alabilmek için bir dilekçe yazdırır. Yazdığı dilekçenin ne kadar açık ifadeler içerdiğini anlatabilmek için, dilekçeyi koyunun bile anlayabileceğini söyler. Burada koyunun seçilmesi boşuna değildir.

Sürünün nereye gideceğini çoban belirler. Koyunlar sürüden ayrılmazlar. Ayrıldıkları takdirde koyunu kurt kapabilir. Ayrıca bön bön budala, şaşkın bakışları olan insanlar için koyun bakışlı denir. Sürü psikolojisine giren düşünme ve sorgulama yetisi olmayan insanlar da koyuna benzetilir. Birçok yetisi olmayan koyun bile bu dilekçeyi anlayabilecek düzeydeyken Yaşar'ın derdini anlatmak istediklerine derdini anlatması hiç de kolay olmayacaktır. Burada hiciv okları anlaşılmamak, kolaylaştırmak yerine zorlaştırmak üzerine kurulu düzene atılır:

...

Bizim orda Kurşunlu Cami avlusundaki dilekçeciye gidip öyle bir dilekçe yazdırdım ki, eh işte, dilekçe olursa öyle olur. Kaleminden kan damlar bir adamdır bizim dilekçeci... Yani nasıl bir dilekçe ağbiler, dilekçeyi koyunun önüne koy, o bile anlar ne yazılı olduğunu.

.. Gelgelelim, asıl anlatmak istediklerime, anlamaları gerekenlere anlatabilirsen anlat... Götürdüm dilekçemi götürülecek yere verdim bir memura... Verdim dediysem, söyleyiverdiğim gibi şıp diye olmadı bu iş (s. 58)...

Yaşar parasını alabilmek için tam iki yıl uğraşır. Parasını alabilmesi için tek bir imza kalmıştır. Ancak memur yazılması gereken bir dosya numarasının eksik olduğunu söyler yani memurlardan biri atması gereken imzayı atmamıştır. Unutulan bu imza Yaşar'ı sonunda isyan ettirir. Memur ise Yaşar' a geciktiğini parasını ertesi gün alamazsa hiç alamayacağını söyler. Bunun üzerine Yaşar:

“Kim gecikti beyim... İki yıldan beri beni, pul diye diye, tarih diye diye, cevap diye diye, rapor diye diye, imza diye diye ordan oraya koşturdular, geciktirdiler. Şimdi de düyuna kalacakmış (s. 60) !”

Yaşar'ın sözleri isyan doludur; yaşadıklarının özetidir. Yalnızca yaşadıklarını cümlelere döken Yaşar'a karşılık veren memurun sözleri ise ülkede kişilerin nasıl susturulduğunun, nasıl hakkını aramaya korkar hale getirildiğinin yalnızca küçük bir örneğidir:

O memur her nasılsa iyi bir adammış, “Aman çok bağırıp durma, bizim şef duyar da, devletin memuruna hakaretten zabıt tutarsa, başın derde girer, gidip o numarayı da alamazsın diye fısıldadı.

Sesimi alçaltıp, “Peki, ne yapacağım?” diye sordum (s.60).

Memur Yaşar’ın sözlerini şefin duyması halinde başının derde gireceğini söyler. Aziz Nesin aslında Yaşar üzerinden bir toplumun, hakkını ararken başına geleceklerin korkusundan susturduğunu, baskın gücün altında ezildiğini ve ne şekilde bulunduğu durumu kabullenmek zorunda bırakıldığını anlatır. Bunu yaparken mizahın öldürücü gücünü kullanır. Mizah gerçekte yaşananları komik çerçevesinde ele alır. Komığın sonucu olarak gülme okuyucuda bir rahatlama sağlayacaktır. Böylece hâkim olan baskın güç bir anlamda alt edilmiş olur.

Yaşar’ın üç bin liralık mirasını alabilmek için uğraşırken başına gelenlerini dinleyen mahkûmlardan biri, Yaşar’a namuslu delikanlı diyerek alay eder. Bu alayda kaçırılmaması gereken nokta, toplumda gereği gibi davranan, erdemli kişilerin haklarını almak yerine elindekilerden de olduklarıdır. Bu yüzden erdemli olmak bir meziyet değildir.

Yaşar Yaşamaz’ın anlattıklarını dinleyenlerden bir hükümlü,

—Vay gidi Yaşar Yaşamaz vaaay... Bir de üstelik babanın vergi borçlarını da ödedin ha! Dedi.

Başka bir hükümlü,

—Namuslu delikanlı be... diye sırtarak alay etti.

Yaşar,

- Okula gideceksen yaşamıyorum, askere alınırken yaşıyorum, terhis olacakken yaşamıyorum, babamın vergisini öderken yaşıyorum, mirasımı alacakken yaşamıyorum... dedi (s.60).

Mahkûmlar Yaşar’ın eksik yazılan bir numara yüzünden başına gelenleri öğrenince içlerinden bir mahkûm Yaşar’ a Karakaplı Nizami Bey’ e gitmesini önerir. Karakaplı Nizami Bey denerek önerilen aslında sahte bir numara almasıdır. Bu durumdan legal yollarla çözülmesi gereken durum bu yolla çözülemeyince illegal yollara başvurmaktan başka çare bırakılmaz. Ayrıca mahkûmun illegal olan bir yolu önerirken şükür etmesi de ironiktir:

Bir hükümlü,

—*Bu memlekette, Allaha çok şükür Karakaplı Nizami Bey varken, bitek numara için çekilir mi bunca sıkıntı, dedi, git Nizami Beye, sana istediği numarayı versin... Onda numara çoook, numaranın türlüğü var: o kadar çok ki, dünyanın en zengin numara koleksiyonu onda (s.61).*

Yaşar eksik numarayı alabilmek için devlet dairesine gelebildiğinde, işler de nihayetine ermiş olmayacaktır. Sorunlar silsile halinde devam eder. Anlatıcı, Yaşar üzerinden devlet dairesi çalışanlarını hicveder. Bu hiciv ögesi bürokraside işlerin nasıl aksayıp uzadığını da gözler önüne sermiş olur. Zira Yaşar'ın devlet dairesinde gördüğü iki memur kadın tabiri caizse mahalle aralarında dedikodu yapan kadınlara benzer. Ellerinde yün yumak olan bu kadınlar ağızlarında sakız çiğneyerek dedikodu yaparlar. Dedikodu konuları da gözden kaçmaması gereken bir ayrıntıdır. Çünkü kadınların meseleleri gerçek bir kürk alabilmiş başka bir kadındır. Kürkün sahibi kadını yerden yere vurduktan sonra böyle bir kürke sahip olmayı istediklerini itiraf ederler. Sahip olunamayan şey kıskançlık duygusunu ortaya çıkarmış, bu duygunun sonucunda dedikodu yoluyla saldırıya geçerek rahatlama sağlamışlardır. Yani sosyal hayattaki eşitsizliğin ve maddi gücün, kişiler arasında ciddi farklar yaratarak kişilerin ruhsal ve davranışsal özelliklerini şekillendirdiği fikrini, akıllara getirdiğini söylemek mümkündür. Kişilerin bastırılmış istekleri kendini esprilerde ve saldırgan ifadelerde gösterir:

—*Ertesi sabah ağbiler, eksik numarayı almak için gideceğim daireye erkenden damladım. Numarayı nerden alacağım diye sordum ona buna. Bir geniş salonda çalışan iki kadın gösterdiler. Hani çalışan dersem yani sözün gelişi... Yan yana iki masaya oturmuşlar. Biri, iki elinin arasına bir yün çile germiş, öbürü de çileyi sağıp yumak sarıyor. Biyandan da çiklet çiğneyip konuşuyorlar....*

... *Karşılarına dikilmiş durduğumdan ister istemez konuşmalarını duyuyorum.*

“*Yani Nihal o kürkü taksitle mi almış sanki.*”

“*Ne bileyim kardeş, kendisi öyle diyor.*”

“*Hadi hadiii... Dünyada inanmam, onu benim topuzuma anlatsın o...*”

Karşılarında dikildiğimin belki farkına varırlar diye, elimdeki evrakı masanın üstünde önlerine doğru uzattım. Ne evrak tomarını, ne beni görüyorlar. Boyuna konuşuyoralar.

“Bikere o kürkün taksidine Nihal’in aylığı yetmez. Yooo, başka biyerden bir kazanç yolu bulduysa ona karışmam...”

“Ayol, başka nerden kazanç yolu bulacaktı!..”

“Aaaa, öyle söyleme, onun gibiler bulur, bulur; hem ne kazanç yolları bulur. Senin benim gibilerinin akli ermez.”

“Ayol o sahici kürk değil ki...”

“Ya ne?”

“Taklit...”

“Taklit maklit kürk ya...”

“Sandığın kadar pahalı değil...”

“N’olursa olsun... Sen ben niye alamıyoruz?”

“Orası öyle...”

...

“Valla ne yalan söyleyeyim kardeş, Allahın bildiğini senden saklayacak değilim ya, öyle bir kürküm olsun isterim doğrusu...”

“Öyle sunisini dünyada giymem, olunca şöyle hakikisi olmalı ki... (s.73)”

Devlet dairelerinde çalışan odacılar da bürokrasinin hedef kişileri içindedir. Onlar yaptıkları işin ciddiye alınmasını isterler. Büyük adamların odacısı olmak ile övünürler. Büyük adam—mevki sahibi— olamayınca mevki sahibinin odacısı olmak ile kendileri mevki sahibiymiş gibi davranırlar. Erişemeyecekleri mertebelerin sahipleri karşısında hor görülen bu kişilere soru sorulunca karşıdaki vatandaşı ezerek, üste yapamadıklarını alta yaparlar. Böylece kendilerince öç almış olurlar:

Salondan çıktım. Koridorda odacıya benzer bisürü adam var. Onca zamandır bu miras işi yüzünden dairelerde koşuşturduğumdan odacıları iyi tanırım, hem de onlarla nasıl konuşulacağını iyi bilirim. Odalardan birinin kapısı önünde iskemleye oturmuş, ayağının birini altına almış, teşbihini çekmekte olan bir odacıya, “Buralarda biyerde İbrahim Bey diye biri varmış; hangi odada çalışıyor?” diye sordum.

Ağbiler, Allahtan tek istediğim, bir nüfuskağıdı sahibi olur da resmen yaşadığım anlaşılırsa, odacı olmak... Odacı gibi var mı! Büyük bir adamın odacısı oldun mu, artık hiç korkma... Bu odacılar, hep birbirilerine benzerler. Hangi odacıya, diyelim, “Kapı nerde?” diye sorsan, sanki dünyanın en çetrefilli işini sormuşsun da ondan başka

da bilen yokmuş gibi kasılır, şişinir, kaşınır, bir zaman düşünür, ondan sonra diyeceğini der. Böyle eder ki, odacı deyip de geçilmeyeceğini karşısındaki de anlasın (s.75).

Anlatıcı, bürokrasinin insanı boğan anlamsız işleyişini komiğe başvurarak anlatır. Yaşar'ın içinde bulunduğu devlet dairesi iktidarın bir sembolü olarak algılanabilir Yaşar, bu mekanizma içinde sorununu çözememe tehlikesiyle karşı karşıya kalır. Devlet bürokrasisinde işlerin çözüme kavuşmaması ironik bir dille anlatılır:

Maşallah maşallah... Şu insanlara bakın beyim, şu insanlara... Bir de resmi dairelerde iş görülmez derler... Bir de bize tembel derler. Şu kaynaşmaya, şu koşuşmaya bakın... Zaman kaybetmemek için nasıl da insanlar kendilerini odandan odaya, kapıdan kapıya atıyorlar... Kalabalık köpür köpür köpürüyor..."

"Vallahi aşk olsun... Ben bu kadar iş yapan daire görmedim (s.188)."

...

Bir yaşlıca adam, "Allah Allah!.. Bu dairede hiçkimse kendi yerinde durmaz mı canım!.. Bu ne iştir, kim kimin yanında belli değil. Bunlar iş mi yapıyorlar yoksa odadan odaya mekik mi dokuyorlar... Bulabilene aşk olsun... Bir haftadır gelip gidiyorum, hala aradığım memuru bulamadım." diye bar bar bağırtıyordu. Birden bana, "Delikanlı, sen kaç zamandır sürünüyorsun buralarda? diye sordu.

"Ben daha bu sabah geldim," dedim.

"Vah vaaah!.. Öyleyse sen daha işin başındasın oğlum," dedi (s.82).

Yaşlı adam Yaşar'la aynı bürokratik sorunları yaşamış, aynı keşmekeşin içine düşmüştür. Ondan tek farkı işlerin başında olmayışıdır. Bu yönüyle Yaşar'a acıyarak kendini üstün hisseder.

Tanzimat ve Servet-i Fünun dönemlerindeki eserler gibi roman kahramanlarına kişilik özelliklerini yansıtan isimler verilmiştir. Bu duruma romanın başkahramanın ismi olan Yaşar ile Satılmış adlı roman kahramanın ismini örnek gösterebiliriz. Satılmış'ın annesi satılmış henüz küçük bir çocukken evini ve ocağını bırakarak gitmiştir. Satılmış'ın babası da ölünce Satılmış kimsesiz ortada kalmış Yaşar'ın babası tarafından korunup kollanmıştır. Ancak karakteri pek de iyi olmayan Satılmış köylü tarafından sevilmemiştir. Yaşar baba dostu Satılmış'ın yüksek bir memuriyet aldığını öğrenir. Satılmış artık ismini köylü ismi olduğu gerekçesiyle beğenmez olmuş ismini Satı olarak kısaltmıştır. Bununla da kalmayıp doğduğu ve büyüdüğü toprakları yani

köyü küçümseyerek yeni tanıştığı kişilere İstanbullu olduğunu söylemektedir (s.127). Satılmış, kırsaldan kente göç eden ve burada elde ettiği yeni bir güç ile içinden geldiği değerleri ve kültürü aşağılayarak başka hayatlara özenen kişilerin bir temsilidir. Anlatıcı Satılmış adlı roman kahramanına siyasi parti büyüklerinden biri olma görevi yüklemiştir. Yaşar, Satılmış'ın konuşma yapacağı bir alana gider. Satılmış'ın umduğu yalnızca bir iştir. Bu sırada bulunduğu alan adeta bir karnaval havasına bürünmüştür. Davullar zurnalar, renkli balonlar, Cüce yeniçeriler gibi ellerinde zil, davul, def, dümbelek çalarak yürüyen, mehter takımı kılığına girmiş ilkokul çocukları (s.128)... Yaşar Satılmış'ın yanına giderek ondan iş ister. Bu istek üzerine Yaşar ile Satılmış arasında geçen diyalog bir ülke gerçeğini ortaya koyar:

“N’örüyon, n’işliyon Yaşar?” dedi.

“N’örek, heç işte... Ben de sana ondan geldim ya,” dedim, “işsizim, aman bana bir iş bul.”

“İş goley...”

“Kolay mı, aman...”

“Diploman var mı, okul diploman?” dedi.

“Yok, dedim, okula gidemedim.”

“Hımmm, demek diploman yok... Öyleyse sana yüksek bir iş vereceğiz...” dedi.

Aman, nasıl olur, sözümü yanlış anladı sanıp,

“Hiçbir okuldan diploma alamadım...” dedim.

“İyi ya,” dedi, “diploman yoksa küçük işlere giremesin...”

“Hımmm... Hımmm...” diye diye, bilmem hangi şirketin yönetim kurulu üyeliğini, bilmem hangi kurumun bilmem ne işini sayıp hangisini istediğimi sordu (s.134).

Ülkede eğitilmiş kişilerin küçük işlere girebilirken eğitimsiz kişilerin geldikleri yüksek mevkilere vurgu yapılmıştır. Yaşar söylenenleri mantıksız bulunca Satılmış durumu başka bir örnek üzerinden anlatır:

“Satılmış, başından savmak için alay mı ediyorsun benimle, ben sana okula gidemedim diyorum...” dedim.

“Ben de sana buyüzden büyük işler düşünüyorum ya,” dedi, “hatta vali bile olmak için hatta elçi bile olmak için diploma gerekmez de, mahalle bekçisi olmaya kalksan diploma ister.”

Durum akıllara sığmayacak türden de olsa yaşanan gerçek budur. Ancak Yaşar’ın küçük bir işe girmek istemesinde ısrarcı olması sebebiyle Satılmış durumun zorluğunu anlatabilmek için trajikomik bir başka durumu aktarır. Diplomalı kişilerin açılan tek kişilik kadroya girebilmek için bir dizi sınava girerek birbirleriyle yarışmaları ancak neticede torpili olan kişinin kadroya alınmış olması aktarılır. Böylece devlet kadrolarında yaşanan iltimas gözler önüne serilmiştir. Anlatıcı durumu mizahi bir bağlam içerisinde hicvetmiştir (s.135).

Devlet kademelerindeki iltimas devlet dairesinde aylarca işini halletmek için koşup bir arpa boyu yol alamayan bir kişinin sözlerine yansır:

“İstediklerinin işini şıp diye yapıveriyorlar. Ya büyük yerde bir iltimasın vardı yada bir yolunu buldun...” diye ekledi (s.188).”

Anlatıcı ülke içerisinde yaşanan birçok problemi cezaevinde bulunan mahkûmlardan birinin sözleriyle açığa çıkarır. İstanbul’ da sık sık yaşanan su kesintilerinin kişilerde yarattığı olumsuz sonuçlara aynı şekilde elektrik, hava gazı kesintileri ve telefon hatlarındaki kesintilere de vurgu yapar. Bu idare sistemlerinin sık sık yaşanan kesintilerle olmayan şeyin idaresinin yapıldığını söyler (s..200). Mahkûm yalnızca idare edildiği söylenen ancak gerçekte idare edemeyen idare sistemlerine eleştiri yaparken bununla da kalamaz sıra cezaevinde de idarecilerin olduğu ancak görevlerini yerine getiremeyen idareciler sebebiyle cezaevi içerisinde mahkûmların oluşturduğu bir düzen olduğu, bu düzende dışarda satılması yasak olan afyon, uyuşturucu, alkol, tabanca gibi şeylerin içeriye serbestçe girdiğini anlatır. Demokrasi olmadığı halde demokratik idarenin de olduğunu söyleyince mahkûmun söylediklerine gülenler bu defa gülemezler. Bu sessizliğin sebebi korkudur (s.201).

Nüfus kaydında hata yapılan tek kişi Yaşar değildir. Onun gibi nüfus kaydında hata yapılan başkaları da vardır. Bunlardan biri Güher Hanımefendidir. Güher Hanımefendi, nüfus kaydında yirmi iki yaşında bir erkektir. Asker kaçağı olarak görüldüğü için kilosundan odasından çıkıp da aşağı inemeyen yetmiş seksen yaşlarındaki bu yaşlı kadınının evine asker kaçağı olması gerekçesiyle polisler dayanır.

Komik yoluyla Güher Hanımefendinin başına gelenler alaya alınır. Güher Hanımefendi bu işi çözümlmek için çok uğraşmak zorunda kalmıştır:

“Üzülünmeyecek gibi değil ki... İki aydır bu askerlik işiyle uğraşıyorum. İyi ki çevremde tanınan bir kadını. Yoksa, yaşım, kadınlığıma filan bakmayacaklar, bağırtı çağırta askere alıp kışlaya sokacaklar (s.266).”

Aşağıda memurların nüfus kayıtlarında yaptığı başka hatalara örnek verilmiştir. Bu hatalar kişilerin hayatında yıkıcı etkiler yaratmıştır. Trajikomik durum mizahi olaylarla aktarılır:

Güher Hanımefendi de uğraşmak zorunda kalmış olsa da isminin erkek ismi sanılarak cinsiyetinin erkek, doğum tarihinin ise dalgın bir memur tarafından yanlış yazıldığına karar kılınmış ve bu yanlışlık düzeltilmiştir. Zengin ve tanınan bir kadın olan Güher Hanım biraz da bu sayede yanlışlığı düzeltebilmiştir. Yaşar benzer şeyleri yaşayan ve sorunu çözüme kavuşturabilen Güher Hanımefendiye kimliği olmadığını anlatınca Güher Hanımefendi kimliği olmayan bir adamı yanında çalıştıramayacağını söyleyerek Yaşar’ı kovar. Trajikomik durum mizah yoluyla kaleme alınmıştır. (s. 258-279)

Yaşar Güher Hanımefendi’den sonra nüfus kaydında hata yapılmış bir diğer kişi ile karşılaşacaktır. Bu kişi onun ev sahibidir. Yaşar’ın yaşlı ev sahibi bir gün kimliğini kaybeder. Yeni bir kimlik çıkarmak istediğindeyse kayıtlarda kendi çocukları haricinde üç çocuğu daha olduğu görülür. Bu büyük hata yaşlı adamın başına türlü belalar açacaktır. Mahkeme kapılarında üç çocuğunu kabullenmemek ile suçlandığı gibi karısı aldatıldığı iddia ederek boşanma davası açar. Komik bir dille anlatılan olayda üstüne kayıtlı görülen çocuklardan biri sekiz aylık diğeri ise kendisinden iki yaş büyüktür. Bu durumda bir hata yapıldığı ortadadır ama yaşlı adam Hasan Öğüt’ün karısı ve savcı büyük görünen çocuğun doğum tarihinin makinede hatalı yazılmış olabileceğini, diğer çocuk içinse ilerleyen tıp sayesinde yaşlı adamların da çocuğu olabileceğini iddia eder. Ancak bu nüfus kaydında tamamen bir hata yapılmış olabileceği bir türlü kabul edilmez. En sonunda yaşlı adamın kalbi dayanamaz ve mahkemede ölür. Cenazede ağlayıp yırtınan kadın ise çok geçmeden acısını unutmak için kendinden yirmi yaş genç bir adamla evlenir ve Yaşar’ı evden kovar. (s.284-306) Mizahi unsurlarla sunulan hikâye devlet kademelerinde yapılan hataların ne tür sonuçlara yol açabileceğini kıssadan hisse yöntemiyle vermiş olur.

Eski yazı okullarından modern eğitim sistemine geçişin yarattığı sancılar eleştirel mizahın malzemesi haline gelir:

Hayatı boyunca yakasını bırakmayacak olan o büyük sorun Yaşar'ın babasının onu hükümet okuluna kayıt ettirmek istemesiyle oluşur. Harf devrimi ile birlikte hükümet okulları açılmaya başlanır. Kasabanın ileri gelenleri çocuklarını eski yazı okulu yerine hükümet okullarına göndermek isterler. Hükümet okulu kasabanın ileri gelenlerini sıradan halktan ayıran bir yer edinir. Bu durumda kasabanın ileri gelenleri tarafından eski yazı okulları ancak avamın gidebileceği bir yer olma halini alarak küçümsenir. Kasaba halkı da kasabanın ileri gelenleri de bu yeni değişime yabancıdır. Eski Eğitim sisteminde yapılan bu değişiklik halk arasında büyük sorunlara ve kültür krizine yol açacaktır. Uzun yıllar boyunca eski yazı okullarına gitmiş halk, hükümet okuluna nasıl gidileceğini, bu okullara nasıl kayıt edileceğini bilemez. Yaşar'ın babası bu kayıt için nüfus kâğıdı alınması gerektiğini öğrendiğinde ise eski yazı okullarının verdiği alışkanlıkla oğlunu nüfus kâğıdı olmadan kayıt ettirmeye çalışır. Çünkü on iki yaşına gelen oğlunun nüfus kâğıdını kaybetmiş ve o güne kadar bu kâğıda ihtiyacı olmadığı için yeniden almaya üşenmiştir:

—*Bizim kasabada o zamana kadar hükümet okulu yoktu. Yalnız Davut Hoca'nın eski yazı okulu vardı. Yeni yazının çıktığı devrиси yılı, bizim orda da hükümet ilkokul açtı. Kasabanın ileri gelenleri çocuklarını hükümet okuluna vermeye başladılar. Babam rahmetli de kasabamızın ileri gelenlerinden olduğundan beni hükümet okuluna yazdırmak istedi. Elimden tuttu, beni hükümet okuluna götürdü. Çıktık Müdür' ün karşısına...*

...

- *Müdür de bizim oralı olduğundan babamın tanışı. Merhabalaştılar. Babam, "Benim oğlanı senin hükümet okuluna yazdırmaya getirdim. Müdür Bey," dedi. Müdür de "Çok iyi yaptın...*

Baksana koca delikanlı olmuş. Geç bile kalmışsın. Ver bakalım nüfus kâğıdını..." dedi. Müdür böyle deyince babam duraladı. "Nüfus mu? Demek nüfus öyle mi? Nüfus mu gerekli? ..

...

Babam üzünçlü bir "Yaa!" çekip anlattı.: "Oğlanın nüfusunu yitirmişiz. Bitürlü elim deşip de oğlana bir yeni nüfuskağıdı çıkartamadım Müdür Bey. Ha bugün ha yarın derken, geciktik işte... Benim nüfuskağıdımı versem olmaz mı (s. 31)..."

Yaşar mirasından on beş yirmi bin lira alacağını hesaplarırken mirasının üç bin lira olduğunu öğrenir. Hesaplar birbirine uymamıştır. Bunun sebebi ise mizahın güçlü silahının hedefi olur:

- *Hesap bu nasıl uymaz?*
- *Bak anlatayım nasıl uymadığını. Biz okuldayken, sınıfımızda elli öğrenci vardı. Öğretmenimiz hepimize bir hesap sorardı. Hepimiz aynı hesabı başka başka yapardık. Hiçbirimizin çıkardığı sonuç, öbürününkini tutmazdı. Öğretmen de bir başka türlü sonuç çıkarırdı. Düşün... Her sınıfta elli kişi... Şimdi onların hepsi bir işin başına geçtiğinden, hesapların birbirini tutmamasına hiç şaşmam.*
- *Peki Yaşar, sonunda kimin hesabı doğruymuş?*
- *Kimin olacak yahu... Benim gibi bikez şehitliğine kanmayıp iki kez şehit olan nüfuskâğıtsız birinin hesabı doğru çıkacak değildi ya, elbet onların hesabı doğru çıktı.*
- *Tüh beee (s.57)...*

Yukarıda alıntılanan bölümde görüldüğü gibi eğitim sistemi hiciv ve mizah silahının hedef noktası olmuştur. Elli kişilik kalabalık sınıflarda verilen eğitim kalitesi elbette düşüktür. Kalabalık sınıflar içinde yetişen öğrenciler eğitimin sisteminin bir sonucu olarak tam, doğru bilgiler edinemezler. Bununla birlikte bu sistemin içinde yetişmiş olan öğretmenin de vereceği öğretim ne kadar doğru olabilir? Bu eğitim sistemi ile yetişen bir toplum vardır. Böylece eğitim öğretim sisteminde başlayan yanlışlar ülkenin çeşitli sistemlerine yayılarak devam eder. Eğitim öğretim sistemindeki aksaklıklar Yaşar'ın ağzından anlatılır. Böylece eğitim sistemi mizahın içinde yer alarak sorunsallaştırılır. Ayrıca burada hesabın nasıl uymadığına şaşırarak dinleyicilere Yaşar'ın verdiği cevap zekicedir. Bu yönden Yaşar zekâ yönünden üstün konuma getirilir.

Kimliği olamayınca Yaşar, hükümet okuluna gitmek yerine eski yazı okuluna gider. Eski yazı okuluna devam edemez. Gidemediği hükümet okulunda beşik kertmesi Anşe vardır. Beşik kertiği töresinin ne olduğunu anlatmaya başlar Yaşar. Burada törelerin de mizahın birer parçası haline getirildiğini görmekteyiz. Beşikteki bir bebeğin nişanlanması, nişanlandırıldığı kişiyle de ömür boyu birlikte olmak zorunda oluşu alaya alınır:

—*Yaşar,*

— *Bizim oralarda, dedi, beşik kertiği dedikleri bir töre vardır. Oğlan çocuğuyla kız çocuğuna daha beşikte bebelerken söz keserler. Artık onlar nişanlı sayılır. Ben üç yaşımdayken Anşe doğmuş. Bizi o zamandan beşik kertmesiyle nişanlamışlar. Anşe' ler hem bizim akrabamız hem de komşumuz olur. O nedenle Anşe benim nüfus kâğıdım olmaması yüzünden okula yazılamadığımı öğrenince çok üzüldü (s.45).*

3.5.2.2. Dille Sağlanan Mizah

Bu bölümde, ağırlıklı olarak argo kullanımına yer verilmiştir. Romanda geçen kahramanların diline argo hâkimdir. Bu bölümde ayrıca benzetme, atasözü ve deyim kullanımına da yer verilecektir.

3.5.2.2.1. Benzetme

Benzetmelerin daha çok aşağılama ya da alaya alma için kullanıldığı görülmektedir. Elbette olumlu durumları da daha güçlü anlatabilmek için zaman zaman benzetmelere de başvurulmuştur ancak bunların sayısı azdır. Aşağıda romanda mizah unsuru haline gelen benzetmelerden iki örnek verilmiştir:

Hükümlülerin gardiyan tarafından içeri sokulmaları tavukların kış kışlanarak kümese sokulmasına benzetilmiştir. Bu durum gardiyanın hükümlülere olan kötü muamelesini gözler önüne sererken cezaevlerinde yapılan uygulamaları hicvetmek için bir araç olarak kullanılmıştır:

“Yarımporsiyon o gün nöbetçiydi. Dündüğünü öttüre öttüre bahçedeki hükümlü ve tutukluları tavuk kış kışlar gibi koğuşlarına sokmuştu (s.26).”

Bir başka cümlede ise gardiyanın, hükümlüleri aşağılayıcı bir tavırla mikroplara benzettiğine tanık oluruz. Hükümlüler belki de gerçekten masum değillerdir. Ancak zaten cezaları özgürlüğü elinden alınarak verilmiş bu kişilere alınan tavır gardiyanın kendini onlardan üstün hissederek ikinci bir yargıç gibi onlara ceza vermek istemesinden kaynaklanır. Bu ceza gardiyanın söylemleriyle gerçekleşir. Böylece kendini tatmin etmiş gardiyan sözcük aralarına gizlenmiş bir hicvin hedefi olur.

3.5.2.2.2. Deyim ve Atasözü Kullanımı

Atasözü ve deyimler vasıtasıyla kimi zaman kelime oyunları da yapılır. Atasözü ve deyimler bilhassa deyimler mizahın önemli bir parçası olarak romandaki yerini almıştır:

Yaşar cezaevine geldiği gün tutuklulara aslında yaşamadığını söyler. Tutuklular Yaşar'ın aklını kaçırdığını düşünür. Bunun üzerine Yaşar'ın aklını kaçırdığını düşünen tutuklular durumu anlatmak için farklı deyimler kullanır:

...

— *Nasıl anlatayım bilmem ki... Siz şimdi beni karşınızda böyle canlı görüyorsunuz ya...*

— *Eee?*

— *Görünüşe aldanmayın ben yokum.*

Birisi yanındakinin kulağına,

— *Tozutmuş ulan bu herif, saçmalıyor... diye fısıldadı.*

— *Kafayı üşütmüş*

— *Demek sen şimdi burda yoksun?*

— *Yokum ya... Yani yok sayılıyorum.*

Bu kez içlerinden biri Yaşar'ın da duyacağı gibi,

— *Keçileri kaçırmış yahu... dedi.*

Hükümlülerden biri koğuş meydancısına,

Yarımpansiyon' a söylemeli de bunu tımarhaneye kaldırsınlar... diye fısıldadı (s.

30).

Deyimler bir dilin zenginliğidir. Bir millet yaşamında en çok hangi durumlar ile karşılaşılırsa o durumu anlatmak için o kadar çok deyime sahiptir. Bu diyalogda akıl sağlığını koruyamamak anlamını verebilmek için tozutmak, keçileri kaçırmak, kafayı üşütmek, tımarhaneye kapatmak olmak üzere toplam dört deyim kullanılmıştır.

Yaşar'ın babası memura oğlunun yaşadığını anlatmaya çalışırken memurun sonunda yanlışlığı anladığını düşünür. Yaşar'ın babası Reşit, her ne kadar yanlış hesabın Bağdat'tan döndüğünü düşünüp söylemiş olsa da yanlış olduğunu anlayacaktır. Aziz Nesin burada atasözünü mizahın bir parçası olarak sunmuş, aslında yanlışlığın memur tarafından çözülemediğine vurgu yaparak memurun gerçek bir çözüm üretmek yerine işi kendi mantığına uydurmaya çalışması mizahi bir anlatımla gözler önüne serilmiştir:

“Zarar yok. Yanlış hesap Bağdat’ tan döner demişler. Tek yanlışlık anlaşılınsın da...”

“Evet, anlaşıldı.”

“Senin oğlun Yaşar 1896’da doğmuş. Demek 1915’te şehit düştüğünde ondokuz yaşındaymış.”

“Babam, gözleri yuvalarından uğrayarak, “Neee!” diye bağırdı,

“Oğlum, 1896’da mı doğmuş! Tövbeee! Ya ben kaçta doğmuşum, bir daha bakıver gözünü seveyim.”

“Sen, 1897’ de doğmuşsun...”

“Aman efendi etme! Ben, benim oğlandan bir yıl sonra mı doğmuşum?(s.37)”

...

Böylece Yaşar’ın babası çaresiz kalır ve kimliği alamaz. Babanın “yanlış hesap Bağdat’tan döner” atasözünü kullandığı görülür. Ancak durum öyle sonuçlanmaz ve trajikomik bir hal alır. Başa gelenler gülünecek kadar komik ve inanılmazdır. Mizah ve hiciv böylece geçersiz kılma ve teşhir etme görevini yerine getirmiş olur. Kızgınlık ve öfke komik ve gülme yoluyla gerçekten yıkılması gereken düzene yöneltilir.

Yaşar devlet dairesinde oradan oraya gönderilirken kimi memurların elinde bir aynayla boyandığını, kiminin gazeteye gömüldüğünü, kiminin toto oynadığını, kimin radyoda yayınlanan futbol maçını dinlediğini görür. Memurlar işiyle ilgilenemez, Yaşar’ı da başlarından savmak için bir başka memurun yanına gönderirler. Oradan oraya sürüklenen Yaşar’ın yaşadıkları ironik bir dille anlatılır. Olayları Yaşar’ın ağzından dinleyenler de kendilerini yaşananlara yabancı hissetmezler. Yalnızca dinleyiciler değil okuyucular da bürokrasinin anlamsız işleyişiyle bunalır. Benzer sorunları hayatında yaşamış olan okur, daha fazlasını yaşayan Yaşar’ı görünce kendilerini ondan üstün hissederek güler:

Reşit müdüre gidip durumu anlatır. Bunun üzerine müdür memuru çağırarak olup biteni, kaydı olup olmadığını sorar. Bunun üzerine memur kaydı gösterir:

Memur, “Kaydı var Müdür Bey,” dedi, defteri açıp gösterdi. Kaydı işte! Anlatıyorum, anlatıyorum, anlamıyor ki... Ölüye ille de nüfuskağıdı almak istiyor.”

“Ölüye mi? O nasıl şey? Verin şu defteri, bir de ben bakayım.”

“Buyrun! İşte burası! Babası, Mehmet oğlu Reşit... Oğlu Yaşar’ da 1915’ te Çanakkale’de şehit düşmüş ve kütükten kaydı silinmiş Nah, burda yazılı beyim.”

Bu kez şikâyete gittiğimiz Müdür, babama, “Eee? Sen daha ne istiyorsun? Oğlum ölmüş işte...” dedi.

...Nüfus memuru, “Kaydına bakalım. Bu defterde herbişey yazılıdır, hiç aksamaz,” deyip deftere bakarak okudu: “Bekir kızı Hacer. Doğum tarihi 1904.

Bunun üzerine babam, “Demek, bu sizin defterinizde, 1904’ te karım Hacer doğmuş, 1896’ da, yani kendi doğmazdan sekiz yıl önce de karım Hacer önce de yaşar’ ı doğurmuş, öyle mi? Yahu etmeyin, ocağınıza düştüm, anasından sekiz yıl önce doğmuş olanı hiç görüp duydunuz mu?” diye bağırды.

O zaman Müdür, “Vallahi... Biraz karışıkça bir iş...” dedi.

“Demek bu benim oğlum Yaşar, anasından sekiz, babasından bir yıl önce doğmuş!”

Cıgara yakan Müdür, “Bir yanlışlık var ama... nerede?” dedi.

“Yanlışlık sende mi ki baba? Diye sordum.

“Bre oğlum, sen olsun sus be!”

Müdür’ ün aklına yeni bir şey gelmişti, “Bu olsa olsa şöyle olabilir,” dedi.

Babam, “Aman nasıl?” diye sordu.

“Hacer, seninle evlenmeden başkasıyla evlenmiştir.”

“Amanınn!”

“Evlendiği o adamın, daha önce evli olup da boşadığı kadından Yaşar adında bir oğlu olmuştur.”

“Allah Allah! Etme Müdür Bey!”

“Hacer’in ilk kocası ölüür. O zaman Hacer’in üvey oğlu Yaşar, kendisinden sekiz yaş büyüktür. Hacer, kocası ölünce üvey oğlunu sokağa atacak değil ya, alır oğlunu da yanına... Sonra Reşit’le evlenir.

“Benimle öyle mi?”

“İşte böylece Yaşar, üvey anasından sekiz, senden de bir yaş büyük olur.”

“Tövbee... Bir yaşıma daha girdim... Sus oğlum, ağlayıp zırlayıp da büsbütün aklımı başımdan alma! Sus! Gülünecek yerde ağlanmaz (s.40).

Baba olanlara ağlamanın manasız olduğunu, bu olayın mantığa sığmaz oluşundan ancak güldürebileceğini “Gülünecek yerde ağlanmaz.” atasözüyle ifade eder. Durumun trajikomik yanını verir nitelikte bir ifadedir.

Anlatıcı kişilerin çıkarıcı yaklaşımlarına yönelik eleştirisini Yaşar’ın miras davası için onunla birlikte duruşmaya gelen Anşe’nin babası ve bir baba dostu olarak

tanımladığı kişiler üzerinden yapar. Burada Anşe'nin babası kızını mirası alması koşuluyla verme düşüncesine sahipken baba dostu ise Yaşar'ın sermayesini koyacağı ortak bir iş hayali kurar. Kirşlerin amaçları Yaşar'ın mirasını alabilmesine bağlıdır. Çıkarıcı yaklaşımın sergilendiği bu bölümde ayrıca ağır işleyen adalet sistemi de mizah silahının hedefi olur. Zira duruşmalar hiç bitmez (s. 117).

3.5.2.2.3. Argo

Cezaevi jargonu Yaşar'ın hikâyelerini anlattığı cezaevindeki mahkûmların dilini oluşturur. Bunun haricinde farklı kesimlere ait dil kullanımları da göze çarpmaktadır. Siyasilerin, halkın, kasabalının, sosyetenin kullandıkları dil birbirinden farklılık gösterir. Romanda daha çok cezaevi jargonu ön plana çıkmıştır. Cezaevindeki konuşmalardan bir kesit ve şoför ile yolcuların dilini örneklendiren bir parça verilecektir:

Mahkûmlar tarafından Yarımorsiyon olarak adlandırılan gardiyan cezaevinde hükümeti temsil eden memurlardan bir tanesidir. Gardiyan, koşu­lardaki hâkim güçtür. Özgürlüğü elinden alınmış mahkûmların üzerinde kurduğu baskı ile üstün olmanın hazzını duyar. Mahkûmları sözleriyle aşağılar:

Yarımorsiyon düdüğünü öttüre öttüre, biyandan da ağızından düdüğünü çıkarmadan bağıriyordu:

- *İçeriii, içeri!*

Göğüsü bağıri açık olduğu için, göğsündeki tıraşbıçağı yaralarının çizik çizik izleri görünen bir delikanlı,

- *Herkes içeri, diyor... Bir tutturmuşlar: İçeri, içeri! Bir Tanrı kulu da çıkıp hadi dışarı demiyor... diye bağırdı.*

Bu sözleri duyan yarımorsiyon düdüğünü daha hızlı, daha sert öttürdüktan sonra, kime söylediği pek belli olmadan, ortaya,

- *Ananı eşşek kovalısın, len gir içeri! Diye bağırdı.*

Bir hükümlü sordu koridordakine:

- *N' oluyor gene arkadaş?*

Koridorun başından cırtlak bir ses duyuldu:

- *Haniya tayıncılar, tayıncılar, tayıncılar...*

Yarımorsiyon,

- *Bu koğuş aldı mı tayınını ? diye sordu.*

Koğuşun başına dikilen adam,

- *Aldık, Başefendi... dedi.*

- *Hadi herkes kendi koğuşunda sıraya girsin... Herkes kendi yerinee! (s.62).*

Burada gardiyanın argoya başvurarak kişileri aşağıladığı açıktır. Gardiyan mahkûmlara tayın ile ekmeklerini alıp almadığını sorar gibi görünür. Ancak tavrı ve mahkûmlara olan kini tayıncılar ve tayınını almak söylemlerinin argodaki anlamlarını akıllara getirir. Argodaki anlamına göre tayıncı, pasif eşcinsel anlamına gelir. Tayınını almak ise pasif eşcinselin ilişkiye girme anlamını taşır. Burada gardiyana olumsuz özellikler yüklenmiş söylemeleri doğrudan hiciv edilmiştir.

Bu yeryüzünde hergele hiçbir yerde eksik olmaz ağbiler. Ben orada dolmuş arabasının kapısıyla boğuşup dururken, her nereden çıktılarsa beş on hergele çıkıp “Kıvır, kıvır baban da görsün!” diyerek benimle alaya başladılar. Bi yandan onlar alay eder, biyandan dolmuşun şoförü, “Kıvır kıvır!” diye bağırır.

“Sola, kıvır, sola!”

Kıvrılmıyor kardeşim (s.64).”

Yaşar’ın ölçülü ve saygılı diline karşılık çevresindekilerin argo kullanması bir karşıtlık doğurur. Bu karşıtlıktan mizah doğar. Yaşar bir dolmuşta biner. Dolmuşun kapısını açamayınca şoföre hak verenler olur. Kendisiyle yapılan alayların karşısında ortada olmayan bir suçu kabul eder. Yaşar cevap vermek istese de onun için o anda önemli olan tek şey daireye yetişmektir ve bu yüzden cevap vermez. Yaşar’ı bir kapı açamadı diye bombardımana tutan yaşlı adam ise ineceği vakit, kapıyı açamaz. Böylece mizahın cezalandırıcı gücü kendini göstermiş olur:

... Benim aklım, alacağım numarada olduğu için alttan aldım:

“Hakkınız var. Affedersiniz. Suç benim... Aceleden şaşırdım herhalde de ondan açamadım. Bir resmi daireden bir numara almak için acele yetişmem gerekiyordu da...”

“Bir kapı açmasını bile bilmeyen bu dünyada ne diye yaşar bilmem ki...”

Şoföre, “ Ulan kim yaşıyor ki zaten, ben iki kez ölmüşüm...” diye bağırarak geldi içimden ama, işi uzatıp da daireye geç kalırım diye sesimi çıkaramadım.

“Beybaba, vallahi bıktım artık be... Kapı açmasını öğretmekten dilimde tüy bitti namussuzum. Bu adamlara kapı açmayı öğretmek için kurs açmalı kurs...”

“Yok oğlum, yok; medeniyetin okulu kursu mursu olmaz. İnsanın kendinde de olmayınca ne yapsan boş...”

... O yaşlı yolcu, şoföre, “Ben burada ineyim oğlum,” dedi. Şoför arabayı durdurdu. Yaşlı yolcu bir zaman kapıyla itişip durdu. Şoför sert, “ Hadi insene beybaba!” dedi.

“Nasıl ineyim evladım, kapı açılmıyor ki...”

“Sağa çevir beybaba...”

“Ama demin bu beye sola kıvrır diyordun...”

“Allah Allah... Yahu, laf anlayan beri gelsin be... Dışardan sola kıvrılacak, içerden de sağa...”

Demindenberi yaşlı yolcuya, “beybaba” diyen şoför bu kez,

“Sağa çevir moruk!” diye bağır (s.65)...

Alıntılan metinlerde yalnızca yolcunun söylemleri değil şoför de hiciv silahının hedefi olmuştur. Şoför birçok kişinin kapıyı açamadığını söylerken bu sorunu gidermek yerine kişilere bağırma ve hakaret etmeyi tercih eder. Bunun haricinde şoförün yaşlı bir adama kendisini desteklediği süre içindeki hitabı ile kapıyı açamamasından sonraki hitabı değişmiştir.

Şoförün kaba söylemleri bitmez. Yaşlı yolcu için kapıyı açmış ancak sayıp sövmüştür:

Şoför kapıyı açıp da yaşlı yolcu kendini dışarı atınca, “Oh çok şükür...” dedi.

Şoför, “Odun oğlu odunlar! Yarmalar! Dağdan inmeler! Diye sövüp sayıyordu (s.66).

Yaşar, yaşananlardan sonra yeniden bir dolmuş a biner. Bu dolmuşun da kapısını açamayınca benzer durumları bir daha yaşar. Şoför kapıyı açar Yaşar dolmuşu biner binmesine ama bu defa da kapıyı kapatamaz. Yaşar’ın yaşadığı bu olayları anlatırken yaptığı yorum açık bir üstünlük kuramı örneğidir:

...

Kapıyı açıp sertçe kapadım. Başka bir yolcu, “Yine kapanmadı” dedi. Arabaların kapılarının kapanıp kapanmadığını anlamayan da yoktur hani... Ömründe

ilk kez arabaya binen bile, “Arabanız kapanmadı,” diye bilgiçlik taslayıp üstün olmaktan hoşlanır (s.67).

Yaşar, Samanpazarı’na gitmek için bindiği ikinci dolmuşta da tatsız şeyler yaşaması üzerine yeni bir dolmuşa binmek üzere inmek ister. Ancak ne kadar çabalarsa çabalasın kapıyı açmayı yine başaramaz. Şoför ona kapıyı nasıl açması gerektiğini söylerken yanlış kelimeler kullanır. Bu kelimeler bir dilin temel taşlarını oluşturan fiillerdir. Şoförün dili komiği sağlayarak mizahın bir parçası haline gelir:

...

Arabayı zınc diye durdurup, “Hadi düş bakalım!” dedi.

Bunlar kapı değil, baş belası...

“Hay Allah açılmıyor ki...”

“İt be, it!”

“Nereye iteyim?”

“Nereye itilir yahu itmesini de bilmiyorsun! İçeri doğru it!”

Bu yaşıma geldim, hiç kapının içeri doğru itildiğini de duymamıştım.

“İçeri mi iteyim? Yani çekeyim mi?” (S.67)

Dolmuş kapılarının birçok yolcu tarafından açılmaması alay konusu olur. Dolmuşta bulunan yolculardan biri hangi marka araba kapısının nasıl açılacağını uzun uzun anlatır. Başka bir yolcu tarafındansa otuz marka araba modeli olduğu söylenir. Bunları da öğrenemeyen kişiyi bir koyuna benzetir. Üstelikte bu benzetme ile kişileri aşağılamaya devam eder. Zira koyunların bile bu hayatta daha faydalı olduğunu örnek vererek anlatır. Ancak başkalarını ezerek, aşağılayarak kendini daha üstün ve bilgili hissetmenin zevkini yaşayan yolcu, inmek istediğinde kapıyı açamaz. Böylece mizah bir kez daha cezalandırıcı gücünü kullanır. Kişiyi aşağı eder:

... Başka bir yolcu da, “Topu toplamı yirmi otuz marka otomobil var. Büyük bir kentte oturan biri, bu kadarlık şeyi de öğrenemezse, artık insanım diye yaşamasın ...” dedi.

“Öyle ya, ölsün artık be... ölsün daha iyi... Hiç olmazsa bir nüfus eksilir de trafik açılır.”

Arabadaki bütün yolcular da şoförden yanaydı.

“Koy önüne bir torba saman yesin...”

“Sağılsa hiç olmazsa iyi... Sağılmaz ki kardeşim, samana yazık...”

...

Deminden beri beni olmadık sözlerle aşağılayan, her marka ve her model arabanın kapısının nasıl açılacağını su gibi ezbere söyleyen genç yolcu, “Ben burda ineyim...” dedi. Araba durdu. O inmişken ben de ineceğim. Çünkü şoför ile birlik olan yolcuların aşağılamaları dayanılır gibi değil. Gelgelim o genç inemiyor ki ben de ineyim. Kapıyı zorlayıp duruyor. Sonunda, “Vay alçak kapı, ben hiç böyle kapı görmedim,” dedi.

Şoför, “Ne var?” diye sordu.

“Açılmıyor yahu sıkışmış...”

Artık dayanamadı da, “Sıkışınca ne yapacaksın, işte asıl onu bilmeli... dedim (s.69).

3.6. Surnâme

3.6.1. Romanın Özeti:

Romanda bir zamanlar Sultanahmet meydanında evlenme, düğün-dernek, sünnet gibi sevinçli olaylar için halkın katılımıyla yapılan ve birkaç gün süren sultan, şehzade düğünlerinin, Cumhuriyet döneminde yerini idam törenine bırakması anlatılır.

Roman adliyenin kapıaltı denilen bodrum katına yirmi bir yaşında genç bir çocuğun getirilmesiyle başlar. Koğuş ağası Kürk Kamil’e genç çocuğun koğuşa gelişi haber verilir. Kürt Kamil oğlancıdır. Seçtiği oğlanları onunla birlikte olması için zorlar, direnenlere tecavüz eder. Çocukluğunda ona da tecavüz edilmiş, hiç istemediği şeylere sürüklenmiştir. Zaman içerisinde kalbi taşlaşan Kürt Kamil’in kendisi de karşılaştığı canavarlardan biri haline gelmiştir.

İçeri yeni düşen genç çocuk Berber Hayri’dir. Berber Hayri altı yaşında küçük bir çocuğun ırzına geçtikten sonra çocuğu boğarak öldürmek suçuyla yargılanmakta ve idamı istenmektedir. Ancak Berber Hayri’nin utancından hiç kimseye anlatamadığı şeyler vardır. Boğarak öldürdüğü çocuğun babası ona defalarca tecavüz etmiştir. Kalbinde onulmaz yaralar açan bu durumdan intikam almak istemiştir. Erkeklere karşı herhangi bir istek duymamasına rağmen adamın çocuğuna tecavüz etmeye yeltenmiş, ancak bunu yapamamıştır. Çünkü o bir sapık değildir. Çocuk ağlamaya başlayınca onu susturmaya çalışmış, hatta o da onunla birlikte ağlamıştır. Çocuğun sesinin

duyulacağından korkan Hayri, susturmaya çalışırken çocuğu öldürmüştür. Kısa sürede yakalanmış ve adı gazetelere korkunç bir canavar olarak geçmiştir. Tüm yaşananlara rağmen kendisine tecavüz edildiğini söyleyemez, gerçekleri gizler.

Cezaevine düşen Berber Hayri burada Kürt Kamil tarafından kollanır, bakılır. Kürt Kamil Berber Hayri'nin başına gelen olayları güvenerek anlattığı bir mahkûmdan, öğrenince, Berber Hayri'yi cezaevinin ıssız bir köşesine sürükler ve orada ona tecavüz eder. Bu tecavüzler Kürt Kamil'in sıkılmasına dek devam eder.

Cezaevinde kalan diğer mahkûmlar kendilerini Berber Hayri'den masum görürler. Mahkûmlardan biri annesini hamile bırakmış sonra da öldürmüştür. Bir diğeri küçük bir kız çocuğunun bekâretini parmağıyla bozmuştur. Biri ölüsevicidir, bir diğeryse kendisinden oldukça küçük karısını doğrayarak öldürmüştür.

Cezaevindeki mahkûmlardan Beyefendi olarak anılan roman kahramanı sözde aydın bir tiptir. Beyefendi sürekli olarak mahkûmlara çeşitli bilgiler okur. Kendine saygı duyulmasını seven Beyefendi'nin başına gelen bir olayla ona duyulan tüm saygı yerle bir olur. Bir gün ona altı yaşında gelişimini tamamlayamamış bir mahkûm tarafından cinsel organı kesilir. Çocuğun verdiği ifadeye göre, Beyefendi para verme vaadiyle çocukla cinsel birliktelik yaşamasına rağmen bir ödeme yapmamıştır. Bunun üzerine çocuk Beyefendi'yi cezalandırmıştır.

Berber Hayri ona yaşattıklarından dolayı Kürt Kamil'i öldürme planları hazırlar. Bunun için gece gündüz çalışır. O gün geldiğindeyse Kürt Kamil'in başka bir cezaevine gönderildiğini öğrenir. Beklemediği bir şey olur ve kendisine meydan okuyan bir başkasını öldürür. Olayın sonucunda saygı duyulmayı başlanır. Artık o da bir koğuş ağası olabilecektir. Buna rağmen o bunu istemez.

Bir başka cezaevine gönderilen Hayri, burada şiir yazmaya başlayacaktır. Siyasi koğuşta bir şair yattığını duyunca o koğuştakilerle görüşmek ister. Siyasi koğuştakilerin diğer koğuştakilerle görüşmesi kesinlikle yasaktır. Çünkü bu kişilerin düşünceleri diğer koğuşların azılı suçlularından daha tehlikeli görülür. Ancak idam sehпасına giden Hayri'nin tehlike yaratmasından çekinildiği için buna izin verilir.

Berber Hayri'nin siyasiler koğuşuna girmesi onun hayatının dönüm noktasını oluşturur. Orada daha önce hiç karşılaşmadığı bir sistem görecektir. Burada yatanlar işlerini aralarında paylaşarak gerçekleştirirler. Onlar okuyan, yazan, kendi aralarında karar verirken oldukça düzeyli ve saygılı bir biçimde tartışabilen demokratik insanlardır.

Berber Hayri burada insanların sürekli bir değişim içinde olduğunu, suçlu insanda olmadığını, suçun suçu yaratan sebepler olduğunu öğrenir. Ancak o kendinde değişimi hissettiği bu zamanlarda idam cezası onandır. Hayri infazından önce bir bahaneyle zindana atılır. O zindandayken infazın bürokratik işleriyle görevlendirilen savcı detaylı bir hazırlığa girer. Bu bölümde bürokrasinin acımasızlığı gözler önüne serilir.

Bürokratik işlerden biri de İstanbul'un tek celladı olan Kara Ali'yi bulmaktır. Kara Ali kaçak atların kesildiği bir yerde ispirto içmiş bir halde bulunur. Parasını alamadığı için işe gelmek istemese de kendisine verilen esrar sayesinde ikna edilir.

İdamın gerçekleşeceği tüm gazetelerde ballandıra ballandıra anlatılır. İnsanlar bu töreni görebilmek için İstanbul dışından bile gelerek Sultanahmet Meydanını saatler öncesinden doldurur. İnfazın yapılacağı meydan bir şölen alanına dönüşür. Şölen yeri ayrıntılarıyla aktarılır.

Berber Hayri darağacına getirilir. Hayri kendisinden önce idam edilenlere hiç benzemez. Ağlamaz, sızlamaz, yalvarmaz, korkmaz. Son sözlerinde cezaevinde geçen yıllar içinde değiştiğini, suçu işleyen ilk haliyle şu anki kişinin aynı olmadığını söyler. Asılan kişi bambaşka bir kişidir.

Onu darağacında sallandırmakla görevli Kara Ali oldukça sarhoştur. Sandalyeyi devirmekte zorlanır. Birkaç denemenin sonunda bunu başarır. Berber Hayri acı çekerek hayatını kaybeder. İzleyiciler dünyadan bir caninin daha eksildiğine sevinirken ipte sallanan Berber Hayri ibret dersi iyi alınsın diye ipten hemen alınmaz. Alındığında da cenazesini almayı kabul edecek kimse olmadığı için belediye tarafından kimsesizler mezarlığına gömülür.

3.6.2.Surnâme'de Mizah

Osmanlı çağı Surnâmelerinin parodisi olan eser başarılı bir kara mizah örneği sunar. Kara mizah suç, suçlu ve ceza kavramları üzerinde yoğunlaştırılır. Mizahın ciddiyeti romanı ve dolayısıyla okuru sarar. Roman başkahramanı Berber Hayri halka açık idama mahkûm edilen son kişidir. Romanın diğer karhamlardı da mahkûmlardan, cezaevi personelinden, cellat ve idamı izlemeye gelen halkan oluşur. Tüm kahramanları ve kullanılan mekânlarıyla bütünleşen roman, kahkahalardan uzak ancak zaman zaman buruk bir gülümseme yaratan *acının mizahını* yapar.

Burada Surnâme'nin sunduğu ciddi mizah öğeleri ve eleştirel yapısı üstünlük kuramına göre irdelenmiştir.

3.6.2.1. Üstünlük Kuramı Bağlamında Surnâme

Suç ve suçlu üzerine yoğunlaşan romanda, mahkûmlar yaşam çatışmasında yenik düşen kişilerdir. Ezilen, sömürülen, yenik düşen sınıf, egemen sınıfa karşı başka türlü ve gerçek bir üstünlük elde edemeyince, mizahı bir üstün gelme silahı olarak kullanır. Ancak burada mahkûmların yalnızca egemen sınıfa karşı değil, birbirlerine karşı da üstünlük silahını kullandıkları görülür. Her biri birer yenilmiş kişi olan mahkûmlar için acımasız alay vazgeçilmez kusur ya da meziyet halini alır.

Ciddi mizah anlayışının hâkim olduğu kitapta kahkahalardan çok gözyaşları ve buruk bir gülümseme hâkimdir. Kara mizah ciddiyet havasıyla okuyucuyu sarar. Ancak gözyaşları da aynı kahkahalar gibi boşalım ve rahatlama sağlar. Boşalım ve rahatlama üstün gelmenin bir yoludur. Örnek olayların birinde Berber Hayri İlhami'yi bıçaklamıştır. Ancak durumdan mutlu değildir. Gözyaşlarına boğulur. Bu gözyaşları onun yaşadığı tüm aşağılanmalara, tüm alaylara, tüm saldırılara karşı bir silah, bir boşalma ve rahatlama halidir. Ciddiyet tüm havayı sarmıştır. Ağlar ve itiraf eder. Ancak şimdi ağlayan yalnız kendisi değildir. Etrafındaki herkeştir. En azılı suçluların dahi özündeki insanlık duygusu açığa çıkmıştır:

Ulan... Bir zamanlar... evet... zorla hem de... zor altında... Şimdi gelin: Kim o hanginiz yürekli?

Başından geçenleri ağlayarak anlatıyor itiraf ediyor şimdi o alçaklığı yapacak kabadayı kimse karşısına çıkmasını istiyordu, topuna postasını koymuş, meydan okuyordu Öyle ağlıyordu ki konuşurken kan içinde kalmış yüzünü gözyaşları yıkıyordu.

Parmakçı, Zıbıkçı, Anasını Şapan Sülüman, Gözlüklü Beyefendi hepsi hepsi Berber Hayri'nin ağlayarak meydan okuyuşuna başından geçenleri açıkça itiraf edişine öyle içlenmişlerdi ki, kimisinin gözleri dolmuş, kimisinin boğazına bir düğüm oturmuş, kimisi de açıkça ağlamıştı (s.62).

Romanda mahkûmların din ve ahlak anlayışı da irdelenir. Aşağıda ilgili örnekler verilmiştir:

Cezaevinde mahkûmların arasında Gözlüklü Beyefendi olarak adlandırılan roman kahramanı bilgi yönünden diğer hükümlülere karşı üstün gelmekten haz alan bir tiptir. Bu tip kendini aydın zannedenlerin bir örneğidir. Olayların birinde caminin üzerindeki Arapça yazı merak edilir. Gözlüklü Beyefendi yazanın ne olduğunu açıkladığında yüzü seccade görmemiş olan hükümlüler birden ölüm ve cehennem korkusuna tutulup şimdiye dek namaz kılmadıkları için pişmanlık duyarlar. İronik olan kişilerin içinde battıkları günahlardan değil namaz kılmamaktan pişman olmalarıdır ve burada Gözlüklü Beyefendi bilgi yönünden mahkûmlardan üstün olmanın hazzını yaşar:

Beyler Koğuşunun saygın kişileri çaylarını içerek söyleşiyorlardı Her konuda derin bilgisi olan Gözlüklü Beyefendiye cami kapısının üstündeki mermerin, Arapça yazılı kabartma yazısının ne olduğunu sordular. Gözlüklü Beyefendi önceden okumuş olduğundan kabartma yazıyı okumak için başını kaldırıp bakmadan “Küllî nefsin zaikat—ül—mevt” yazılı... Yani Her kişi ölümü tadacak diye buyrulmuş dedi. Orda oturan yedi kişi bu sözü duyunca kimi göğüs geçirip kimisi de diliyle damağında cıkcık sesleri çıkararak birden namaz kılmayı gereksindiler şimdiye dek namaz kılmadıkları için de derin pişmanlık duydular (s.39).

Dinin yozlaştırılması eleştirilir. Birçok ağır günah taşıyan mahkûmun işledikleri günahattan değil ama gusül abdesti almazlarsa gireceği günahattan korkmaları ironiktir:

(...) Koğuşlar dolusu ve onca zamandır kadınsız kalmış suçlu yada suçlu sanığı erkekler sık sık hamamcı olmanın bir yolunu buluyorlardı. Bunların kimisi katildi, kimisi öksüz hakkı yemişti, kimisi devlet malı çalmış, kimisi halk malı uğurlamıştı, şuydular buydular ama ne olurlarsa olsunlar her ne denli ağır günahları olursa olsun cenabet gezmenin günahını taşıyamazlar gusül abdesti almayı bilsinler bilmesinler hamamcı oldukları gecenin sabahı hamamda yıkanıp su dökünüp günahattan arınırlar (s.46).

Aşağıdaki alıntıda tarikat ehlinde olduğu söylenen bir hükümlünün yaptıkları alaya alınır. Dahası aynı hükümlü Hayri'ye başkahramanın Musa Kazım Efendi olduğu demagojik hikâyeler anlatır. Bu tutum siyasiler tarafından da eşleştirilir:

Bu Abduraman Hoca bir tarikat ehli kişi olup gayetle dindar abdestsiz yere basmaz beş vakit namazım kıldıktan başka boş zaman bulunca da nafile namazları kılardı. Sürekli tesbih çeker fısıl fısıl dualar okuduğundan dudakları kıpırkıpır kıpırdar, buyüzden bıyığı sakalı da oynar dururdu. Üç karısı yedi oğlu sayısını kesin bilemediğince torunları vardı. Zengin bir adamdı. Buyüzden cezaevinde el üstünde tutulurdu. Koç Rahmi'nin koruduğı kişilerdendi Abduraman Hoca da Koç Efendi dediğı Koç Rahminin paraca olsun yiyecek giyecek gibi malca olsun her isteğini yerine getirirdi. Abduraman Hocanın hocalığı da tarikata bağlanması da cezaevine girişinden sonraydı (s.85).

Yazar, Hayri üzerinden bir kişiye seçme hakkı bırakılmadan kimliğine dinin yazılmasını eleştirmiştir. Ancak asıl eleştiri, Müslüman kişilerin idamla can almayı normal görürken bu merasimin, kutsal sayılan günlerde gerçekleştirilmemesidir:

Berber Hayri'nin kimliğinde dini yazısının karşısında İslam olarak yazılı olduğundan ve kendisine hiçbir seçme hakkı tanınmadan Hayri daha doğumunda babasının kararıyla kütüğe Müslüman olarak geçirildiğinden savcı asılma gününün kurban ve şeker bayramları gibi dinsel bayram günlerine ve bu bayramların arifel erine kadir gecesi sabahına yada kandil günlerine gelmemesine titizlik gösterdi. (s.122).

Darağacı mizahı dine atıflarla devam eder. Kişilerin öteden beri duydukları ama anlamını bilmediğı halde kendilerini koyu dindarlar olarak göstermesi hicvedilir:

İmam Yarın "cemaziyülahırın" otuzu olup mübarek Regaip Kandilidir. Katiyen idam infaz edilemez diyormuş. Ordakilerin ve görevlilerin hepsi de pek çok koyu dindar oldukları halde cemaziyülahırın ve Regaip Kandilinin ne demek olduğunu ve ne demeye geldiğini bilmeyip ancak öteden beri kandil diye bişey duymuş olduklarından ve mübarek kandil günü az kala adam asacaklarından utanarak tüzüğü karıştırıp yerini bularak dinsel günlerde adam asılmayacağı öğrenmişler (s.124).

Romanda irdelenen bir başka konuda cinselliktir. Sapkınlarla dolu bir koğuşta kadın da olmadığından erkeklerin birbirleriyle cinsel ilişkiye girdikleri görülür. Kimi genç çocuklar bu iş için parayla kullanılır. Tecavüzden içeri girmiş bunca mahkûm içeride cinsel istek ve arzularını başka biriyle ya da kendi başlarına yerine

getirdiklerinde gusül abdesti almaya ihtiyaç duyar. Gusül abdesti için hamamda su satılmaktadır. Cenabet gezmek istemeyen yani bu durumdan bir suyla arınabileceklerini düşünen mahkûmlar bu işi önemserler. Durum oldukça ironiktir. Gusül abdesti için idamına yakın zamanlarda su satma işi Berber Hayri'ye verilir. Hayri bu işten iyi para kazanmaktadır. Ancak idamından önce onu zindana atacak bir bahane gerekir. O bahane de suyu karaborsada sattığı iddiasıdır. Bunu duyan hükümlüler gerçek de böyle bir şey olmadığını bildikleri halde Müslüman olmaları dolayısıyla Berber Hayri'nin karaborsada su satmasına tepki gösterirler:

- *Yahu bu da yapılır mı be? Cenabet gezmek istemeyen Müslümana... Tövbe yarabbi...*
- *— Hiç düşünmüyor ki, yarın öbür gün sehpaye gidecek... Hey gidi, bu ölümlü dünyada hem de... Alçak, Müslümanı ille de cenabet gezdirecek be...*
- *Hepsini anladık ama, bu yapılmaz... Gusül suyu karaborsaya bindirilmez... (s.115).*

Burada hükümlüler kendilerini Berber Hayri'den üstün görürler. Onlar Müslümandır. Hayri gibi idama gidecek birine karaborsada su satmayı yakıştıramazlar.

İnfazın gerçekleşeceği alanda imamın da bulunması gerekir. İnfazdan önce imamın asılacak olan günahkâr için Allah'tan af dilemesi trajikomiktir. Zira bir insanın canını almak üstelik böyle cani bir biçimde almak günahların en büyüğüdür. Berber Hayri'nin İmama verdiği cevap ise oldukça manidardır. Ancak Hayri'nin cevabı onu imamdan üstün kılar. Tek günahkârın o olmadığını son sözleriyle dile getirir:

- İmam efendi Berber Hayri'ye,*
- *Allah günahlarını affetsin! dedi.*
- Berber Hayri teşekkür anlamında,*
- *Sizlerin de... dedi (s.160).*

Romanda cezaevinin azılı suçlularının atıldığı koğuşlarda cinselliğin nasıl yaşandığını ayrıntılarıyla verilir. Uzun yıllar içeride kalan mahkûmlar cinsel ihtiyaçlarını karşılayacak yollar bulurlar. Mahkûmların çoğu cinsel davranış bozukluğu olan kişilerdir. Bu kişiler hemcinslerine ilgi duyan kişilerdir de. Burada cinselliğin

romanda ne şekilde yer aldığı eleştirel mizah boyutuyla romandan örnek parçalar verilerek incelenmiştir:

Gözlüklü Beyefendi derin bilgisi olduğuna inanılan ve bu yüzden saygı duyulan bir kişi olarak karşımıza çıkar. Hükümlülere eşcinsel ilişkiler hakkında bilgiler aktardığı bölümde, tarihten Sokrates, Jül Sezar, Shakespeare, Oscar Wilde gibi tarihe adını yazdırmış birçok ünlü kişinin cinsi sapık olarak tanımlanır. Ancak iddialarını herhangi bir belgeye dayandırdığı görülmez. Eşcinsellik bilhassa kapalı toplumlarda sapıklık olarak görülür ve kabul edilemez. Eşcinsel ilişkilere girenlerin dahi bunu sapıklık olarak nitelendirmesi kokuşmuş ahlak anlayışının göstergesidir. Sapkınlık ve eşcinsellik birbirinden ayırt edilmesi gereken iki konudur. Gözlüklü Beyefendi adlı roman kişinin ağzından uzun uzun anlatılan eşcinsellik okuyucuyu da konuyla ilgili düşündürmeye ve tartışmaya davet eder. Anlatılanlar tartışmaya açıktır. Yazar, konuyla ilgili fikrini diğer konularda olduğu gibi açıkça belirtmemiştir.

Eş cinsellik iması bulunan hamam parası yapmak gibi ifadelerin hükümlüler arasında aşağılama amacıyla kullanıldığı görülür. Hamam parası, hamamlarda eş cinsel ilişkiye girilen hamam oğlanlarına verilen para anlamına gelir. Çelişkili olansa bu ifadenin çoğunlukla eşcinsel ilişki yaşamış kişilerin başka kişileri aşağılamak için kullanmasıdır. Bu tabir kişiye meydan okur, onu alt ederek üstünlük kurar. Cezaevinde güçlü olduğuna işaret edilir:

Bu ikincisi tepsiye bardağım bırakırken bir beş liralık da koyunca o şamar oğlanı birden diklenip sertelip,

Koy onu cebine de hamam parası yaparsın dedi. Vaaay hamam parası ha Hamam parası ha Ulan bu söze bizim oralarda adam vururlar be. Hamam parası yaparsın demek bir erkeği yani erkek olan erkeği aşağılamanın en kötüsünün kötüsü ki bundan kötüsü olamaz Bir erkeği orospu karı yerine koymaktan da kötü (s.22)...

Cinsel sapkınlık ve cinayet suçuyla içeride bulunan beş hükümlünün suçlarının anlatıldığı bölümde *ağırbaşlı bir edebiyat* havası vardır. Yazar, okuyucuya cinayet ve cinsel sapkınlığı bu beş hükümlü üzerinden tüm çirkinliğiyle aktarır, okuyucunun bu suç hikâyeleriyle sapkınlığa ve cinayete daha duyarlı hale gelmesi amaçlanır.

Beş hükümlüden biri kendinden kırk yaş küçük güzel ve saf bir kızla evlidir. Erkeklik gücü olmadığı için karısının görmesini engellediği zıbık denilen aygıtı beline

bağlayarak karısıyla ilişkiye girer. Ancak yorgun düştüğü bir gece bu aygıtı belinde unuttur. Karısı ne olduğunu anlayamadığı bu şeyi çektiğinde eşinin erkeklik organını kopardığını düşünerek korkuya kapılır ve çılgılık atmaya başlar. Cinsel konuda eğitilmemiş olan bir yoksul aile kızının başına gelenleri sebepleriyle birlikte yazar şöyle açıklar:

Bilinir ki erkekler hele cinsel gücü eksilmiş erkekler erkekliklerine ilişkin konularda çok duyarlıdırlar. Cinsel güçsüzlüklerinin yüzlerine vurulması yada buyüzdten kendileriyle alay edilmesinden alman erkeklerin eşlerini dövdükleri hatta öldürdükleri çok görülmüştür Bu yaşlı koca da kendinden kırk yaş genç karısının cinsel gizini anlaması ve bu gizini başkalarına da açıklayabilir korkusuna kapılarak belki uyku sersemliğinin de etkisiyle çekmece gözündeki usturasını kapınca hala cam cam olmuş gözlerle zıbıka bakmakta ve çılgılık atmaktan sesi kısılmış olan genç kadının üzerine atılıp boynundan keserek başını gövdesinden ayırmıştı ki sokak kapısının zili çalınmaya kapı güm güm dövülmeye yumruklanmaya başladı (s.26).

Okur böyle talihsiz bir bölgede doğmadığı, böyle azılı bir suçluyla karşılaşmadığı ve başına böyle bir olay gelmediği için kendini şanslı hissedebilir. Şanslı olmanın üstünlüğünü yaşayabilir. Ancak yazar bu gibi olaylarda mağdura üzülmeyen ve suçluyla kinle bakmanın çözüm olmayacağını romanda anlatmaktadır.

Cehaletin baş gösterdiği, Cinselliğin tabulaştırıldığı bir toplumda yitirilen cinsel gücün utanılacak bir durum olarak görülmesi büyük trajedilere sebep olmaktadır. Cinselliğin ayıp ve gizli olması gerektiği düşünülen toplumlarda sağlıklı bir cinsel eğitim alınmadığı gibi sağlıklı ilişkiler de kurulamaz.

Okuyucu beş hükümlüden bir diğeriyle yüzleştirilir. Parmakçı sanıyla anılan bu kişi, komşusunun beş yaşındaki kızının bekâretini parmağıyla bozmuş, ardından ağlaması duyulmasın diye korkusundan çocuğu boğmuştur. Bir diğer sapık katilse henüz ondokuz yaşında olan yoksul Sülüman'dır. Tarlalar başkasına gitmesin diye evlenmez. Bunun yerine genç ve dul annesiyle birlikte olur. Sonrasında bu sapık ilişkiden hamile kalan annesini namusunu temizlemek için öldürür. Anlaşılır ki namus kavramı yalnızca başkalarının gözünde temiz görünmektir. Sapkın ilişkilere girilse de bu kişiler için önemli olan, sapkınlığın duyulmamasıdır. Namus kavramını çokça dillendiren yozlaşmış ahlak sahipleri tüm gerçekliğiyle okurun karşısına çıkarılır.

Okuyucunun yüzleştirildiği beş suçludan bir başkası ölüsevicidir. Ölüsevici bir ruh hastasıdır ve akıl hastanesine gönderileceği romanda ifade edilmiştir:

Mareşal Davit denilen bir ölü seviciydi ölüleri mezardan çıkarıp onlarla cinsel ilişkide bulunan bir sapıktı Yüksek düzeyde beğenisi olduğundan daha çok yeni gömülen taze ölümlere düşküdü. Buyüzden mezarlıkları kollardı ölü sevici — Mareşal Davit cinsel ilişkide bulunmak için mezardan çıkaracağı ölümlerin erkek yada kadın olmasına aldırmış etmezdi (s.29).

Suçlulardan biri tüyler ürperten bir başka sapkınlığın aktörüdür. Yıllarca kendi kardeşiyle zorlayarak birlikte olmuş, kız nihayet kaçmayı başarınca kendi öz kızını karısı yerine koyup sürekli olarak tecavüz etmiştir. Bu suça yalnızca örnek gösterdiği hükümlünün değil daha birçok kişinin de sahip olduğunu yazar açıkça söylemiştir. Okuyucunun kaçacak hiçbir yeri yoktur. Büyük bir ciddiyet içerisinde bu sapkınlıkların Dünyada var olduğu gösterilir. Ancak yazar, çözümü sapıkları bu dünyadan temizlemekte bulmaz. Zira bu gerçek bir çözüm değildir:

Duvar gölgesinde söyleşenlerden dördüncüsünün suçu oldukça çok görülen suçlardandı İlkın öz kız kardeşiyle yıllarca karısı gibi yaşamıştı kız sonunda kaçıp kurtulunca bu kez de zor altında korkutarak öz kızını karısı yerine koymuştu (s.29).

Yazarın dikkat çektiği bir nokta da bu suçluların kendi suçlarını hafifleterek Berber Hayri'nin suçunu ağırlaştırmalarıdır. Onlar Berber Hayri kadar ağır bir suç işlemediklerini düşünerek kendilerini ondan daha üstün, daha pak varlıklar olarak görürler. Böylece vicdanlarını rahatlatma yolu bulurlar. Hâlbuki suçlardan hiçbiri bir diğerdenden daha ağır değildir. En azılı suçluların bile kendilerini aklayacak sebepler bulduğu açıktır:

Berber Hayrinin suçunu duyanların hepsi ona ağır duyulmadık cezalar biçip kendileri böylece arınıp avunuyorlardı. Onu kınayıp suçladıkça kendi gözlerinde kendilerini yüceltip vicdanlarını susturmak için hiç olmazsa ben onun gibi değilim diye bir gerekçe buluyor boşalıp rahatlıyorlardı. Evet ben de suçluyum ama hiç olmazsa ben diye vicdanlarının ağzını kapayacak bir gerekçe tıkaçı bulanlar Berber Hayriye düşman

olmuşlardı Berber Hayri hele bir asılsın yeryüzünden bütün kötülük kalkacak sanki kendileri de bütün suçlardan suçluluklardan kurtulacaklardı (s.35).

Cinsel taciz veya tecavüze uğramış kişilerin utancından bunu söyleyememesi ve uğradığı bu saldırıdan dolayı kendi suçuymuş gibi küçülmüş hissetmesi, toplumdaki büyük bir sorunun göstergesidir. Tacize veya tecavüze uğrayan kişi, bu duygular içerisinde başına gelenleri örtüyorsa, bu güvendiği bir toplum yapısı içinde olmadığına işaret eder. Zira başına gelenler kendisinin suçu değildir ama cinselliğin tabu haline geldiği sağlıklı ve bilinçsiz toplumlarda kişi mimlenmekten ya da başına daha da kötüsünün gelmesinden korkar. Odağa alınan Berber Hayri de bir sapık tarafından defalarca tecavüze uğrar, içinde bulunduğu ruhsal durum onu intikam ateşiyle kavurur. Cezaevinde yatan daha birçok kişi gibi o da kendisine yapılanı başkasına yapınca intikamını alacağını düşünür. Berber Hayri kendisine defalarca tecavüz eden adamın altı yaşındaki oğluna tecavüz ederek intikamını almayı planlar. Ama o bir sapık değildir. Bunu yapamaz. Ayrıca hemcinsine karşı istek duyan biri de değildir. Çocuğun ağlaması üzerine o da küçük çocuk gibi ağlar. Çocuğu susturamayınca korkuya kapılarak çocuğu boğar ve bir daha ağlayamayacak üzere susturur. Berber Hayri gerçekleri itiraf edemez:

İsterlerse assınlar ama hiç kimse onun bir sapığın isteklerine boyun eğmek zorunda kaldığını öğrenmesin. Çocuğun ırzına geçmek istediğini bağırınca da korkudan çocuğu boğduğunu söyledi (s.36).

Berber Hayri bir sapığın kurbanı olduğunun bilinmesi yerine kendisinin bir sapık olduğunun düşünülmesini tercih etmiş olur.

Hayri gerçekleri bir gün muhbirlik görevini üstlendiğini bilmediği bir mahkûma anlatır. Ancak anlattığı kişi tüm olanları Kürt Kamil'e iletir. Bundan sonra eski tecavüzcüsünün yerini Kürt Kamil alır:

Ulan it Ona var da bize yok mu Herkese şapır şupur, bize gelince yarabbi şükür... Ulan! Ulan sen... Hem de benim bunca yıllık mapus arkadaşımın, canciğer arkadaşımın oğluna ha...

Arkadan da şamar şaklamalarıyla Hayri'nin yalvarmaları duyuldu (s.37).

Yaşanılan cinsel sapkınlıkların analizi açısından oldukça önemli bilgiler yine Berber Hayri üzerinden anlatılır. Berber Hayri Kürt Kamil'in korunması altına girmiştir. Tüm sapıkça aruzlarını Berber Hayri üzerinde gerçekleştiren Kürt Kamil yüzünden, Berber Hayri'nin sürüklendiği ruhsal çöküntü farklı biçimlerde dışa vurulur. Erkeklik gururu ayaklar altın alındıkça daha bir erkek gibi davranmaya başlar. Bu onun benliğinde yenilginin acısına üstün gelme savaşıdır:

Berber Hayri Kürt Kamil'in zulacısı oldu olalı iyice rezilliği ele almıştı. Erkekliği elinden alınıp yittikçe daha bir erkek görünmeye özenir olmuştu ki hiçbir erkek o kerte erkek gösterişinde olamazdı. Kendinden küçüklere kabadayılaştır, kendinden güçsüzlerle hırlaşır olmuştu (S.39).

Evli olmadığı halde hamile kalma hakkına sahip olmak, özgürce sevişmek, bekâretini vermekten mutluluk duymak... tüm bunlar cinselliğin özgürce ve olması gerektiği gibi yaşandığının işaretidir. Toplumun yargılayan bakışlarından uzak kendi kararlarını alabilen bireylerin yaşadığı doğal süreçlerdir. Berber Hayri idamından önce atıldığı zindanda, hayallere dalar. O gecenin geç bir saatinde İstanbul sokaklarında yaşananları düşünürken işte tüm bunlar aklından geçmiştir. Ancak onun yaşama hakkı elinden alınacak ve özgür bir birey olma şansına sahip olamayacaktır:

Evli olmadığı erkekte gebe kalmakta olan kızlar... Yataklarında sevişenler... Bir erkek öğrenci düşündü Berber Hayri, yatağında seksoloji kitabı okumaktaydı. Bir kız bekâret kanın dökülmesinden mutluluk duymaktaydı (s.140)...

Romanda yer alan bir diğer konu da siyasi tutuklularla ilgilidir. Burada siyasiler incelenen diğer romanlardaki gibi olumsuz özellikleriyle verilmez. Daha önce siyasiler kavgalar, siyasi oyunlar, seçim döneminde yaşanan kargaşa gibi olumsuz bir çerçevede ele alınmıştı. Buradaysa idealize edilmiş altı siyasi hükümlü üzerinden, olması gereken demokratik yaşam en basit haliyle anlatılmıştır. Demokrasi, özgürlük, suç, suçlu, sanat ve edebiyata varıncaya dek yazarın savunduğu düşünceler, bu altı siyasi hükümlü yoluyla bilhassa da *Ustam* yoluyla verilir. Olumsuz olansa gerçek birer aydın olan bu altı kişinin düşüncelerinden dolayı cezalandırılmasıdır. Dahası yönetenler tarafından düşünceleri oldukça zararlı görülen bu kişilerin düşüncelerini yayma korkusu nedeniyle

diğer hükümlülerle görüştürülmemesi trajikomiktir. Özgür düşünce ve gerçek demokrasinin olmadığı sözde cumhuriyet rejiminin eleştirisi yapılır.

Berber Hayri'nin önceleri siyasi koğuştakilerle görüşmesine pek sıcak bakılmaz. Çünkü siyasi hükümlülere düşüncelerini bulaştıracak bir veba gibi bakılır. Birer aydın olan ve ülkenin gelişip sağlıklı bir toplum haline gelmesi için çalışan bu altı siyasi hükümlüye alınan tavır, yazar tarafından sert bir dille eleştirilir:

Bu altı siyasi cezaevinin öteki hükümlüleriyle kesin olarak görüştürülmezdi. Çünkü bu altı siyasi hükümlünün hırsızlıktan yolbağcılığından, sahtecilikten, soygundan, dolandırıcılıktan insan öldürmeden kalpazanlıktan devlet malı çalmaktan rüşvetten ve daha türlü bin türlü suçlardan cezalandırılmış olan burdaki yüzlerce hükümlüye propaganda yaparak onları doğru yollarından ayıracaklarından kendi bozuk düşüncelerini onlara da bulaştıracaklarından çekinilirdi. Berber Hayri işte bu kerte tehlikeli olan o altı kişiyle konuşup görüşmek istiyordu (s.73).

Berber Hayri tanıştığı siyasi hükümlülerden çok şey öğrenir. Tanıştığı bu yeni düşünce biçimi şu ana kadar içinde bulunduğu dünyanın düşüncesinden çok farklıdır. Onlarda gözlemediği en basit görünen şeyler bile aklındaki düşünce kalıplarının yıkılmasına yardım edecektir. Berber Hayri'nin öğrendiği önemli kavramlardan biri eşitliktir. Siyasiler tüm işleri bölüşmekte ve sırayla yapmaktadır. Tuvaletin ve bulaşıkların yıkanması gibi basit işler her gün kimin sırasıysa onun tarafından yapılır. Bu eşit düzen yalnızca yapılan işler için değildir. Gelen gazeteyi bile ilk okuyan kişi o gün sırası gelen kişidir. Bu dünya ona yabancı olduğu bir kavramı, eşitliği, öğretir. Diğer koğuşlarla siyasi koğuşu karşılaştırır. Cezaevinin diğer koğuşlarında böyle bir düzen yoktur. Bu gibi işler meydancı adı verilen kişilere yaptırılır. Adalet sisteminin olmadığı koğuşlarda düzen yalnızca güçlülerin kurduğu biçimde sağlanır. Siyasilerin koğuşunda eşitlik varken diğer koğuşlarda güçlü olan üstün olur. Güçlünün güçsüzü ezdiği bir düzen söz konusudur.

Berber Hayri, karşıt iki yaşam biçimi arasında kalır. Karşıt iki düzen, karşıt iki dünya... Girdiği yeni dünyadan öğreneceği bir diğer kavramsa bağışlayıcılıktır. Ancak buradaki bağışlayıcılık diğer koğuşlarda olduğu gibi bir çıkar ilişkisine dayanmaz. Burada bağışlayıcılık yapılan hatanın bir daha yapılmamasını zihnen kavratıcı niteliktedir. Koğuşa sonradan gelen yedinci siyasi, komuna adı verilen ve para koyduğu ortak hazırlanan yemeye para vermeyeceğini söylediği halde, Ustam onu komunaya

almak ister. Demokratik ve yapıcı bir tartışmadan sonra bu fikir kabul edilir. Ancak yedinci hükümlü komunaya katılmayacağını ayrıca herkesin yaptığı diğer işleri de ortak yaşam alanı olmasına rağmen yapmayacağını bildirir. Her gün eşinin getirdiği yemekleri yiyen yedinci siyasi bu yemeklerden ikram dahi etmez. Yedinci hükümlü kendini diğer siyasilerden üstün görmektedir. Ancak cezası kesilince karısı yemek getirmez olur. Yedinci siyasi işlere kendi kendine katılır. Ustam da diğer siyasiler de herhangi bir yargılamada ve cezalandırmada bulunmadan onu komunalalarına ve aralarına kabul ederler.

Yazarın olumsuz ve çürümüş demokrasi anlayışına karşı olması gereken demokratik anlayışı yine bu siyasiler üzerinden verdiği görülür. İdama giden Hayri burada olumsuz dünyadan çekip çıkarılmış olumlu, biraz da idealize edilmiş bir dünyanın içine alınarak, kişilerin uygun ortam ve koşullarda öğrenebileceği ve değişebileceği gösterilmeye çalışılır. Berber Hayri'nin burada öğreneceği yeni kavram demokrasidir. Siyasiler arasında demokratik tartışmalar yapılır. Bu tartışmalar oldukça düzeyli ve yapıcıdır. Kişiler en basit görünen konuların karara bağlanması için kendi aralarında oylamaya gider. Verilen kararlara saygı duyulur:

O çok sert başlayan tartışmanın böylesine tatlıya bağlanıp uyuma varılmasına Berber Hayri çok şaşıtı. Hele o komunaya hiç para vermeyenlerin önerisine karşı, "Hastir len beş beş para mı veriyorsun da herkesin içtiği cıgaraya karışıyorsun denilmemesi Hayri'yi büsbütün şaşırtmıştı. Demek bu dünyada bu işler böyle de olabiliyordu (s.82).

Hayri için Ustam onun her zaman beklediği güvenilir kişidir. O daha önce cezaevinde gülen yüzüne aldandığı ve olanı biteni anlattığı kişiler gibi değildir. Olumsuz figürlerin karşısında olumlu bir figür olarak çıkarılır. Ustam figürü ile kitap boyunca savunulan düşüncelerden biri açıkça ifade edilir. Bu düşünce, suçlu kimdir sorusunun yanıtını oluşturur. Yazar, gerçek suçlunun, suçu ve suçluyu oluşturan nedenler olduğunu Ustam karakteri üzerinden anlatır:

Öteden beri cezaevinin gediklileri, dışarda ellerini kollarını sallayarak gezen gerçek suçlulara cezaevinde vekâlet ettiklerini söylerlerdi. Ustam söylediği gerçek suçlu bu da değildi. Gerçek suçlu suçu ve suçluyu yaratan nedenlerdi. Evet, suç işlenmişti ama yine de suçlu sayılmamalıydı (s.87).

Ustam karakteri üzerinden özgürlük ve suç arasındaki ilişki anlatılarak, toplumun yönetimine bağlı bireylerin özgür olamayacağı savunulur:

“Biz insanlar demişti, “ hepimiz, her hücremizden görünmez milyarlarca iplikle topluma bağlıyız, toplumun bir katına bağlıyız.” demişti. “ bizi o iplerin yönettiğini bilmediğimizden, özgürüz, bağımsız sanırız kendimizi,” demişti. “Sen bağımsız olaydın hiç o suçları işler miydin; özgür olaydın hiç Tophaneli İlhami’yi vurur muydun?” demişti. “ Öyleyse...” demişti (s.98)...

Berber Hayri’nin karşılaştığı tüm kişiler onu aslında istemediği bir duruma düşürürler. O eşcinsel değildir. Ama bebeksi yüzü nedeniyle eşcinsel sapıkların hedefi olur. Tavırlarından kendisinin de bir eşcinsel olduğu belli olan Berber, saçlarını okşayarak onun da kendisinden olduğunu söylemiş ve saçlarını biraz uzunca bırakmıştır. Yaşlı başlı bir hükümlüyse dalkavukluk yapmak istediği Kürt Kamil’e Berber Hayri’yi Osmanlı dönemi methiyelerini andıran bir methiye ile anlatmıştır. Aslında bu bir methiye parodisidir. Parodi kiraya verilecek bir oynak kahpeyi betimler gibidir. Kötü bir amaca hizmet eden methiye cezaevlerindeki yozlaşmış ahlakı vurgular niteliktedir:

Yaşlı başlı dalkavuk hükümlü yaranmak istediği ikinci kısım ağası Kürt Kamil’e koşmuş tıpkı geceliğine kiraya vereceği bir oynak kahpeyi betimler gibi Berber Hayri’yi ona şöyle anlatmıştı:

Aman ağam aman dedim aman... Felekte böyle bir civan daha hiç görmemiş zaman Paluze ten gümüş gerden... Bilinmez gelmiş nerden... Değil bu yerden inmiş bir melek gökten...

Cezaevinde Kürt Kamil’in sözü geçer her dilediği yerine getirilirdi ki cezaevinde disiplin yürüsün hükümlüler başkaldırıp da dışarıya bir sızıltı olmasın Başgardiyana uygun biçimde bir haber iletildi. Aman çocuğa yazık olmasın taze genci en iyi Kürt Kamil koruyabilir Aman körpe delikanlıya bir ziyanlık gelmesin (s.18).

Bu aşamadan sonra gardiyanın da yardımcılarıyla yeni hükümlünün başına gelecek olaylar hazırlanır. Cezaevinde yaşanan adaletsizlik ve iltimas arkası olmayan hükümlülerin hayatını zindan edecektir.

Bürokrasinin acımasız yüzü Berber Hayri'nin idam hazırlığının yapıldığı sayfalarındaki yerini alır. İronin hâkim olduğu anlatımda infaza giden sürecin çirkinliği tüm açıklığıyla ortaya konur.

Savcı, infaz ile ilgili her şeyi en ince ayrıntısına kadar düşünür. Hayri'nin kimliğinde doğduğunda İslam yazıldığına göre infaz sırasında bir imamın da bulunması şarttır. Bunun için müftülüğe bir çağrılık gönderir. Halk gerekli ibret dersini aldıktan sonra cesedi alması için bir cenaze arabası gerektiğinden Mezarlıklar Müdürlüğüne haber verir. Savcı tüm bunları hesaplarken bir caninin ipe giderken yapılması gereken tüm hazırlıktan sorumludur. Bu durum onun üstün hissetmesini sağlar. O iyi bir iş yapıyordur. Büyük bir sorumluluk verilen önemli bir kişi olmanın hazzını yaşar. Yine de insancıl bir ölüm olması gerektiğini düşünür. Bunu düşünecek kadar insandır. Bu erdeme sahip olduğu için de kendini saygın ve üstün bulur. Durumun trajikomik yanı alaya alınır:

Görevimiz bir insanı yasalara uyararak öldürmek bile olsa bunu elimizden geldiğince acı çektirmeden yada az acı çektirerek çok insancıl biçimde yerine getirmeliydik. Öyle ki cezasını çekip asılan kişi bile -asıldıktan sonra konuşabilse-kendisini uygarca ve insanca asanlara "Allah sizden razı olsun! Sağolunuz Hiç canımı yakmadınız, beni ne iyi astınız ! demeliydi (s.127)."

İdamı normalleştiren söylemler idam hazırlıkları yapılırken çokça sarf edilir. Kaybolan darağacının arandığı bölümde savcı, koskoca cezaevinde en son dört yıl önce birinin asılmasına şaşırır:

Koskoca cezaevinde şimdiye dek hiç insan asılmadı mı? Peki, asıldıysa neyle asıldı kasap çengeline asılmadı ya bunlar. Dört yıl önce birini mi astınız en son iyi nerde darağacı öyleyse Bulun çabuk (s.129).

Savcı insanlık dışı bu olayı tüm söylemleriyle normalleştirir. Koskoca İstanbul'da yalnızca bir cellat olmasına şaşar, bu işi bir gelir kapısı ve geçerli bir meslek olarak görerek toplumdaki işsizlikle bağdaştırarak, işsizlikten dert yanmalarını eleştirir:

Telefonu kapatınca savcı düşüncelere daldı. Koskoca memlekette bitek cellat... Yani parasıyla bile adam asmak isteyen yoktu. Bir de işsizlikten yakınrlar Çalışmak isteyene iş çok beyim yeter ki iste sen (s.131).

Yazar ironik bir söylemle şölen olarak nitelendirdiği idam hazırlıklarını en ince ayrıntılarına kadar anlatır. Burada yoğun bir *darağacı mizahı* yapılır. Öyle ki cellatlık gibi özel bir mesleğe ayrı bir yer açmıştır. İdam edilecek kişinin acısını hafifletmek için ipin bir teneke zeytinyağında bekletilmesi alaya alır. Zira idam hiçbir şekilde insancıl olamaz. Bu durumla ara cümle içinde açıkça alay etmiş, durumu alaycı ancak acı bir dille eleştirmiş olur:

Halkanın birden gırtlığı sıkarak asılanın can vermek için uzun uzun çirpiniş debelenip acı duymaması tedirgin olmaması için —bakınız asılma işleminde ne incelikler düşünülmüş ve ne denli insanca davranılmıştır— ipi akşamdan zeytinyağına yatırmalıydı. Bütün bir gece zeytinyağını iyice emen ip yumuşaklaşır esnekleşir böylece asma işleminde de kolaylaşıp asılan kişinin can verme acısı uzun sürmezdi (s.103).

Yazar, halka açık yapılan idamın ibret dersi olamayacağını, bu zihniyete üstün gelebilecek bir olayla aktarır. Hırsızın infazı gerçekleştirilirken hırsızlık olaylarına dikkat çeker:

Yine okuduğu kitaplardan öğrendiğine göre İngiltere’de yankesicilerin ölüm cezasına çarptırıldıkları çağlarda birçok hırsız meslektaşları asılırken darağacının çevresinde sıkışan seyircilerin ceplerindekileri boşaltıyordu tıpkı bizdeki seçimlerde coşkun konuşmacıları alkışlamak için ellerini havaya kaldıranların ceplerindekini yankesicilerin aşırımları gibi (s.125).

Cellat Ali üzerinden kara mizah sürer gider. Cellat Ali İstanbul’da bu işi yapan tek kişidir. Bu yüzden sık sık müşterisinin yani idama çarptırılan kişinin artması için dua eden bir tip olarak karşımıza çıkar. Mesleğini özveriyle yapmaya çalışan cellat, kendisinden başka bu işi yapan olmadığına göre maaşa bağlanmak ister. Ancak son olarak astığı iki adamın da parasını alamamıştır:

Gelgeldim ne her insan asısında ona geçimine yetecek denli para veriliyor ne de sık sık insan asılıyordu ki her asmadan az para alsa da sürümden kazanıp cellatlıktan kazandığı parayla geçinebilsin Cellat çingene Ali'nin müşterilerinin artması işlerinin hızlanması için ettiği duaların da Tanrı katında geçerliği olmuyordu. Çingene Ali gereksinilen bir kişi olduğuna ondan başka da bu işi yapan olmadığına göre devletin aylıklı bir görevlisi olmak istiyordu (s.103).

Görüldüğü üzere Cellat Ali'de eşsiz bir iş yaptığını düşünerek kendini diğer kişilerden üstün hisseder. Üstelik idamlıkların canını aldığı için güç ve cesaret yönünden diğer kişilerden üstün hissetmiştir. Zira yaptığı iş hiç kolay değildir.

Mizahın cezalandırıcı ve böylece alt etme gücü romandaki yerini alır. İlgili yerlerden birinde Berber Hayri'nin sarhoş celladı sandalyeye tekme atmaya çalışırken imamın kucağına düşer. Böylece mizah celladı cezalandırır:

Bir tekme atıp sandalyeyi devirecek, ayakları altından sandalye düşünce Berber Hayri boynundaki ipten boşlukta asılı kalacaktı. Gelgelelim, Çingene Ali ayağının yönünü bitürlü belirleyemediğinden topa şut çeker gibi sandalyeye tekme atıyor sanarak ayağını boşluğa salladı. İkinci kez denedi, yine hedefi tutturamadı. Üçüncü denemesinde dengesi bozuldu, arkasındaki imam efendinin kucağına yuvarlanarak kaç üstü yere oturmaktan kurtuldu (s.161).

Gazetelerin halkı kışkırtıcı haberler yapması ve bunu resimlerle desteklemesi eleştirilir. Romanda bir idam mahkûmunun gazetelerde nasıl haber edildiği ve idam edilen mahkûmun ipte sallanışını bir mutluluk fotoğrafı gibi çekilip yayımlanması eleştirilmiştir.

Gazeteler Berber Hayri'yi canavar ruhlu diyerek yermiş ve olduğundan çok daha farklı ve korkunç göstermiştir. Canavar ruhlu Hayri'nin idamının onanması mutlu edici büyük bir haber gibi verilir. Böylece halk kendini böyle insanlık dışı olmadığı için üstün hissedecektir. Onlar bir katil gibi aşağılık değildir:

Berber Hayri'yi zindana attıklarının otuzbeşinci gününün sabahı gazetelerin çoğunda altı yaşında oğlan çocuğunu ırzına geçtikten sonra boğan canavar ruhlu Berber Hayri'ye mahkemenin verdiği idam cezasını Yargıtay'ın da onayladığı haberi yazılıydı (s.66-67).

Cezaevlerindeki mahkûmlara gazetelerin idamın gerçekleştirilmesinden sonraki gün verilmesi de ironiktir:

Asılma haberini yazan ve daracında sallanan ceset resimlerini basan gazeteler o gün cezaevine sokulmayarak cezaevindekilerin kışkırtılmaları ve coşkulanmaları önlenirdi (s.106).

İdamın fotoğraflarını çekmek isteyen gazeteciler yalnızca Türklerden oluşmaz. Yabancı basının da ilgisi büyüktür. Durum yazar tarafından alaya alınır:

Bütün bu kalabalık arasında yabancılar da eksik değildi. Yabancı gazetelerin, ajansların muhabirleri, radyo ve televizyoncuları en güzel pozlarda resim çekecekleri yerleri ayarlıyor, alanda dört dönüyorlardı (s.148).

Böylece üstünlük yalnızca Türk insanına değil yabancılara da yaşatılır. Üstelik bir tören yerine dönmüş alanda yabancı basının gördükleri, gelişmiş bir toplumdan gelmenin üstünlüğünü ve hazzını yaşatır.

Başkahramanımız Berber Hayri de yenilmiş, örselenmiş bir karakterdir. Hayri başına gelen olaylara sebep olan kişilerden intikam almak ister. Üstün olanı alt etme ve başa geçme onun en büyük arzusudur. Ne var ki tüm bu olaylar silsilesinin sebebi olan büyük egemen güce karşı çaresizdir. Roman boyunca yenilmişliğin acısını duyan Berber Hayri, romanın sonunda ipe götürüldüğünde gerçek benliğini bulmanın üstünlüğünü yaşar. Bu durum, egemen sınıfa karşı kazanılmış bir zafere dönüşür.

3.6.2.2. Dille Sağlanan Mizah

Romanda ağırlıklı olarak benzetme ve mübalağa sanatları kullanılmıştır:

3.6.2.2.1. Benzetme

Kendilerine yapılan ahlaksızlığı başkalarına yapmak için can atan sapkın suçluların on beş günlük cezasını çekmek için gelen bir kişiye yaptıkları sapkınlık benzetme yoluyla aktarılır. Kara mizahın bir örneğini oluşturan olayı aktaralım:

O genç sübyan koğuşuna tıklıp da koğuşun demir kapısı arkadan sürgülenip zincirlenince sübyan denilen o koğuş dolusu canavar yavruları hiçbir önsöze hiçbir başlangıca gerek duymadan tıpkı cüceler ülkesindeki Güliöver'in üstüne binlerce

cücenin saldırması gibi gencin üstüne saldırıp pantolonunu donunu yırtıp sıyırmışlardı . Neye uğradığını anlayamayan delikanlı yere yıkılınca çocukların beşini onunu silkeliyip atıyor ama bu kez onbeşi yirmisi üstüne çullanıyordu onunda delikanlının gücü de soluğu da tükenmişti (s.17).

Bu gencin başına gelen korkunç saldırı Gülüver'in üstüne binlerce cücenin saldırmasına benzetilir. Burada on beş gün gibi kısa bir cezayı çekmek için gelen bu genci ne olduğu çok iyi bilinen sübyan koğuşuna atılması da sert bir eleştiriden nasibini almış olur. Burada okur çocuğun başına gelenlere acıyarak üstünlük hisseder. Bu talihsiz olayın başlarına gelebileceğine ihtimal veremez.

Berber Hayri'nin kapıaltı denilen adliyenin bodrum katına atılmasıyla okuyucu da kendini farklı bir atmosfer içinde bulacaktır. Burada kendini esrardan, afyondan henüz yitirmemiş olan tutukluların Berber Hayri'yi gördüklerinde verdikleri tepki benzetme yoluyla anlatılır. Durum Hayri'nin bundan sonra içinde bulunacağı kokuşmuş ortamın ve yoz kalabalığın ilk örneğidir:

Eroinden afyondan esrardan kendilerini dahaca yitirmemiş olanlar içeri itilen delikanlıyı görünce tıpkı külhanbeylerin yoldan geçen kızlara laf atmak için ıslık çalmaları gibi hep birden ıslık çaldılar. Anasının ipini satmışlardan biri yanındakini dirseğiyle dürterek, oğlum gene Kürt Kamile gün doğdu şu yavriye bak ilik ilik namussuzum dedi (s.14).

Tutukluların Hayri'ye ıslık çalması külhanbeylerinin yoldan geçen kızlara laf atmak için ıslık çalmasına benzetilir. Bu durumda Hayri'nin karşı cins yerine koyulduğu tutukluların eşcinsel duygu ve düşüncelerini harekete geçirdiğini söylemek mümkündür. Henüz hangi suçtan içeri girdiği de bilinmez. Öyle ki hangi suçtan içeri girdiği sorulduğunda utancından yüzü kızaracaktır:

Yirmibir yaşında olan ama yaşından çok toy gösteren körpecik delikanlının elma alı yanaklarındaki kaysı tüylü teni kızarıp yüzü pençe pençe harlandı (s.14).

Yazar bundan sonra Kürt Kamil'in betimlemesine geçer. Kürt Kamil al yanaklı körpe oğlanın tersine gözleri sert kabuklu bir böceğe benzetilen ve bütünüyle bakıldığında korkunç bir canavara benzeyen bir azılı suçludur:

Kürt Kamil karanlık yüzü gözleri parlak ve sert kabuklu böcekler gibi fildir fildir oynayan bakışları insana korku salan gülmenin ne olduğunu öğrenip bilmemiş güldüğü hiç görülmemiş yaşamının çoğunu cezaevlerinde geçirmiş cezaevleri dışındaki günlerini de Tophane, Ziba, Tahtakale Kemeraltı ve Galatadaki bekâr odaları diye anılan yerlerde yaşayarak kiralık kadınlarla ve uygunsuz yola düşmüş oğlanlarla düşüp kalkmak gibi edepsizliklerle geçirmiş gününü gün etmiş genelev sermayelerinden haraç yemiş Lomborozo'nun bilimsel olmadığı çoktan tanıtlanmış bulunan doğuştan suçlu insan tipinin bilimsel bir gerçek olduğunu tek başına kanıtlamaya çalışan insan biçiminde bir canavardır (s.15).

Okuyucunun Kürt Kamil'in betimlemesini okurken dikkatli olması gerekir. Zira onu canavara benzeten ve onun aşağılık yaşamını tanıtan bu betimlemede yazarın gerçek düşüncesi saklıdır. İlk etapta okur bu katilden kendini hem insani olarak hem de görünüm olarak üstün hisseder. Ancak anlatılanlar iyilerin güzel olduğu ve ödüllendirildiği; kötülerin çirkin olduğu ve cezalandırıldığı bir masal değildir. Öyleyse Kürt Kamil'in analizini yapmak gerekir:

Kürt Kamil'in güldüğü hiç görülmemiş, gülmenin ne olduğunu öğrenememiştir. Bu durumda yaşadığı hayattan pek de mutlu olduğu söylenemez. Kürt Kamil'i azılı bir suçlu, bir canavar olmaya iten sebepler, koşullar olmalıdır. Yazar düşüncelerini desteklemek için doğuştan suçlu insan tipinin bilimsel bir yanı olmadığını altını çizer. Hiçbir insan doğarken suçlu doğmaz. Bu durumda canavar benzetmesi yazar tarafından suçlu insan tipini çizmekten çok, bu insan tipiyle ilgili düşüncelerini desteklemek için yapıldığını söyleyebiliriz.

Yazar, Kürt Kamil'in savunan bir tarafa geçerek inandığı düşünceyi Kürt Kamil üzerinden bir kez daha verir. Bu düşünce Kürt Kamil'i bir canavara dönüştüren şeyin geçmişte yaşadığı ağır ve acı dolu hayatı olduğuna işaret eder. Elbette yazarın burada savunduğu şey suçlunu suç işlemesinin doğal karşılamak gerektiği değildir. Burada kişiyi suça iten duygunun intikam duygusu olduğuna vurgu yapılır. Çünkü suçlu kendine başka bir çıkar yol bulamaz. Hayatta doğru olanla tanışmamış, ona yol gösterecek birini bulamamıştır. Buradan da çıkarılabilir ki onlar için hala umut vardır:

Kürt Kamil ki onbeş yaşından beri gire çıka yaşamının yirmidört yılını cezaevlerinde çürütmüş insan biçiminde bir canavardır. Onu da daha onbeş yaşındayken cezaevinin o zamanki ağaları körpe oğlan olarak kullanıp korumuşlar,

yedirip içirip besleyip içini onulmaz acılarla intikam ağusuyla doldurmuşlardır. Sonunda Kürt Kamil gözyaşı pınarları kurumuş acımasız bir canavar olup çıkmıştır (s.30).

Cezaevindeki insanların kendi aralarındaki ölümcül kavgaları, sanattan uzak bu kişiler için sanat gibidir. Dans eder gibi kavga ederler, şiir gibi bıçak sallarlar. İşte onlar için sanat budur. Hayatlarında sanatla tanışma fırsatı bulmamış kişiler, kavgayla tanışmışlardır. Berber Hayri'nin özendiği bir hükümlünün kavgası bu benzetmelerle anlatılır:

Çok keyifli kavga ediyor, kavganın tadını çıkarıyor, sanki kavga etmiyor da, şarkı söyleyip dans ediyordu. Bu yüzden onun şiir gibi bıçak attığını söylüyordu eski hapishaneciler (s.49).

Burada ayrıca iyi kavga etmenin ve bıçak sallamanın mahkûmlar arasında üstün bulunduğu görülür. Bu onlara göre bir başarıdır.

Sözde aydınlar, gerçek aydınlar, halk ve hükümlüler... Herkesin idam cezasıyla ilgili bir görüşü vardır. İdam mahkûmununsa zindanda infazının yapılacağı günü beklerken tüm bu tartışmalardan uzak masumiyeti simgeler nitelikte aldığı pozisyon anne karnındaki bir cenin aldığı pozisyona benzetilir.

Berber Hayri içerdeyken annesi ölmüştür. Annesi sağken birkaç kez onu görmek istemiş ancak o bulunduğu koşullara altında annesini görmek istememiştir. Şimdi ölümü beklerken bu düşüncelere dalan Hayri anne karnındaki bir cenin pozisyonunu alarak ağlamaya başlar. Gazetelerin canavar olarak nitelendirdiği Hayri şimdi bir insanın en saf halini almıştır. Hayri'nin aldığı bu pozisyon yazarın vermek istediği mesajı destekler niteliktedir. Hiç kimse suçlu doğmaz. Çevre insanı suça sevk eder. Suç suçu işleyen değil suça iten nedenlerindir:

Berber Hayri de cezaevine düştüğünden beri annesiyle hiç görüşmemiştir. Tıpkı o kadın gibi düşünmüştü. Bu koşullar altında annesini görmek istememiştir Annesi iki kez ziyaretine gelmiş birinde mahkemede birinde de hastanede olduğunu söyleyerek annesinin karşısına çıkmamıştı, çıkamamıştı. Berber dükkânını açmak için gerekli sermayeyi anacığının altın bileziklerini küpelerini satarak sağladığını düşündü. Bunları

düşünürken yattığı yerde bacaklarını karnına doğru çekip büzüldü tıpkı ana karnındaki bir çocuk konumunu aldı ağlamaya başladı. Bir zaman ağladı öylece (s.119)...

Kürt Kamil'in yalnızca görüntüsü değil sesi de oldukça korkutucudur. Sesi bir kuduz köpeğin hırlamasına benzetilir. Tehditkâr sesini oynadığı küçük bir oyunla yeni gelenlere gözdağı vermek için kullanır:

Kürt Kamil'in sesi bile korku veriyordu bilinen insan sesi gibi çıkmıyordu Sanki gırtlığındaki ses telleri kopacak gibi gerilmişti de buyüzden kuduz köpek hırlamasıyla konuşuyordu Ağzından çıkan sesi bile karşısındakinin suratına atlayacak bir pençeli hırıltıydı (s.20).

Burada da korkutan güç olan Kürt Kamil , üstünlüğün kendisinde olduğunu yeni gelenlere hissettirir.

3.6.2.2.2. Deyim ve Atasözü Kullanımı

Atasözü ve deyimlerin genel olarak cezaevi argosuyla hükümlülerin birbirini alaya almak ve aşağılamak için kullanıldığı görülür. Bu aşağılamayı yapanlar kendilerini üstün hissetmenin hazzını yaşarlar.

Romanın genişçe bir yerinde Kürt Kamil'in suçlarına tanık olunur. Romanın girişinden sonraki ilk bölümündeysen Kürt Kemal'in birçok işini yapan iki oğlandan bahsedilir. Bu oğlanların bir gün Kamil'in yerini almak için her şeyi en ince ayrıntısına kadar öğrendiği söylenir. Kürt Kamil'in cezaevinden çıktığı ilk aysa uykudayken iki sapık oğlan tarafından boğularak öldürüldüğü, cesedinin kokuşmuş bir biçimde pis bir han odasında bulunduğu anlatılır. Bu tip kişilerin kendi hayatlarına uygun bir biçimde yani pis bir biçimde öldüğü duyulduğunda kişiler sevinçlerini ifade etmek için bir atasözü kullanır:

Atasözüdür:

“Su destisi suyolunda kırılır (s.16).”

Bu atasözü üstünlük belirtisidir. İşte o hak ettiği şekilde öldü Onun sonu ancak böyle olurdu düşüncesiyle üstün hissedilir. Mahkûmlar böyle bir olayın başlarına

gelmemiş olmasının sevincini yaşarlar. Korktukları ölüm şeklini başkasında gördüklerinde mutlu ve üstün hissederler. Başka bir açıdan bakıldığında onu öldüren iki sapık oğlanın da ondan arta kalır yanı yoktur. Bu demek oluyor ki Kürt Kamil öldüğünde dünyada suçlu sayısı eksilmeyecek aksine türeyerek devam edecektir. Önemli olan su testisinin suyolunda kırılması değil suçu doğuran sebeplere eğilmektir.

Kişilerin kendi başlarından geçenleri unutarak, aynılarını yaşayan Berber Hayri'yi alaya aldıkları görülür. Burada kendi başlarına geleni başkasında görmek rahatlatır. Çünkü bu olaylar yalnızca onların başına gelmiyordu. Yalnız degillerdir. Dahası önceden başlarına gelen artık gelmiyordu. Bu kurtulmanın üstünlüğüdür:

Bundan sonra cezaevi argosu üzerine uydurulmuş özgün deyimlerle sözlerini süsleyerek konuşmalarını sürdürdüler,

Beyimin yemekleri de lokantadan geliyor haa... Kayıntı kıyak...

—Bedava değil anam... Kim kime bedavadan ş'apar annadın mı?

Kaldıramayacağın yükün altına domalma demişler öyle değil mi anam...

Ne dersin o iş tamam mı?

Yok daha dur...

Yahu Berber Hayri düşeli iki ayı geçti be... Bu kadar zaman sabreder mi Kürt Kamil?

Bu Berber Hayri liman balığı gibi bir oğlan hem oltaya tutulmaz hem iğneye pisler öyle bir kurnaz oğlan...

Vay anasını...

Kolayı var be kardeşim, daha olmazsa Berber Hayr'iyi ilkin esrara yine olmazsa eroine alıştırdı mı o zaman tamam... Hani ne demişler “ Mal kismetten çıkınca uçkur dokuz yerden koparmış...”

Bir zamanlar Kürt Kâmilin sapık kösnüllüğüne boyun eğmiş olmanın acısı ve aşağılık duygusuyla şimdi Berber Hayri'yi aşağılayarak hatta suçlayarak avunmuş oluyorlardı (s.32).

Kimi zaman hükümlüler karşılarındaki kişiyi alaya almak için atasözleri kullanır. Berber Hayri'nin Kürt Kamil'in gidişini duyduğunda üzülmeleri hükümlüler tarafından yanlış yorumlanmış, Berber Hayri alay konusu olmuştur. Üzüntüsünü göre Tophaneli Hilmi “Arpacı kuşu gibi düşünmek” atasözünü alay etmek için kullanır. Berber Hayri'nin üzgün olduğu doğrudur ama onu tam da öldürmeyi planladığı ve

bunun için çalıştığı zamanlarda gittiği için üzgündür. Bu alay, argo söylemlerle devam edince Kürt Kamil'in değil ama Tophaneli Hilmi'nin ölümcül yaralar almasına sebep olacaktır:

Vah yavriii... Ağası gitti, arpacı kumrusu gibi düşünüyor şimdi... (S.59)

Hükümlüler arasında çıkan kavgaların ne denli tehlikeli ve sert olduğu kullanılan deyimlere de yansır. Deyimler cezaevi jargonunu yansıtır. Aşağıda bu jargona örekeler verilmiştir. Bu deyimlerden bazıları: “ Bok yoluna gitmek, meydan okumak, canına susamak, postasını koymak”tır.

(...) böyle bişeye kalkışanlar bir bıçak vuruşu, bir şiş dalışıyla bok yoluna gidebilirdi. (S.60)

(...) İlhami hızla kaptı yerden şişi.

- Ulan sen ölümüne susamışsın (s.61)!

Şimdi o alçaklığı yapacak kabadayı kimse karşısına çıkmasını istiyordu, topuna posta koymuş, meydan okuyordu (s.62).

Yaşananlar üstün olmak için savaşmaktır. Her zaman yenilen, ezilen tarafta olan hükümlüler yenen güçlü olan tarafa geçerek üstünlük elde etmek isterler. Bunun içinde diğer mahkûmlar tarafından onaylanacak şekilde güçlerini kanıtlamaları gerekmektedir. Bu yüzden üstünlük kuran laflarla savaşa yani kavgaya davet çıkarırlar.

Cezaevi jargonunu yansıtan başka bir paça da aşağıda verilmiştir. Konuşma ağır suçlu mahkûmlar arasında geçmektedir:

- Seninki tüyü düzmüş. İlk geldiği gün, üst baş dökülüyordu enayide. Bir de şimdi bak, giyinmiş kuşanmış, iki dirhem bir çekirdek...

(...)

- Eee, Kürt Kamil'in kanadı altına girince böyle olur... dedi.

- Hani ne demişler: “ Bir avuçluk çanağın, bilemezsin ne yapacağın...” İşte o hesap (s.31)...

Burada mahkûmlar Hayri'nin iyi giyinmesini ve korunmasını kıskanırlar. Bu kıskançlıklarını Kürt Kamil tarafından kullanılan kişi olmamaları yönüyle kapatmaya çalışırlar. Böylece kendilerini Hayri'den üstün hissetme yolunu bulmuş olurlar.

Kitaba da adını veren Surnâmelerin parodisini yapan yapıt bu bağlamda mizahın önemli bir parçasıdır:

Elimizdeki bu kitap bir parodi örneğidir. Eski Surnâmelerde de Aziz Nesin'in Surnâmesinde de halkın coşku ve sevinçli karşıladığı bir şölen vardır. Aradaki fark ise bu şölenlerin şimdilerde bir düğün için değil bir idam töreni için yapılmasıdır. Böylece Surnâme bambaşka bir içerik kazanır. Bu içerik ağır eleştirilerle yüklü alaycı bir içeriktir.

Tarih boyunca idam cezalarının suçu azaltmadığı görülse de mantık dışı bir hareketle idam cezalarına devam edilmiştir. Mehmet Akif Ersoy'dan alınan dizelerle yapılan eleştiri kişilerin tarihten ders almadığı yönüyle desteklenir:

Geçmişten adam hisse koparmış Ne masal şey

Beş bin senelik kıssa yarım hisse mi verdi

“Tarihi tekerrür” diye tarif ediyorlar

Hiç ibret alınsaydı tekerrür mü ederdi (s.125-126)

BÖLÜM IV

SONUÇ

Aziz Nesin'in mizahçı kişiliğini ve Türk mizah edebiyatına katkılarını inceleyen bu çalışmanın sonuçlarını şu şekilde sıralamak mümkündür:

Üstünlük kuramı, başımıza gelmesini istemediğimiz bir durumun başkasının başına geldiğini görünce haz duyduğumuz durumları açıklar. Burada haz üstünlük hissetmemizin bir sonucudur. Aziz Nesin, Gol Kralı, Zübük, Tatlı Betüş, Yaşar Ne Yaşar Ne Yaşamaz adlı romanlarında bu dengeyi başarılı bir biçimde kurarak mizahını ortaya koyar. Söz konusu romanlarda, gülmeyi sağlayan bir unsur olarak karşımıza çıkan üstünlük kavramı, gerek okurun romanı okurken kapıldığı gülmeceyi yaratan bir his, gerek roman kişilerinin birbirlerine karşı konumlarını belirleyen bir ilişki biçimi olarak ele alınmıştır. Yazar için Sait'in saflığı, Yaşar'ın başına gelen gülünç olayları, Betül'ün ve Zübük'ün keskin zekâlarını abartılı bir biçimde belirginleştirerek gülmenin temel mekanizmalarından birini işletir demek yanlış olmaz. Mizah kuramları açısından bakıldığında Aziz Nesin'in romanlarının üstünlük kuramıyla açıklanmaya uygun bir yapıda olduğu söylenebilir. Bunun temelinde yazarın mizah anlayışını da yansıtan çelişkili durumlar, karşıtlıkların birlikte var olması, olayların veya kişilerin görmeye alışık olduğumuzun dışında verilmesiyle yaratılan aykırı ve sürpriz sonlara dayalı farklı düşünme biçimlerinin yattığını söylemek mümkündür.

Tahlil edilen beş romanında da Aziz Nesin reel hayatı kurgusal bir dünyaya taşır. Bu dünyada gerçek hayat kahramanları, birer ironik kahraman halini alır. Bu anlamda roman gerçek hayata ayna tutarken, bazı roman kahramanlarının tıpkı Don Kişot (Cervantes,1605) gibi topluma uymadığı ve kendi kurgusal dünyalarını reel dünyaya taşıdıkları görülür.

Roman kahramanlarından toplumun gidişine ayak uyduramayan Yaşar, başını gerçekler dünyasına çarpıp gülünçlüğe düşer. Roman boyunca başından türlü gülünç olaylar geçen Yaşar, çevresine, ortamına uyum sağlayan toplum tarafından sürekli alaya alınır, örselenir. Alaya alındığı ve örselendiği bu süreç onun topluma uyarlanma ve dönüşüm sürecidir. Bozuk toplum yapısı, yasalar, bürokrasi, yoksulluk karşısında çaresiz kalan Yaşar bu düzeni değiştiremeyeceğini anladığında artık o da topluma uyan safhasındadır. Yaşar üstünlük kuramı bağlamında değerlendirildiğinde yaşadıklarıyla alay edebilen, kendini önceki halinden üstün görebilen bir kahramandır. Diğer roman

kahramanları da Yaşar'ın başına gelen şanssızlıkların kendi başlarına gelmediğini düşünerek üstün hissetmenin hazzını yaşar. Ancak roman sonunda asıl üstünlük Yaşar'a geçmiş olur. O artık eskisi gibi saf ve şansız olmayacak kadar değişmiştir.

Sait yolda yürürken realiteden koparak hayal dünyasına sığınır, kendi keline konuşur ve bu durum tuhaf görünmesine sebep olur. Bir dizi olay sonucunda futbolcu olmayı başarır. Ancak futbolcu olma yolunda gördüğü yozlaşmış dünya onun uyanışına sebep olur. Bu dünyanın karşısında çaresiz kalan Sait, futbolu bırakarak kabuğuna çekilir. Üstünlük kuramı açısından değerlendirildiğinde roman boyunca Sait'le alay edildiği onun fiziksel yetersizlikleri, şapşallıklarından dolayı küçümsendiği ve bu yönlerden Sait'ten üstün olmanın hazzının yaşanıldığı görülür. Ancak roman sonunda olumsuz olan tüm nitelikler olumlu yönde değişir. Sait üstün bir konuma getirilir.

Zübük, topluma uyarlanmış gibi görünen ama aslında yalnızca topluma egemen bir kesime, politik kesime, uyum sağlayan bir roman kahramanıdır. Aziz Nesin'in yarattığı en başarılı tiplerden biridir. Zübük şikâyet edilen, sövülen, suçlanan bir kişi olmakla birlikte tüm bunların farkındadır. Kasaba aydını olarak tanımlanan Zübük kurulu düzenin farkındadır. Bu düzeni yıkmak yerine düzenle kendi çıkarları doğrultusunda hesaplaşmayı yeğler. Yıkamadığı düzenin en iyi oyuncusu haline gelir. Bu anlamda konuşmaları ve davranışlarıyla üstün konumdadır.

Tatlı Betüş farklı roman kahramanlarının gözünden farklı şekillerde anlatılan ancak tüm anlatılarda, bozuk toplum yapısıyla, bilhassa yozlaşmış sosyete hayatının sahteliğiyle alay eden ve içinde bulunduğu çarpık düzeni yıkmak isteyen bir kadındır. Tatlı Betüş girdiği sosyete âlemine uyuyor gibi görünür, ama aslında içinde bulunduğu toplumu yerer. Bir türlü uyum sağlayamadığı toplum düzeniyle savaşmaya gücü kalmadığında, izbe bir köşeye çekilerek gözden kaybolur, orada sokak kedileriyle yaşayarak ölümü bekler. Üstünlük kuramı açısından değerlendirildiğinde Betüş sürekli olarak bir üstünlük savaşı içindedir. Kendisiyle alay ettiği yerlerde kendine karşı bir zafer kazanır. Diğer roman kahramanlarıyla olan diyaloglarında zekâsıyla karşı tarafı alt etmeyi bilir. Yaptığı esprilerin yıkıcı bir gücü vardır. Ancak roman sonunda yıkmaya çalıştığı düzenin içinde kaybolur. O artık savaşmayı bırakır ve yenilir.

Surnâme'nin Berber Hayri adlı roman kahramanı mizahın tüm ciddiyetiyle kaleme alınmıştır. Berber Hayri cezaevine atılmasına neden olan suçu işlediği günden başlayarak idam edildiği güne kadar büyük bir değişim içine girer. İdam sehpasına getirildiğinde o artık bambaşka birine dönüşmüştür. Dolayısıyla asılan kişi de bambaşka biridir. Değişip dönüşen Berber Hayri değişmeyen gerçekler karşısında çaresizdir. Artık

o da değişmeyen düzenin cezasını canıyla ödeyenlerden yalnızca biridir. Üstünlük kuramı açısından değerlendirildiğinde sürekli olarak birbirlerine üstün gelme yarışı içinde olan mahkûmların arasında yer alır. Mahkûmlar onu aşağıladığında ondan üstün hissetmenin hazzını yaşar. Berber Hayri onlara üstün gelebilmenin yollarını ararken karşılaştığı siyasiler onu bambaşka bir dünyayla tanıştırır. Bu dünyada üstün gelme yarışı yoktur. İnsanlar birbirlerinin eksiklerini, kusurlarını, şanssızlıklarını v.b. gördüklerinde bundan haz duymazlar. Burada eşitlik ve demokrasi vardır. Öğrendikleriyle Berber Hayri başkasından üstün olma arzusunu yitirir. O artık eski haline göre üstündür.

Sonuç olarak tüm roman kahramanları topluma bir şekilde uyum sağlayamayan kişilerdir. Her biri bu toplum düzeni içinde kaybolur. Mutsuz sonlara sahip romanlar, bu sonların değişmesi için eğitici bir amaçla yazılmıştır. Mizahın eğlendirici, eğitici yanı bu konuda büyük bir rol oynar. Sonları değiştirebilecek gücün varlığına işaret edilir. Mizah tüm bağışlayıcılığıyla oradadır. Tüm olumsuzluklar eleştirel bir yaklaşımla anlatılırken nedensellik ilkesinden ayrılmaz. Nedenler iyileştiğinde toplumda iyileşecektir.

Övgü görüntüsü altında mizahın başarılı örneklerinin verildiği görülür. Bu övgüler roman kahramanlarının birbirine yaptığı ya da yazar tarafından yapılan ironik övgülerdir. Yazar övgüyü hicve dönüştüren üslup özelliklerini başarılı bir biçimde kullanır.

Sonuç olarak Aziz Nesin Türk mizah edebiyatında ölümsüz bir mizah yazarı olarak anılmayı hak eden vasıflara sahiptir. Sadece insana özgü bir eylem olan gülmeyi açıklamak üzere geliştirilen teorilerin en eski ve en yaygın olan üstünlük teorisinde akıl ve zekâ ön plandadır. Kişinin bir başkasında tespit ettiği olumsuzluğa karşı kazandığı zafer olarak nitelendirilen bu teori bağlamında roman kahramanları akli ve zekâsı ile üstünlük kurabilen bir karakter yapısıyla karşımıza çıkmaktadır. İncelenen tüm romanlarda mizah üstünlük kuramıyla görünür kılınmıştır.

KAYNAKÇA

- Apaydın, M. (2014). Türkiye Türkolojisinde Yapılan Mizah-Hiciv Çalışmaları Hakkında Yapılan Bazı Değerlendirmeler. *Türkoloji Tartışmaları Başarı ve Zaaflarıyla Çağdaş Türkoloji*, 457-466.
- Apaydın, M. (1993). *Türk Hiciv Edebiyatında Ziya Paşa*, Doktora Tezi, Çukurova Üniversitesi, Adana.
- Aydın, S. (2006). “Çocuk Yazınında Mizah Kullanımının Bilişsel, Duyuşsal ve Toplumsal Yönden Önemi. II. Ulusal Çocuk ve Gençlik Edebiyatı Sempozyumu. Ankara Üniversitesi Basımevi, Ankara.
- Buğrul, S. (2004). *Azizz Nesin’in Öykü ve Romanlarında Devlet- Birey Çatışması, Yüksek Lisans Tezi*, Cumhuriyet Üniversitesi, Sivas.
- Cebeci, O. (2017). *Komik Edebi Türler, Parodi, Satir ve İroni*, İstanbul: İthaki Yayınları.
- Demir, M. (2010). *Topluma Yönelik Eleştiri Yöntemleri Açısından Aziz Nesin Romancılığı*, Doktora Tezi, Gazi Üniversitesi, Ankara.
- Demir, Solak, N. (2018). *Haldun Taner’in Oyunlarının Üstünlük Kuramı Bağlamında İncelenmesi*, Atatürk Üniversitesi, Erzurum.
- Devellioğlu, F. (2010). *Osmanlıca Türkçe Ansiklopedik Lûgat*, Ankara, Aydın Kitap Evi.
- Freud, S. (2016). *Espriler ve Bilinçdışı İle İlişkileri*, İstanbul: Payel Yayınevi.
- İspir, E.(2006). *Aziz Nesin Romanları Üzerine Bir İnceleme*, Konya.
- Moran, B. (2012). *Edebiyat Kuramları ve Eleştiri*, İstanbul: İletişim Yayınları.
- Morreall, J.(1997). *Gülmeyi Ciddiye Almak*, İstanbul: İris Yayıncılık.
- Nesin, A. (1973). *Cumhuriyet Döneminde Türk Mizahı*, İstanbul: Akbaba Yayınları.
- Nesin, A. (2001). *Cumhuriyet Dönemi Türk Mizahı*, İstanbul: Adam Yayınları.
- Nesin A. (1957). *Gol Kralı*, İstanbul: Nesin Yayın Evi.
- Nesin A. (1961). *Zübük*, İstanbul: Nesin Yayın Evi.
- Nesin A. (1974). *Tatlı Betüş*, İstanbul: Nesin Yayın Evi.
- Nesin, A. (1976). *Surname*, İstanbul: Nesin Yayın Evi.
- Nesin, A. (1977). *Yaşar Ne Yaşar Ne Yaşamaz*, İstanbul: Nesin Yayın Evi.
- Özcan, Ö. (2002). *Türk Edebiyatında Hiciv ve Mizah*, İstanbul: İnkılâp Kitapevi.
- Özünü, Ü. (1999). *Gülmecenin Dilleri*, Ankara: Doruk Yayıncılık.

- Rysbay, K. (2007). *Refik Halit Karay'ın Eserlerinde Mizah Ve Hiciv*. Yayımlanmış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü: İstanbul
- Sanders, B. (2001). *Kahkahanın Zaferi*. çev. Kemal Atakay. İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Şentürk, R. (2016). *Gülme Teorieri*, İstanbul: Küre Yayınları.
- Taş, C. (2007). *Aziz Nesin'in Yaşar Ne Yaşar Ne Yaşamaz, Carl Zuckmayer'in Köpenick'li Yüzbaşı ve Friedrich Dürrenmatt'ın Büyük Romulus Adlı eserlerinde mizah, hiciv ve ironi*, Uludağ Üniversitesi, Bursa.
- Griffin, H. (2015). *Hümanist mizahı: Aziz Nesin'in Yaşar Ne Yaşar Ne Yaşamaz ve Kurt Vonnegut'un Slaughterhouse Five*, Boğaziçi Üniversitesi, İstanbul.
- Kasapoğlu, A. (2008). “Gülme” Davranışıyla İlgili Ayetler Hakkında Psikolojik Bir Değerlendirme. *Hikmet Yurdu*, 1(2) (Temmuz- Aralık) 71-87
- TDK (2019). *Türkçe Sözlük*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- TDK (2005). *Türkçe Sözlük*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Usta, Ç. (2005). *Mizah Dilinin Gizemi*, Ankara: Akçağ Basım Yayın Pazarlama.

ÖZGEÇMİŞ

Kişisel Bilgiler

Adı Soyadı: Duygu Koçak

Email: duygu.kocak.14@gmail.com

Medeni Durum: Bekâr

Doğum Tarihi: 11.10.1991

Öğrenim Durumu:

Lisans : Çukurova Üniversitesi Türk Dili ve Edebiyatı

Tezli Y. Lisans: Çukurova Üniversitesi & Freie Universität Berlin Yeni Türk Edebiyatı
Bilim Dalı

Yabancı Dil:

- İngilizce

Deneyimler:

- 2015-2016 Analiz Özel Öğretim Kursu Türk Dili ve Edebiyatı Öğretmenliği
- 2016-2017 Adana Özel Toros Lisesi Türk Dili ve Edebiyatı Öğretmenliği
- 2017-2018 Adana Özel Erkan Temel Lisesi Türk Dili ve Edebiyatı Öğretmenliği

Akademik İlgi Alanları:

- Yeni Türk Edebiyatı
- Karşılaştırmalı Edebiyat
- Yabancılara Türkçe Öğretimi
- Dünya Dili Türkçe